

**พระคัมภีร์
ชาดก และ อรรถกถาชาดก
บาลี-ไทย
เล่ม ๓๐**

(บาลี ภาค ๑๐ ตอนที่ ๓)

JĀTAKAPĀLI and JĀTAKATṬHAKATHĀ

Pāli - Thai

Volume XXX

(Pāli Part X Third Section)

ฉบับภูมิพโลภิกขุ

พุทธศักราช ๒๕๕๘

อักษรย่อพระคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาบาลีฉบับสยามรัฐ
 ที่ใช้อ้างอิงในพระคัมภีร์ฉบับภูมิพโลภิกขุ

*****

คำย่อ		คำเต็ม
วิ. มหาวิภังค.	วินยปิฎก	มหาวิภังค
วิ. ภิกขุขุณี.	วินยปิฎก	ภิกขุขุณีวิภังค
วิ. มหา.	วินยปิฎก	มหาวคค
วิ. จ.	วินยปิฎก	จจุลลวคค
วิ. ป.	วินยปิฎก	ปริวาร
ที. สී.	ทีฆนิกาย	สีลขุขนธวคค
ที. มหา.	ทีฆนิกาย	มหาวคค
ที. ปา.	ทีฆนิกาย	ปาฎีกวคค
ม. มุ.	มชฺฌิมนิกาย	มูลปณฺณาสก
ม. ม.	มชฺฌิมนิกาย	มชฺฌิมปณฺณาสก
ม. อ.	มชฺฌิมนิกาย	อฺปริปณฺณาสก
ลํ. ส.	ลํยุตฺตนิกาย	สคาถวคค
ลํ. นิ.	ลํยุตฺตนิกาย	นิทานวคค
ลํ. ขนฺธ.	ลํยุตฺตนิกาย	ขนฺธวารวคค
ลํ. สฬ้า.	ลํยุตฺตนิกาย	สฬ้ายตนวคค
ลํ. มหา.	ลํยุตฺตนิกาย	มหาวารวคค
อํ. เอกก.	อํงคฺตฺตรนิกาย	เอกกนิปาต
อํ. ทุก.	อํงคฺตฺตรนิกาย	ทุกนิปาต
อํ. ดิก.	อํงคฺตฺตรนิกาย	ดิกนิปาต
อํ. จตุกก.	อํงคฺตฺตรนิกาย	จตุกกนิปาต
อํ. ปญจก.	อํงคฺตฺตรนิกาย	ปญจกนิปาต
อํ. ฉกก.	อํงคฺตฺตรนิกาย	ฉกกนิปาต
อํ. สตฺตก.	อํงคฺตฺตรนิกาย	สตฺตกนิปาต
อํ. อฏฺจก.	อํงคฺตฺตรนิกาย	อฏฺจกนิปาต
อํ. นวก.	อํงคฺตฺตรนิกาย	นวกนิปาต

คำย่อ

คำเต็ม

อ.ง. ทสก.	อ.ง.ค.ศ.ต.ร.นิกาย	ทสกนิปาต
อ.ง. เอกาทสก.	อ.ง.ค.ศ.ต.ร.นิกาย	เอกาทสกนิปาต
ช. ช.	ช.ช.ท.ท.นิกาย	ช.ช.ท.ท.ปาจ
ช. ฐ.	ช.ช.ท.ท.นิกาย	ธมฺมปทคาถา
ช. อุ.	ช.ช.ท.ท.นิกาย	อุทาน
ช. อิติ.	ช.ช.ท.ท.นิกาย	อิติวุตตก
ช. ส.	ช.ช.ท.ท.นิกาย	สุตตนิปาต
ช. วิ.	ช.ช.ท.ท.นิกาย	วิมานวตฺถ
ช. เปต.	ช.ช.ท.ท.นิกาย	เปตวตฺถ
ช. เถร.	ช.ช.ท.ท.นิกาย	เถรคาถา
ช. เถรี.	ช.ช.ท.ท.นิกาย	เถรีคาถา
ช. ชา.	ช.ช.ท.ท.นิกาย	ชาตก
ช. มหา.	ช.ช.ท.ท.นิกาย	มหานิทฺเทศ
ช. จุฬ.	ช.ช.ท.ท.นิกาย	จุฬนิตฺเทศ
ช. ป.	ช.ช.ท.ท.นิกาย	ปฏิสมฺภิทามคฺค
ช. อ.	ช.ช.ท.ท.นิกาย	อปทาน
ช. พุทฺธ.	ช.ช.ท.ท.นิกาย	พุทฺธวีส
ช. จริยา.	ช.ช.ท.ท.นิกาย	จริยาปิฎก
อ.ภ. ส.	อ.ภ.ธ.มฺม.ปิฎก	ธมฺมสงฺคณี
อ.ภ. วิ.	อ.ภ.ธ.มฺม.ปิฎก	วิภงฺค
อ.ภ. ธา.	อ.ภ.ธ.มฺม.ปิฎก	ธาตฺกถา
อ.ภ. ปุ.	อ.ภ.ธ.มฺม.ปิฎก	ปุคฺค.ล.ป.ณ.บ.ต.ติ
อ.ภ. ก.	อ.ภ.ธ.มฺม.ปิฎก	กถาวตฺถ
อ.ภ. ย.	อ.ภ.ธ.มฺม.ปิฎก	ยมก
อ.ภ. ป.	อ.ภ.ธ.มฺม.ปิฎก	ปฏฺจ.น.

อักษรย่อพระคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาบาลีฉบับต่าง ๆ

คำย่อ	คำเต็ม	
สี.	สีหฬโปกฺก	(ฉบับสิงฬ)
ส.	สุยวมรฺกฺโปกฺก	(ฉบับสยามรัฐ)
ม.	มรฺมโปกฺก	(ฉบับพม่าเดิม)
ฉ.	ฉฺกฺสงฺคฺติโปกฺก	(ฉบับสังคายนาครั้งที่ ๖)
ท.	นาลนุทาเทวนาครีปาลีเตปิฎก	(ฉบับนาลันทา)
รา.	รามณฺโปกฺก	(ฉบับมอญ)
ไป.	ไปราณโปกฺก	(ฉบับไบลานเก่า)
อิ.	อิญฺคฺลิสโปกฺก	(ฉบับอังกฤษ เดิมใช้ย่อว่า ยุ.)
สง.	สงฺคฺติเตปิฎก	(ฉบับสังคายนา ๒๕๓๐)
มจร.	มหาจุฬาทฺเตปิฎก	(ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)
ก.	กตฺถจฺโปกฺก	(คัมภีร์บางฉบับ)

*****

(๖๒)

TRANSLITERATION OF THE THAI ALPHABET

As used in this pāli text

of

THE BHŪMIBALOBHIKKHU FOUNDATION

VOWELS - 8

๕ a   ๑ ā   ๑ i   ๑ ī   ๑ u   ๑ ū   ๑ e   ๑ o

CONSONANTS - 33

ก ka	ข kha	ค ga	ฆ gha	ง nā
จ ca	ช cha	ช ja	ฉ jha	ณ ñā
ฎ ṭa	ฉ ṭha	ช ḍa	ฉ ḍha	ณ ṇa
ด ta	ถ tha	ท da	ธ dha	น na
ป pa	ฝ pha	พ ba	ภ bha	ม ma
ย ya	ร ra	ล la	ว va	
ส sa	ห ha	ฬ ḷa	◌ṃ	

FIGURES

๑1   ๒2   ๓3   ๔4   ๕5   ๖6   ๗7   ๘8   ๙9   ๐0

COMBINATION

ก ka	กา kā	กิ ki	กี kī
ก ku	กู kū	เก ke	โก ko

สารบัญ
พระคัมภีร์ชาดกและอรรถกถาชาดก
บาลี - ไทย
เล่ม ๓๐
(บาลี ภาค ๑๐ ตอนที่ ๓)

เรื่อง

หน้า

มหานิบาต

๑๐. เวสสันดรชาดก (๕๔๗)

๑

๑๐. พรรณนาเวสสันดรชาดก (๕๔๗)

๑๙๓

๑๖๕๗. น เจว เต กติ ปาปี
 น จ เม ตวมสิ อปปียา
 ปุณฺณญจ เต ปริกฺขิณิ
 เยน เตวํ วทามิ^๑.
๑๖๕๘. สนฺติเก มรณิ ตฺยหิ
 วินาภาโว ภวิสฺสติ
 ปฏิคฺคณฺหาหิ เม เอเต
 วเร ทส ปเวจฺจโต.
๑๖๕๙. วรฺบฺเจ เม อโท สกฺก
 สพุพฺพตฺตานมิสฺสร
 สิวิราชสฺส ภทฺทนฺเต
 ตตฺถ อสฺสํ นิเวสเน.
๑๖๖๐. นิลเนตฺตา นิลภฺมู
 นิลกฺขี^๒ ยถา มิคี
 ผุสฺสตี นาม นาเมน
 ตตฺถ อสฺสํ^๓ บุรินฺทท.
๑๖๖๑. ปุตฺติ ลภฺถ วรฺท
 ยาจโยคิ อมจฺฉริ
๑๖๕๗. บาปกรรม เธอมิได้ทำได้เลย
 และเธอไม่เป็นที่รักของเรา ก็หา
 มิได้ แต่บุญของเธอสิ้นแล้ว
 เป็นเหตุให้เรากล่าวกับเธออย่างนี้.
๑๖๕๘. ความตายใกล้เธอ เธอจักต้อง
 พลัดพรากจากไป เธอจงรับ
 เอาพร ๑๐ ประการนี้ ของเรา
 ผู้จะให้.
๑๖๕๙. ข้าแต่ท้าวสักกะ ผู้เป็นใหญ่กว่า
 สัตว์ทั้งปวง ถ้าฝ่าพระบาท
 จะประทานพร แก่หม่อมฉันไซ้
 ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอให้
 หม่อมฉันพึงเกิด ในนิเวศน์นั้น
 ของพระเจ้าสี่.
๑๖๖๐. ข้าแต่ท้าวบุรินททะ ขอให้
 หม่อมฉัน (๑) พึ่งเป็นผู้มีจักษุดำ
 เหมือนตาลูกมฤคิ(มีอายุ ๑ ขวบ)
 ซึ่งมีดวงตาดำ (๒) มีขนคิ้วดำ
 (๓) พึ่งเกิดในราชนิเวศน์นั้น โดย
 นามว่าผุสตี.
๑๖๖๑. (๔) พึ่งได้พระราชโอรส ผู้ให้สิ่ง
 อันประเสริฐ ผู้ประกอบเกื้อกูล

^๑ ฉ. วทามหิ.   ^๒ ฉ. นิลกฺขี จ.

^๓ ฉ. ตตฺถปสฺส.

ปฐิต์ ปฐิตา
กิตติมนต์ ยสสุสินี.

ในยาจก มิได้ตระหนี่ ผู้อัน
พระราชาทูทุกประเทศ บูชาแล้ว
ผู้มีเกียรติยศ.

๑๖๖๒. คพุกา เม ธารยนุติยา
มชฺฌิมงคฺ อนุณฺณตํ
กุจฺฉิ อนุณฺณโต อสฺส
จาปิว ลิตฺติ สมนํ.

๑๖๖๒. (๕) เมื่อหม่อมฉันทรงครมภ์ ขอ
อย่าให้อุทรนูนขึ้น ฟิงมีอุทรไม่นูน
เสมอดังคันศร ที่นายช่างเลลา
เกลี้ยงเกลา ฉะนั้น.

๑๖๖๓. ธนา เม นปฺปวตฺเตยฺยํ
ปลิตา นสฺสนตฺ วัสว
กาเย รโห น ลิมเปถ
วชฺฌณฺญาปิ ปโมจเย.

๑๖๖๓. (๖) ถันทั้งคู้ของหม่อมฉัน อย่าฟิง
หย่อนยาน ข้าแต่ท้าววาสวะ
(๗) ผมหงอกก็อย่าได้มี (๘) รุฉี
อย่าได้ติดในกายหม่อมฉัน (๙)
หม่อมฉัน ฟิงปล่อยนักโทษ
ที่ถึงประหารได้.

๑๖๖๔. มยฺรุโกณฺญาภิรุเท
นาริวรรคณายุเต
ชฺชชฺชเจลาวกากิณฺณเณ^๑
สูทมาคชวณฺณนิเต.

๑๖๖๔. (๑๐) ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอ
ให้หม่อมฉัน ได้เป็นอัครมเหสี
ที่โปรดปรานของพระราชา ใน
แคว้นสิวี ในพระราชานิเวศน์ อัน
ก็กก้องด้วยเสียงร้องของนกยูง
และนกกกระเรียน พริ้งพริ้ว
ด้วยหมู่ของวรรณารี เกลือ่นกล่น
ไปด้วยคนเตี้ยและคนค่อม อัน
พ่อครัวชาวมคธเลี้ยงดู.

^๑ ฉ. น. สนตฺ.

^๒ ฉ. ชฺชชฺชเจลาปกาภิณฺณเณ.

๑๖๖๕. จิตฺรคฺคเพ็ฐมุสิเต
 สุรามํสปปโพธเน^๑
 สิววิราชสุส ภาททฺนเต
 ตตฺถสุสํ มเหสี ปิยา.

๑๖๖๖. เย เต ทส วรา ทินฺนา
 มยา สพฺพคฺโคโธเน
 สิววิราชสุส วิชิตะ
 สพฺเพ เต ลจฺจสี วเร.

๑๖๖๗. อิทํ วตฺวาน มชฺวา
 เทวราชา สุขุมฺปติ
 ผุสฺสตียา วรํ ทตฺวา
 อนฺนโมทิตฺถ วาสโว.
 ทสฺวระคาถา นาม.

๑๖๖๕. กีกักองไปด้วยเสียงกลอน และ
 เสียงบานประตูอันวิจิตร มีคน
 เชิญให้ดื่มสุราและกินกับแก้ม.

๑๖๖๖. ดูกรนาง ผู้งามทั่วสรรพางค์กาย
 พร ๑๐ ประการเหล่าใด ที่เรา
 ให้แก่เธอ เธอจักได้พร ๑๐
 ประการเหล่านั้น ในแวนแคว้น
 ของพระเจ้าสีวี.

๑๖๖๗. ครั้นทำวราสวะ มชวาสุขุมปติ
 เทวราช ตรัสอย่างนี้แล้ว ทรง
 ยินดี โปรดประทานพร แต่นาง
 ผุสตีเทพอัปสร.
 (นี่ชื่อทศพรคาถา.)

หิมวัต

๑๖๖๘. ปรุฬฺหจฺจนฺชโลมา
 ปงฺกทฺนตา รชฺสสิธา
 ปคฺคยฺห ทกฺขิณํ พาหุ
 กิ มํ ยาจฺนติ พุราหฺมณา.

หิมพานต์

๑๖๖๘. พราหมณ์ทั้งหลาย ผู้มีขนรักแร้
 ดก มีเล็บ และขนงอก(ยาว)
 มีฟันเกรอะ มีรูเล็บสีวชะ
 เหยียดแขนข้างขวา จะขออะไร
 กับเราหรือ.

^๑ ฉ. สุรามํสปปโพธเน.

๑๖๖๙. รตนี เทว ยาจาม
 สิวีนี ภูจรวฑฒนั
 ททาทิ ปวรี นาคั
 อีสาทนตั อรุฬหิ.

๑๖๗๐. ททามิ น วิกมฺปามิ
 ยั มั ยาจนติ พุราหฺมณา
 ปกิณฺณั กุณฺชริ ทนฺตี
 โอปคฺยหิ^๑ คชฺตุตมมิ.

๑๖๗๑. หตฺถิกฺขณฺธโต โอรุญฺห
 ราชฯ จาคาธิมานโส
 พุราหฺมณานั อทา ทานั
 สิวีนี ภูจรวฑฒนโน.

๑๖๗๒. ตทาสิ ยั ภีสนกั
 ตทาสิ โลมหิสนั
 หตฺถินาเค ปทินฺนมุหิ
 เมทนี สมกมฺปถ.

๑๖๖๙. ข้าแต่สมมติเทพ ข้าพระองค์
 ทั้งหลาย ทูลขอรัตนะเครื่อง
 ประดับ ให้แวนแคว้นของชาว
 สี่พีผู้เจริญ ขอได้โปรดพระราช-
 ทานช้างตัวประเสริฐ ซึ่งมีงาดูจ
 งอนไถ อันมีกำลังสามารถเถิด
 พระเจ้าข้า.

๑๖๗๐. พราหมณ์ทั้งหลาย ขอช้างพลาย
 ชัยมันเป็นราชพาหนะ มีงางาม
 ตัวประเสริฐ อันเป็นช้างที่สูงสุด
 ไต กับเรา เราจะให้ช้างพลาย
 นั้น ไม่หวั่นไหว.

๑๖๗๑. พระราชา ผู้ดมจรัสสี่พีให้เจริญ
 มีพระหฤทัยน้อมไป ในการ
 บริจาค เสด็จลงจากคอช้าง
 แล้วพระราชทาน แก่พราหมณ์
 ทั้งหลาย.

๑๖๗๒. เมื่อบรมกษัตริย์ พระราชทาน
 ช้างตัวประเสริฐ (แก่พราหมณ์
 ทั้ง ๔) แล้ว ความน่าสะพรึงกลัว
 ขนพองสยองเกล้า ได้เกิดมี
 เมทนีดล ก็หวั่นไหว.

^๑ อ. โอปวยหิ.

๑๖๗๓. ตทาสี ยํ ภีสนํ
ตทาสี โลมหันสนํ
หตุธินาเค ปทินุนมฺหิ
ขุพฺภิตฺถ นครํ ตทา.
๑๖๗๔. สมากุลํ ปุริ อาสี
โฆโส จ วิปฺโล มหา
หตุธินาเค ปทินุนมฺหิ
สิวีนํ รมฺภวฑฺฒเน.
๑๖๗๕. อุกฺคา จ ราชนฺตฺตา จ
เวลียานา จ พฺราหมณา
หตุธาโรหา อนิกฺกุจา
รธิกา ปตฺติการกา.
๑๖๗๖. เกวโล จาปี นิคโม
สิวโย จาปี^๑ สมากตฺตา
ทิสฺวา นาคํ นิยุมาณํ
เต รณฺโณ ปฏิวะหฺยุ.
๑๖๗๗. วิธมํ เทว เต รมฺหิ
ปฺตฺโต เวสุสนฺตโร ตว
๑๖๗๓. เมื่อบรมกษัตริย์ พระราชทาน
ช้างตัวประเสริฐ ในกาลนั้น ได้
เกิดมีความสะพรั่งกลัว ขนพอง
สยงเกล้า ชาวพระนครกำเริบ
แล้ว ในกาลนั้น.
๑๖๗๔. เมื่อพระเวสสันดร ผู้ยังแวนแคว้น
ของชาวสีพีให้เจริญ พระราชทาน
ช้างตัวประเสริฐ ชาวบุรีก็
เกลื่อนกล่น เสียงอันก็ก้อง
ก็แผ่ไปมากมาย.
๑๖๗๕. พวกคนที่มีชื่อเสียง พระราชบุตร
พ่อค้า ชาวนา พราหมณาจารย์
กองช้าง กองม้า กองรถ
กองราบ.
๑๖๗๖. ชาวนิคม ชาวสีพีทั้งสิ้น มา
ประชุมพร้อมกัน พวกเขาเหล่านั้น
เห็นพราหมณ์ นำพญาช้างไป
ก็กราบทูลพระเจ้ากรุงสยชัยว่า.
๑๖๗๗. ข้าแต่พระองค์ ผู้สมมติเทพ
แวนแคว้นของพระองค์ ถูกกำจัด
แล้ว เหตุไรพระเวสสันดร โอรส
ของพระองค์ จึงพระราชทานช้าง

^๑ ฉ. สิวโย จ.

กถิ ใน หตฺถินิ ทชฺชา
นาคิ รมฺจสฺส ปุชิติ.

ตัวประเสริฐ ของเราทั้งหลาย
อันชาวแคว้นแคว้นสักการบูชา.

๑๖๗๘. กถิ ใน กุณฺชริ ทชฺชา
อิสาทนต์ อูรุฬฺหวิ
เขตตถณฺณํ สพฺพยฺุธานิ
สพฺพเสตี คชฺชุดตฺม.

๑๖๗๘. ไฉนพระเวสสันดร ราชโอรส
จึงพระราชทาน พญากุณฺชริ
ของเราทั้งหลาย อันมีงานอนงาม
แก่ลี้กกล้า สามารถรู้จักเขต-
ยฺุทธีวิธีทุกอย่าง เป็นข้างเผือก
ขาวผ่อง ประเสริฐสุด.

๑๖๗๙. ปณฺฑุกุมฺพลสณฺณนุ
ปภินฺนํ สดฺตุมฺททฺนํ
ทนฺตี สวาลวีชนี
เสตี เกลาสสาทิสฺ.

๑๖๗๙. ปกคลุม ด้วยผ้ากัมพลเหลือง
กำลังขม้น สามารถย้ายยี่ศัตรุได้
ฝึกดีแล้ว พร้อมทั้งวาลวีชนี
มีสีขาว เช่นดั่งเขาไกรลาส.

๑๖๘๐. สเสตจฺจตฺตี สฺปตฺถเยยฺย^๑
สาถพฺพนํ สหตฺถิปิ
อคฺคยฺานํ ราชวาทิ
พฺราหฺมณานํ อทา ทานํ.^๒

๑๖๘๐. ไฉนพระเวสสันดร ราชโอรส
จึงพระราชทาน พญาข้างราช-
พาหนะ เป็นยานชั้นเลิศ เป็น
ทรัพย์อย่างประเสริฐ พร้อมทั้ง
ฉัตรขาว เครื่องลาด หมอช้างและ
คนเลี้ยงช้างแก่พวกพราหมณ์.

๑๖๘๑. อนฺนํ ปานญฺจ โส^๓ ทชฺชา
วตฺถเสนาสนานํ จ
เอตี โข ทานปฏฺริรูปิ

๑๖๘๑. พระเวสสันดรนั้น ควรจะ
พระราชทานข้าว น้ำ ผ่านู่ง
ผ่านุ่ม และที่นั่ง ที่นอน สิ่งของ
เช่นนี้แล ควรพระราชทาน

^๑ ฉ. สอุปฺปาเยยฺย. ^๒ ฉ. คหิ. ส. อ. ธน.

^๓ ฉ. โย.

เอตํ ไช พุราหมณารหํ.

ของเช่นนี้แล สมควรให้ แก่
พวกพราหมณ์.

๑๖๘๒. อยํ เต วังราชา โน
สิวีนํ ฏฐวฑฒโน^๑
กถํ เวสฺสนุตโร ปุตฺโต
คชํ ภาเชติ สญฺชย.

๑๖๘๒. ข้าแต่พระเจ้าสัจจชัย ไฉน
พระเวสสันดรราชโอรส ผู้เป็น
พระราชชา โดยสืบพระวงศ์ของ
พระองค์ ผู้ทรงทำความเจริญ
ให้แก่สี่พีรัฐ จึงพระราชทาน
พญาคชสารไป.

๑๖๘๓. สเจ ตฺวํ น กริสฺสสิ
สิวีนํ วจนํ อิทํ
มญฺเฒํ ตํ สห ปุตฺเตน
สิวิทฺเต^๒ กริสฺสเว.

๑๖๘๓. ถ้าพระองค์ จักไม่ทรงทำตาม
ถ้อยคำของชนชาวสี่พี ชนชาว
สี่พี เห็นจักต้องทำพระองค์พร้อม
ด้วยพระราชโอรส ไว้ในเงื้อมมือ
ของชาวสี่พี.

๑๖๘๔. กามํ ชนฺปโท มาสิ
ฏฐญฺจาปี วินฺสฺสตุ
นาหํ สิวีนํ วจนา
ราชปุตฺตํ อหฺลํ,
ปพฺพาเชยฺยํ สกา ฏฐา
ปุตฺโต หิ มม โอรโส.

๑๖๘๔. ถึงชนบทจะไม่มีและแม่แ้วนแคว้น
จะพินาศไปก็ตามเถิด เราก็ไม่
พึงขับไล่พระราชบุตร ผู้ไม่มีโทษ
จากแ้วนแคว้นของตน ตามคำ
ของชาวสี่พี เพราะพระราชบุตร
เกิดจากอกของเรา.

๑๖๘๕. กามํ ชนฺปโท มาสิ
ฏฐญฺจาปี วินฺสฺสตุ
นาหํ สิวีนํ วจนา

๑๖๘๕. ถึงชนบทจะไม่มีและแม่แ้วนแคว้น
จะพินาศไปก็ตามเถิด เราก็ไม่
พึงขับไล่พระราชบุตร ผู้ไม่มีโทษ

^๑ ส. ฏฐวฑฒนํ. อ. ฏฐวฑฒน.

^๒ ฉ. สิวี หตฺเต.

ราชปุตต์ อทุสก์
 ปพพาเชยย์ สกา ภูจจา
 ปุตโต หิ มม อตรโซ.

๑๖๘๖. น จาหิ ตสุมิ ทพุภยัย
 อริยสีลวโต หิ โส
 อสิโลโกปี เม อสฺส
 ปาปญจ ปสเว พหุ
 กถิ เวสฺสนฺตริ ปุตติ
 สตุเถน สมาตยามเส.

๑๖๘๗. มา นั ทณฺฑน สตุเถน
 น หิ โส พนฺธนารโห
 ปพพาเชหิ จ นั ภูจจา
 วฺจเก วสตุ ปพพเต.

๑๖๘๘. เอโส เจ สิวินฺนุ ฆนฺโท
 ฆนฺโท น ปนฺทามเส
 อิมิ โส วสตุ รตฺตี
 กามे จ ปริภุชชตุ.

๑๖๘๙. ตโต รตฺยา วิวสเน
 สุริยสุสฺสคฺคมนํ ปติ^๑

จากแวงแคว้นของตน ตามคำ
 ของชาวสีพี เพราะพระราชบุตร
 เกิดจากตัวเรา.

๑๖๘๖. อนึ่ง เราไม่พึงประทุษร้ายใน
 พระราชบุตรนั้น เพราะเรามีศีล
 และวัตรอันประเสริฐ แม้คำ
 ตีเตียนจะพึงมีแก่เรา และเรา
 จะพึงประสบบาป เป็นอันมาก
 เราจะให้ฆ่าพระเวสสันดร บุตร
 ของเรา ด้วยศัสตราอย่างไรได้.

๑๖๘๗. พระองค์ อย่าได้รับสั่งให้ฆ่า
 พระเวสสันดรนั้น ด้วยท่อนไม้
 หรือศัสตราเลย ทั้งพระเวสสันดร
 นั้น ก็ไม่ควรแก่เครื่องพันธนาการ
 แต่จงทรงขับไล่พระเวสสันดรนั้น
 เสียจากแวงแคว้น จงให้ไปอยู่
 ที่เขาวงกตเถิด.

๑๖๘๘. ถ้าชาวสีพี มีความพอใจเช่นนี้
 เราก็ไม่ขัดข้อง ขอเธอจงอยู่
 บริโภคกามทั้งหลาย ตลอดคืนนี้
 (ก่อนเถิด).

๑๖๘๙. ต่อเมื่อสิ้นราตรีแล้ว พระอาทิตย์
 ขึ้นแล้ว ชาวสีพีจึงพร้อมเพรียง

^๑ ข. สุริยสุสฺสคฺคมนํ ปติ. อิตโต ปริ อีทิสเมว.

- สมคคา สีวิโย^๑ หุตฺวา
 ฐฺจา ปพฺพาชยฺนฺตฺ นี.
 ๑๖๙๐. อญฺเจหิ กตฺเต ตฺรมาโน
 คนฺตฺวา เวสฺสนฺตฺริ วท
 สีวิโย เทว เต กุทฺธา
 เนคฺมา จ สฺมาคตา.
๑๖๙๑. อุกฺคา จ ราชนฺตฺตา จ
 เวสฺยานา จ พฺราหฺมณา
 หตฺถาโรหา อนีกฺฐา
 ฐฺติกา ปตฺติการฺกา
 เกวโล จาปี นิคฺโม
 สีวิโย จาปี สฺมาคตา.
๑๖๙๒. อสฺมา รตฺยา วิวสฺเน
 สุริยสฺสุคฺคฺมนํ ปติ
 สมคคา สีวิโย หุตฺวา
 ฐฺจา ปพฺพาชยฺนฺติ ตี.
๑๖๙๓. ส กตฺตา ตฺรมาโนว
 สีวิราเชน เปสิโต
 อามฺตฺตฺหตฺถาภรโณ
 สุวตฺโต จฺนฺทฺนปฺโผสิโต.^๒
๑๖๙๐. ตูกรฺนายนักรฺ ทานจฺลฺกฺขึ้น
 จงฺริบไปทูล พระเวสสันดรว่า
 ขอเดชะ ชาวสีพีและชาวนิคม
 ประชุมกัน พวกกันโกรธเคือง
 พระองค์.
๑๖๙๑. พวกคนมีชื่อเสียง พระราชบุตร
 พ่อค้า ชาวนา พราหมณาจารย์
 กองช้าง กองม้า กองรถ
 กองเดินเท้า ทั้งชาวนิคมและ
 ชาวสีพีทั้งสิ้น มาประชุมกันแล้ว.
๑๖๙๒. เมื่อสิ้นราตรีนี้ พระอาทิตย์ขึ้น
 แล้ว ชาวสีพี จะพักพร้อมกัน
 ชับไล่พระองค์ จากแคว้น
 ดังนี้.
๑๖๙๓. นายนักการนั้น ถูกพระเจ้าสีพี
 ส่งไป เร่งรีบสวมสรรพากรณ์
 นุ่งห่มเรียบร้อยแล้ว ประพรม
 ด้วยจุนจันท์.

^๑ ฉ. สพฺพตฺตฺ สีวโย.

^๒ ฉ. จฺนฺทฺนปฺโผสิโต.

๑๖๙๔. สีสี่ นุหาโต อุทเท โส
 อามตฺตมณิกฺกนฺทโล
 อุปากมิ ปุริ รมมํ
 เวสฺสนฺตฺรนิเวสนํ.

๑๖๙๕. ตตฺถทุทส กุมารํ โส
 รมฺมานํ สเก ปุเร
 ปริกิณฺณํ อมฺจฺเจหิ
 ดิทฺธานํ วาสํ.

๑๖๙๖. โส ตตฺถ คนฺตฺวา ตฺรมาโน
 กตฺตา เวสฺสนฺตฺริ พุริ
 ทุกฺขนฺเต เวทยิสฺสามิ
 มา เม กุชฺฌม รณฺสภ.

๑๖๙๗. วญฺหิตฺวา โรทฺมาโน โส
 กตฺตา ราชาณมฺพุริ
 ภตฺตา เมสิ มหาราช
 สพุทฺถกามรฺสาหโร.

๑๖๙๘. ทุกฺขนฺเต เวทยิสฺสามิ
 ตตฺถ อสฺสาสนฺตุ มํ

๑๖๙๔. เขาล้างศีรษะในน้ำ สวมกุนทล
 แก้วมณีแล้ว รีบเข้าไปยังบุรี
 อันน่ารื่นรมย์ เป็นที่ประทับอยู่
 ของพระเวสสันดร.

๑๖๙๕. ได้เห็นพระกุมารทรงพระลำราญ
 อยู่ในพระราชวัง ของพระองค์
 อันเกลื่อนกล่น ไปด้วยหมู่
 อำมาตย์ ประดุจดั่งท้าววาสวะ
 แห่งไตรทศ ฉะนั้น.

๑๖๙๖. นายนักการนั้น ครั้นรีบไป
 ในพระราชนิเวศน์นั้นแล้ว ได้
 กราบทูลพระเวสสันดรว่า ข้าแต่
 พระองค์ผู้เป็นจอมทัพ ข้าพระ-
 บาทจะกราบทูลความทุกข์ แก่
 พระองค์ ขออย่าได้ทรงกริ้ว
 ข้าพระบาทเลย.

๑๖๙๗. นายนักการนั้น ถวายบังคมแล้ว
 พลังคร่ำครวญ กราบทูล
 พระราชาว่า ข้าแต่มหाराชเจ้า
 พระองค์ทรงชุบเลี้ยงข้าพระบาท
 ทรงนำมาซึ่งรสนาใคร่ทุกอย่าง.

๑๖๙๘. ข้าพระบาท จะกราบทูลความ
 ทุกข์แต่พระองค์ เมื่อข้าพระบาท
 กราบทูลข่าวสาร เรื่องทุกข์ร้อน
 นั้นแล้ว ขอพระองค์จงยัง

สิวิโย เทว เต กุฑธา
เนคมา จ สภาคตา.

ข้าพระบาทให้เบาใจ ขอเดชะ
ชาวสีพี ตลอดถึงชาวนิคม
ต่างพากันโกรธพระองค์ พากัน
มาประชุมกันแล้ว.

๑๖๙๙. อุคฺคา จ ราชปุตฺตา จ
เวสียานา จ พุราหฺมณา
หตุถาโรหา อนิกฺกุจา
รธิกา ปตฺติการกา
เกวโล จาปี นิคโม
สิวิโย จาปี สภาคตา.

๑๖๙๙. พวกคนมีชื่อเสียง พระราชาบุตร
พ่อค้า ชาวนา พราหมณาจารย์
กองช้าง กองม้า กองรถ
กองเดินเท้า ทั้งชาวนิคมและ
ชาวสีพีทั้งสิ้น มาประชุมกัน
แล้ว.

๑๗๐๐. อสฺมา รตฺยา วิวสเน^๑
สุริยสุสฺสคฺคมนิ ปติ
สมคฺคา สิวิโย หุตฺวา
รฺมฺจฺจา ปพฺพาชยฺนฺติ ติ.

๑๗๐๐. เมื่อสิ้นราตรีนี้ พระอาทิตย์ขึ้น
แล้ว ชาวสีพี จะพริกพร้อมกัน
ขับไล่พระองค์ จากแคว้นแคว้น
พระเจ้าข้า.

๑๗๐๑. กสฺมี เม สิวิโย กุฑธา
โย น ปสฺสามิ ทุกฺกฏ^๒
ติ เม กตฺเต วิยาจิกฺข
กสฺมา ปพฺพาชยฺนฺติ มิ.

๑๗๐๑. ดูกรนายนักการ เพราะเหตุไร
ชาวสีพี จึงโกรธเรา ขอท่าน
จงบอกความชั่วแก่เรา ผู้ไม่เห็น
ความเดือดร้อน ให้แจ้งชัด
ด้วยเหตุไร เขาจึงขับไล่เรา.

๑๗๐๒. อุคฺคา จ ราชปุตฺตา จ
เวสียานา จ พุราหฺมณา

๑๗๐๒. พวกคนมีชื่อเสียง พระราชาบุตร
พ่อค้า ชาวนา พราหมณาจารย์

^๑ อ. วิวसान.

^๒ อ. นานิ ปสฺสามิ ทุกฺกฏ.

หตุธาโรหา อนীগุษา
 ฤทิกา ปตฺติการกา
 นาคทาเนน ชียนฺติ
 ตสฺมา ปพฺพาชยนฺติ ตํ.

พวกกองช้าง กองม้า กองรถ
 กองเดินเท้า พวกกันตีเตียน
 เพราะ พระราชทานพญาช้าง
 พระที่นั่งต้น เหตุนั้นเขาจึงขับไล่
 พระองค์ พระเจ้าข้า.

๑๗๐๓. หทยํ จกฺขุมฺปหิ ทชฺชํ
 ก็ เม พาทิรํ ฌนํ
 หิรณฺณํ วา สุวณฺณํ วา
 มุตฺตา เวฬุริยา มณิ.

๑๗๐๓. เราจักให้หทัย ให้จักขุ เงิน ทอง
 แก้วมุกดา แก้วไพฑูรย์หรือ
 แก้วมณี เป็นทรัพย์ภายนอก
 ของเรา จะเป็นอะไร.

๑๗๐๔. ทกฺขิณํ วามหิ^๑ พานํ
 ทิสฺวา ยาจกมาคเต
 ทเทยฺยํ น วิกรมเปยฺยํ
 ทาเน เม รมตี^๒ มโน.

๑๗๐๔. เมื่อยากมาถึง เราเห็นแล้ว
 ก็จะให้แขนขวา แขนซ้าย ไม่
 ห้วนไหวเลย ใจของเรายินดี
 ในทาน.

๑๗๐๕. กามํ มํ สิวิโย สพฺเพ
 ปพฺพาเชนฺตุ หนนฺตุ วา
 เนว ทานา วิรมิสฺสํ
 กามํ จินฺทนฺตุ สตฺตธา.

๑๗๐๕. ชาวสี่พีทั้งปวง จงขับไล่ จงฆ่า
 เราเสีย หรือจะตัดเราให้เป็น
 ๗ ท่อนก็ตามเถิด เราจักไม่งด
 การให้ทานเลย.

๑๗๐๖. เอรนฺตํ สิวิโย อาหุ
 เนคมา จ สมากตา
 โกณฺติมาราย ตีเรน
 ศิริมารณฺชริ ปติ
 เยน ปพฺพาชิตา ยนฺติ

๑๗๐๖. ชาวสี่พีและชาวนิคม ประชุมกัน
 กล่าวอย่างนี้ว่า พระเวสสันดร
 ผู้มีวัตรงาม จงเสด็จไปสู่
 อรัญชร์คีรี ทางฝั่งแม่น้ำ
 โกณติมารา ไปตามทางที่

^๑ ฉ. วาปหิ.

^๒ ฉ. รรมเต.

เตน คจฺจตุ สฺสุพฺพโต.

พระราชชา ผู้ถูกขับไล่เสด็จไป
เกิด.

๑๗๐๗. โสหิ เตน คมิสฺสูสามิ
เยน คจฺจนฺติ ทฺฐกา
รตุตฺตินทิวํ เม ขมถ
ยาว ทานํ ททามิหิ.

๑๗๐๗. เราจักไปตามทางที่พระราชชา ผู้มี
โทษเสด็จไป ขอให้ท่านทั้งหลาย
จงให้ออกาสแก่เรา คั้นและวัน
หนึ่ง พอให้เราได้ให้ทานก่อน
เกิด.

๑๗๐๘. อามนฺตยิตฺถ ราชชา นํ
มทฺที สพฺพคฺโสภนํ
ยํ เต กิณฺุจิจิ มยา ทินฺุณํ
ธนํ ธนฺุณญจ วิชฺชติ.

๑๗๐๘. พระราชชา ตรัสตักเตือนพระมัทรี
ผู้มีความงาม ทว่าสรรพางค์ว่า
ทรัพย์อย่างใดอย่างหนึ่ง ที่พี่ให้
แก่พระน้องนาง และสิ่งของที่
ควรสงวน อันเป็นของพระน้อง
นางคือ.

๑๗๐๙. หิริณฺุณํ วา สฺสุณฺุณํ วา
มุตฺตา เวพฺุริยา พฺุ
สพฺพนฺุติ นิทฺเหยฺยาสี
ยญฺจ เต เปตฺติกํ ธนํ.

๑๗๐๙. เงิน ทอง แก้วมุกดา แก้วไพฑูรย์
ที่มีอยู่เป็นอันมาก และทรัพย์
ฝ่ายพระบิดา ของพระน้องนาง
ควรเก็บไว้ทั้งหมด.

๑๗๑๐. ตมพฺุริว ราชปฺุตฺติ
มทฺที สพฺพคฺโสภนา
กฺุหิ เทว นิทฺทามิ
ติ เม อกฺุขานิ ปุจฺฉติโต.

๑๗๑๐. พระนางมัทรีราชบุตรี ผู้มีความ
งามทว่าสรรพางค์ ได้ทูลถาม
พระเวสสันดรนั้นว่า ข้าแต่
พระองค์ ผู้ประเสริฐ หม่อมฉัน
จะเก็บไว้ที่ไหน พระองค์อัน
หม่อมฉันทูลถามแล้ว ขอพระองค์
ได้โปรดตรัสบอก เนื้อความนั้น
แก่หม่อมฉันเกิด.

๑๗๑๑. สีลวันุเตสุ ทขุเชลล
 ทานัน มหุทธิ ยถารห
 น หิ ทานา ปรี อดถ
 ปตัญญา สพพปาณิน.
๑๗๑๒. ปุตเตสุ มหุทธิ ทเยลล
 สสุสุยา สสุสุรมุหิ จ
 โย จ ตัง ภาตตทา มญญเยย
 สกุกจจันตัง อุปฏุสเส.
๑๗๑๓. โน เจ ตัง ภาตตทา มญญเยย
 มยา วิปฺปวเสน เต
 อญญัง ภาตตทารัง ปรีเยส
 มา กิลิตฺถ^๑ มยา วินา.
๑๗๑๔. อหัง หิ วณัง คจฺฉามิ
 โฆริ วาฬิมิคายุตัง
 สสโย ชีวิตัง มยฺหัง
 เอกกสฺส พุรฺรหาวเน.
๑๗๑๕. ตมพฺุรวี ราชปุตฺตี
 มหุทธิ สพฺพคฺโสภณา
๑๗๑๑. ดุกรพระน้องมัทรี เธอพึงให้ทาน
 ในท่านผู้มีศีล ตามสมควร
 เพราะที่พึงของสัตว์ทั้งปวง ยิ่งไป
 กว่าท่านไม่มี.
๑๗๑๒. ดุกรพระน้องมัทรี เธอพึงเอา
 ใจใส่ในลูกทั้งสอง ในพระชนนี
 และพระชนกของพี่ อன்ற ผู้ใด
 พึ่งปลงใจว่า จะเป็นพระสวามี
 ของพระน้องนาง เธอพึงบำรุง
 ผู้นั้น โดยเคารพ.
๑๗๑๓. ถ้าไม่มีใครมาปลงใจ เป็นพระ
 สวามีของพระน้องนาง เพราะ
 พระน้องนางกับพี่ จะต้องพลัด
 พรากจากกัน พระน้องนาง
 จงแสวงหาพระสวามีอื่นเกิด
 อย่าลำบากเพราะจากพี่เลย.
๑๗๑๔. เพราะว่า พี่จะต้องไปสู่วา
 ที่น้ำกลว ประกอบด้วยสัตว์ร้าย
 เมื่อพี่คนเดียว อยู่ในป่าใหญ่
 ชีวิตก็น่าสงสัย.
๑๗๑๕. พระนางมัทรีราชบุตรี ผู้มีความ
 งามทั่วสรรพางค์ ได้กราบพูล

^๑ ฉ. กิลิตฺถ.

- อภุมเม กถิ นุ ภณสิ
ปาปกิ วต ภาสสิ.
๑๗๑๖. เนส ธมฺโม มหาราช
ยํ ตูวํ คจฺเจยฺย เอกโก
อหิปี เตน คจฺฉามิ
เยน คจฺฉสิ ขตฺติย.
๑๗๑๗. มรณํ วา ตยา สทุธิ
ซีวิทํ วา ตยา วินา
ตเทว มรณํ เสยฺโย
ยญฺเจ^๑ ซีเว ตยา วินา.
๑๗๑๘. อคฺคิ อชฺชชาลยิตฺวาน
เอกชาลสมาทิตํ
ตตฺถเว มรณํ เสยฺโย^๒
ยญฺเจ ซีเว ตยา วินา.
๑๗๑๙. ยถา อรญฺญกํ นาคํ
ทนต์ิ อเนวติ หตฺถินิ
- พระเวสสันดรว่า ไฉนหนอ
พระองค์ จึงตรัสเรื่องไม่เคยมี
ไฉนจึงตรัสเรื่องลามก.
๑๗๑๖. ข้าแต่มหาราช ข้อที่พระองค์
จะพึงเสด็จ แต่พระองค์เดียวนั้น
ไม่ใช่ธรรมเนียม ข้าแต่พระ-
มหากษัตริย์ แม้หม่อมฉัน
ก็จะตามเสด็จไป ตามทางที่
พระองค์เสด็จ.
๑๗๑๗. ความตายกับพระองค์ หรือเป็น
อยู่เว้นจากพระองค์ ความตาย
กับพระองค์นั้นแล ประเสริฐกว่า
เป็นอยู่เว้นจากพระองค์ จะ
ประเสริฐอะไร.
๑๗๑๘. ก่อไฟให้ลูกไฟลง มีเปลวเป็นอัน
เดียวกันตั้งอยู่แล้ว ความตาย
ในไฟที่ลูกไฟลง มีเปลวเป็น
อันเดียวกันนั้นแล ประเสริฐ
กว่า เป็นอยู่เว้นจากพระองค์
จะประเสริฐอะไร.
๑๗๑๙. นางช้างติดตามพญาช้าง มีงา
งาม ผู้อยู่ในป่า เทียวไปในภูเขา

^๑ ฉ. ยํ เจ.

^๒ ฉ. ตตฺถ เม มรณํ เสยฺโย.

เชษฐสนุด์ คิริทศุเคศุ
สเมศุ วิสเมศุ จ.

๑๗๒๐. เอรุนตุ์ อนุคจุนามิ
ปุตเต อาทาย ปจจโต
สุภรา เต ภวิสสุามิ
น เต เหสุสามิ ทุพภรา.

๑๗๒๑. อิเม กุมारे ปสุสนุโต
มณฺชุกะ ปิยภาณิเน
อาสีเน วณฺคุมฺพสมฺมึ
น รชฺชสุสฺส สริสฺสสิ.

๑๗๒๒. อิเม กุมारे ปสุสนุโต
มณฺชุกะ ปิยภาณิเน
กีพันฺเต วณฺคุมฺพสมฺมึ
น รชฺชสุสฺส สริสฺสสิ.

๑๗๒๓. อิเม กุมारे ปสุสนุโต
มณฺชุกะ ปิยภาณิเน
อสุสเม รณฺณียมฺหิ
น รชฺชสุสฺส สริสฺสสิ.

๑๗๒๔. อิเม กุมारे ปสุสนุโต
มณฺชุกะ ปิยภาณิเน

และที่หล่ม ที่เสมอและไม่เสมอ
ฉันใด.

๑๗๒๐. หม่อมฉันจะพาลูกทั้งสองติดตาม
พระองค์ไปเบื้องหลัง ฉันนั้น
หม่อมฉัน จักเป็นผู้อันพระองค์
เลี้ยงง่าย จักไม่เป็นผู้อันพระองค์
เลี้ยงยาก.

๑๗๒๑. พระองค์ เมื่อทอดพระเนตรเห็น
ลูกทั้งสองนี้ ผู้มีเสียงอันไพเราะ
พูดจាន่ารัก นั่งอยู่ที่พุ่มไม้ในป่า
จักไม่ทรงระลึกถึงราชสมบัติ.

๑๗๒๒. พระองค์ เมื่อทอดพระเนตรเห็น
ลูกทั้งสองนี้ ผู้มีเสียงอันไพเราะ
พูดจาน่ารัก เล่นอยู่ที่พุ่มไม้ในป่า
จักไม่ทรงระลึกถึงราชสมบัติ.

๑๗๒๓. พระองค์ เมื่อทอดพระเนตรเห็น
ลูกทั้งสองนี้ ผู้มีเสียงอันไพเราะ
พูดจาน่ารัก ณ อาศรมรมณีย-
สถาน จักไม่ทรงระลึกถึง
ราชสมบัติ.

๑๗๒๔. พระองค์ เมื่อทอดพระเนตรเห็น
ลูกทั้งสองนี้ ผู้มีเสียงอันไพเราะ

- กีฬินเต อสฺสเม รฺมเม
น รชฺชสฺส สฺริสฺสสิ.
๑๗๒๕. อิมะ กุมาเร ปสฺสนุโต
มาลาธาเร อลงฺกเต
อสฺสเม รฺมณียมฺหิ
น รชฺชสฺส สฺริสฺสสิ.
๑๗๒๖. อิมะ กุมาเร ปสฺสนุโต
มาลาธาเร อลงฺกเต
กีฬินเต อสฺสเม รฺมเม
น รชฺชสฺส สฺริสฺสสิ.
๑๗๒๗. ยทา ทกฺขสิ นจฺจนฺเต
กุมาเร มาลาธาเร
อสฺสเม รฺมณียมฺหิ
น รชฺชสฺส สฺริสฺสสิ.
๑๗๒๘. ยทา ทกฺขสิ นจฺจนฺเต
กุมาเร มาลาธาเร
กีฬินเต อสฺสเม รฺมเม
น รชฺชสฺส สฺริสฺสสิ.
๑๗๒๙. ยทา ทกฺขสิ มาตฺตํคิ
กุณฺขรํ สฺมุจฺจิหายนํ
- พุดจานารักเล่นอยู่ ณ อาศรม
อันเป็นที่รื่นรมย์ จักไม่ทรงระลึก
ถึงราชสมบัติ.
๑๗๒๕. พระองค์ เมื่อทอดพระเนตรเห็น
ลูกทั้งสองนี้ ทรงมาลาประดับ
พระองค์ ณ อาศรมรมณีสถาน
ก็จักไม่ทรงระลึกถึงราชสมบัติ.
๑๗๒๖. พระองค์ เมื่อทอดพระเนตรเห็น
ลูกทั้งสองนี้ ทรงมาลาประดับ
พระองค์เล่นอยู่ ณ อาศรม
อันเป็นที่รื่นรมย์ ก็จักไม่ทรง
ระลึกถึงราชสมบัติ.
๑๗๒๗. เมื่อใด พระองค์ทอดพระเนตร
เห็นลูกทั้งสอง ทรงมาลาพ้อนรำ
อยู่ ณ อาศรมรมณีสถาน
เมื่อนั้น ก็จักไม่ทรงระลึกถึง
ราชสมบัติ.
๑๗๒๘. เมื่อใด พระองค์ทอดพระเนตร
เห็นลูกทั้งสอง ทรงมาลาพ้อนรำ
เล่นอยู่ ณ อาศรม อันเป็นที่
รื่นรมย์ เมื่อนั้นจักไม่ทรงระลึก
ถึงราชสมบัติ.
๑๗๒๙. เมื่อใด พระองค์ทอดพระเนตร
เห็นกณฺฐชฺรชาติมาตฺตํคะ มีวัย

เอกิ อรญฺเณ วิจฺรณฺตี^๑
น รชฺชสฺส สฺริสฺสสฺสิ.

๑๗๓๐. ยทา ทกฺขสิ มาตงฺคิ
กฺุณฺขริ สฺกุจฺจิหายนํ
สหายํ ปาโต วิจฺรณฺตี
น รชฺชสฺส สฺริสฺสสฺสิ.

๑๗๓๑. ยทา กเรณฺุสงฺฆสฺส
ยฺุถสฺส ปฺุโรโต วรฺชํ
โกญฺจํ กาทฺติ มาตงฺโค
กฺุณฺขโร สฺกุจฺจิหายนํ
ตสฺส ตํ นทโต สฺตุวา
น รชฺชสฺส สฺริสฺสสฺสิ.

๑๗๓๒. อุกฺโกโต วนฺวิกาเส
ยทา ทกฺขสิ กามทํ
วเน วาพฺมิคากิณฺเณ
น รชฺชสฺส สฺริสฺสสฺสิ.

๑๗๓๓. มิคิ ทิสฺวาน สหายณฺฺหิ
ปญฺจมาลีนีมาคตํ^๒

ล่วง ๖๐ ปี เทียบอยู่ในป่าตัวเดียว
เมื่อนั้น จักไม่ทรงระลึกถึง
ราชสมบัติ.

๑๗๓๐. เมื่อใด พระองค์ทอดพระเนตร
เห็นกฤษณะชาติมาตั้งคะ มีวัย
ล่วง ๖๐ ปี เทียบไปในป่าเวลา
เย็น ในเวลาเช้า เมื่อนั้น จักไม่
ทรงระลึกถึงราชสมบัติ.

๑๗๓๑. เมื่อใด กฤษณะชาติมาตั้งคะ
มีวัยล่วง ๖๐ ปี เดินนำหน้า
โขลงช้างพังไป ส่งเสียงร้องก้อง
โกญจนาท พระองค์ ได้ทรงสดับ
เสียงร้องของช้าง ที่บ้านลือก้อง
อยู่นั้น เมื่อนั้น จักไม่ทรงระลึก
ถึงราชสมบัติ.

๑๗๓๒. เมื่อใด พระองค์ทอดพระเนตร
เห็นลำเนาป่าสองข้างทาง และ
สิ่งที่ให้ความน่าใคร่ ในป่าอัน
เกลื่อนกล่นไปด้วยเนื้อร้าย เมื่อ
นั้นจักไม่ทรงระลึกถึงราชสมบัติ.

๑๗๓๓. เมื่อใด พระองค์ทอดพระเนตร
เห็นเนื้ออันเดินมาเป็นหมู่ ๆ หมู่

^๑ อ. จรณฺตี.

^๒ อ. ปญฺจมาลีนีมาคตํ.

- ก็ปริเส ๑ นจฺจนฺเต
น รชฺชสฺส สริสฺสสฺส.
๑๗๓๔. ยทา สฺสสฺสสิ^๑ นิคุโฆลံ
สนุทมานาย สินฺธุยา
คิตฺติ กัปฺปิสานญจ
น รชฺชสฺส สริสฺสสฺส.
๑๗๓๕. ยทา สฺสสฺสสิ นิคุโฆลံ
คิริคพฺพจรฺจิน
วสฺสมานสฺสสุกฺกสฺส
น รชฺชสฺส สริสฺสสฺส.
๑๗๓๖. ยทา สีนฺทสฺส พฺยคฺฆมฺสฺส
ขคฺคสฺส ควยสฺส ๑
วเน สฺสสฺสสิ วาพานํ
น รชฺชสฺส สริสฺสสฺส.
๑๗๓๗. ยทา โมริหิ ปฺริกิณฺณํ
วรฺหิ^๒ มตฺตกาสิณํ
โมริ ทกฺขสิ^๓ นจฺจนฺตํ
๑๗๓๔. เมื่อใด พระองค์ได้ทรงสดับ
เสียงกีกก้องแห่งแม่น้ำ อันไหล
หลัง และเสียงเพลงขับของพวก
กิณนร เมื่อนั้น จักไม่ทรงระลึก
ถึงราชสมบัติ.
๑๗๓๕. เมื่อใด พระองค์ได้ทรงสดับ
เสียงร้องของนกเค้า ที่เที่ยววออยู่
ตามซอกเขา เมื่อนั้น จักไม่ทรง
ระลึกถึงราชสมบัติ.
๑๗๓๖. เมื่อใด พระองค์จักได้ทรงสดับ
เสียงแห่งสัตว์ร้ายในป่า คือ
ราชสีห์ เสือโคร่ง แรด และ
วัวลาน เมื่อนั้น จักไม่ทรงระลึก
ถึงราชสมบัติ.
๑๗๓๗. เมื่อใด พระองค์ได้ทอดพระเนตร
เห็นนกยูง ที่ห้อมล้อมไปด้วย
นางนกยูง รำแพนขนหางจับอยู่

^๑ ฉ. ไสสฺสสิ. เอวมุปริปิ.

^๒ ฉ. พรฺหิณํ.

^๓ ฉ. ทกฺขสิ. อิตฺ ปริ อีทิสเมว.

น รชชสฺส สริสฺสสิ.

เป็นกลุ่ม บนยอดภูเขา เมื่อนั้น
จักไม่ทรงระลึกถึงราชสมบัติ.

๑๗๓๘. ยทา โมรียิ ปริกิญฺณิ
อณฺทหิ จิตฺรปุกฺขินิ^๑
โมรึ ทกฺขสิ นจฺจนฺติ
น รชชสฺส สริสฺสสิ.

๑๗๓๘. เมื่อใด พระองค์ได้ทอดพระเนตร
เห็นนกยูง ที่เป็นสัตว์เกิดจากไข
มีขนปีกงามวิจิตร ห้อมล้อมไป
ด้วยนางยุงรำแพนหางอยู่ เมื่อ
นั้น จักไม่ทรงระลึกถึงราชสมบัติ.

๑๗๓๙. ยทา โมรียิ ปริกิญฺณิ
นีลคิวิ สีขณฺฑินิ
โมรึ ทกฺขสิ นจฺจนฺติ
น รชชสฺส สริสฺสสิ.

๑๗๓๙. เมื่อใด พระองค์ได้ทอดพระเนตร
เห็นนกยูง มีคอเขียว มีหงอน
แวดล้อมด้วยนางนกยุงรำแพน
หางอยู่ เมื่อนั้นจักไม่ทรงระลึก
ถึงราชสมบัติ.

๑๗๔๐. ยทา ทกฺขสิ เหมนฺนฺเต
ปฺปฺพิเต ธรณิรฺุเห
สุรวิสมฺปวายนฺเต^๒
น รชชสฺส สริสฺสสิ.

๑๗๔๐. เมื่อใด พระองค์ได้ทอดพระเนตร
เห็นต้นไม้มีดอกอันบาน มีกลิ่น
หอมฟุ้งไปในฤดูเหมันต์ เมื่อนั้น
จักไม่ทรงระลึกถึงราชสมบัติ.

๑๗๔๑. ยทา เหมนฺนฺติเก มาเส
หริตี ทกฺขสิ เมทนี
อินฺทโคปกสญฺจนฺนิ
น รชชสฺส สริสฺสสิ.

๑๗๔๑. เมื่อใด พระองค์ได้ทอดพระเนตร
เห็นแผ่นดินอันเขียวชอุ่ม ดาราดาษ
ไปด้วยแมลงค่อมทอง ในฤดู
เหมันต์ เมื่อนั้น จักไม่ทรงระลึก
ถึงราชสมบัติ.

^๑ จ. จิตรปกฺขินิ.

^๒ จ. สุรวิ สมฺปวายนฺเต. เอวมฺปริวิ.

๑๗๔๒. ยथा ทกฺขลลล เหมนฺนเต
 ปุปฺปิตเต ธรณีนฺรุเห
 กุฏฺฐํ พมฺพชਾਲณฺจ
 ปุปฺปิตฺตํ โลกทฺทปทฺมกํ
 สฺสรวลิสฺสมุพวายนฺนเต
 น รชฺชสฺส สฺรลิสฺสลล.

๑๗๔๓. ยथा เหมนฺนตลเก มาเส
 วนฺนํ ทกฺขลลล ปุปฺปิตฺตํ
 โอปุปฺพานล ๑ ปทฺมานล
 น รชฺชสฺส สฺรลิสฺสลล.

หิมวณฺตํ นาม.

๑๗๔๒. เมื่อใด พระองค์ได้ทอดพระเนตร
 เห็นต้นไม้อันมีดอกอันบานสะพรั่ง
 คืออัญชัญเขียว ที่กำลังผลิยอด
 อ่อน ต้นโลกและบัวบก มีดอก
 บานสะพรั่ง มีกลิ่นหอมฟุ้งไปใน
 ฤดูเหมันต์ เมื่อนั้น จักไม่ทรง
 ระลึกถึงราชสมบัติ.

๑๗๔๓. เมื่อใด พระองค์ได้ทอดพระเนตร
 เห็นหมู่ไม้ มีดอกบานสะพรั่ง
 และปทุมชาติ อันมีดอกร่วงหล่น
 ในฤดูเหมันต์ เมื่อนั้น จักไม่ทรง
 ระลึกถึงราชสมบัติ.

(นี้)ชื่อหิมพานต์

ทานกณฺท

๑๗๔๔. เตลฺลํ ลาลปปลิตฺตํ^๑ สุตฺวา
 ปุตฺตสฺส สฺถนลสาย ๑
 กลฺลนฺนํ พลลเวสลล
 ราชปุตฺตลล ยลลสฺสลลนล.

ทานกัณฺท

๑๗๔๔. พระนางมุสดีราชบุตรี ผู้ทรงยศ
 ครั้นได้ทรงสดับคำพระราชโอรส
 และพระสุณิสา พราศนทนากัน
 จึงได้ทรงคร่ำครวญรำพันว่า.

^๑ ฉ. ลาลปปลิตฺตํ.

๑๑๗๔๕. เราเสียดูโย วิจิตร งาม ขบถียิต์
ปปชตตา ปปชเตยเยหิ
รจจุชญา พพชฌมิมียกัหิ
กสุมมา เวสสนนตรี ปุตต์
ปพพพชเชนติ ออุทสัถิ.

๑๑๗๔๕. เราภิกษาพิชเสียดีกว่า เราโดด
จนเสียดีกว่า เออเชือกผูกคอ
ตตายเสียดีกว่า เหตุไฉน ชาว
นนครสัทธิ จึงจะให้จับได้
เจ้าเวสสันดรลูกรัก ผู้ไม่มี
ความผิด.

๑๑๗๔๖. ขอชฎมวยกั ทานปตี
ยาจโยคั อมจจฐิ
ปฐิตั ปฐิราฐุหิ
กิตติมนุตั ยสสนน
กสุมมา เวสสนนตรี ปุตต์
ปพพพชเชนติ ออุทสัถิ.

๑๑๗๔๖. เป็นผู้ปราดเปรื่อง เป็นทานบดี
ควรแก่การขอ ไม่ตระหนี่
เหตุไฉน ชาวนครสัทธิ จึงจะให้
จับได้เจ้าเวสสันดรลูกรัก ผู้ไม่
มีความผิด อันท้าวพระยานุชา
ผู้มิ่เกียรติยศ.

๑๑๗๔๗. มาจตาเปตีภริ ชนุตั
กุกุเล ชฎจวปจักยนิ
กสุมมา เวสสนนตรี ปุตต์
ปพพพชเชนติ ออุทสัถิ.

๑๑๗๔๗. เหตุไฉน ชาวนครสัทธิ จึงจะให้
จับได้เจ้าเวสสันดรลูกรัก ผู้ไม่มี
ความผิด ผู้เลี้ยงดูมารดาและ
บิดา ประพฤติต่อมตน ต่อผู้ใหญ่
ในราชสกุล.

๑๑๗๔๘. ภญโย หิตั เทวหิตั
ภยัตินิ สสนนนิ หิตั
ชหิตั สพพสส รจจสส
กสุมมา เวสสนนตรี ปุตต์
ปพพพชเชนติ ออุทสัถิ.

๑๑๗๔๘. เหตุไฉน ชาวนครสัทธิ จึงจะให้
จับได้เจ้าเวสสันดรลูกรัก ผู้ไม่มี
ความผิด ผู้เกื้อกูลแก่พระเจ้า
แผ่นดิน แก่เทพเจ้า แก่พระ-
ประยูรญาติ และมีตรสหาย
ผู้เกื้อกูลทั่วรัฐสีมาภนทล.

๑๑๗๔๘. เทวหิตั.

๑๗๔๙. มณีนีว ปลิตานี^๑

อมุพาว ปติตา ฉมา
เอวี เหสฺสติ เต รฏฺจํ
ปพฺพาเชนฺติ อหุสฺกํ.

๑๗๕๐. หังโส นิกฺขิณปตฺโตว .

ปลุลลสฺมี อนฺุทเก
อปริฏฺฐโง อมจฺเจหิ
เอโก ราชา วิหิยฺยสิ.

๑๗๕๑. ตนฺตุํ พุริมิ มหาราช

อตฺโต เต มา อฺุปจฺจคา
มา นํ สิวินํ วจฺนา
ปพฺพาเชสิ อหุสฺกํ.

๑๗๕๒. ธมฺมสุสาปจิติ กุมฺมี^๒

สิวินํ วินยํ ธชํ
ปพฺพาเชมิ สกํ ปุตฺตํ
ปาณา ปิยตโร หิ เม.

๑๗๔๙. ชาวนครสีพี จะให้ขับไล่พระ

ราชโอรส ผู้ไม่มีความผิดไปเสีย
รัฐสีมามณฑลของพระองค์ ก็จะ
เป็นเหมือนรังผึ้งร้าง เหมือน
ผลมะม่วง หล่นลงบนพื้นดิน
ฉะนั้น.

๑๗๕๐. พระองค์ อันพวกอำมาตย์ละทิ้ง

แล้ว จักต้องลำบากอยู่พระองค์
เดียว เหมือนหงส์มีขนปีกหลุด
ลำบากอยู่ในหนอง อันไม่มีน้ำ
ฉะนั้น.

๑๗๕๑. ข้าแต่พระมหาราชเจ้า เพราะ

ฉะนั้น หม่อมฉัน ขอกราบทูล
พระองค์ว่า ประโยชน์ อย่า
ได้ล่วงเลยพระองค์ไปเสีย ขอ
พระองค์อย่าทรงขับไล่พระราช-
โอรส ผู้ไม่มีความผิด เพราะ
ถ้อยคำของชาวนครสีพีเลย.

๑๗๕๒. เราทำความยำเกรง ต่อราช-

ประเพณี จึงขับไล่พระราชโอรส
ผู้เป็นธำรงแห่งชาวสีพีเสีย เราจำ
ต้องขับไล่ลูกของตน ถึงแม้ลูก
จะเป็นที่รักยิ่งกว่าชีวิตของเรา.

^๑ ฉ. ปลาดานี.

^๒ ฉ. กุมฺมิ.

๑๗๕๓. ยสฺส ปุพฺเพ ธชฺศุคานิ
กณิการาว ปุปฺผิตา
ยายนฺตมฺนุยายนฺติ
สุวชฺเชโกว คมิสฺสตี.

๑๗๕๔. ยสฺส ปุพฺเพ ธชฺศุคานิ
กณิการวนานิว
ยายนฺตมฺนุยายนฺติ
สุวชฺเชโกว คมิสฺสตี.

๑๗๕๕. ยสฺส ปุพฺเพ อนীগานิ
กณิการาว ปุปฺผิตา
ยายนฺตมฺนุยายนฺติ
สุวชฺเชโกว คมิสฺสตี.

๑๗๕๖. ยสฺส ปุพฺเพ อนীগานิ
กณิการวนานิว
ยายนฺตมฺนุยายนฺติ
สุวชฺเชโกว คมิสฺสตี.

๑๗๕๗. อินฺทโคปกวณฺณาภา
คณฺธารา ปณฺฑชุกมฺพลา

๑๗๕๓. แต่ปางก่อน ยอดธงเคยแห่ตาม
เสด็จพระเวสสันดร ผู้เสด็จ
ไปอยู่ ดังดอกกรรณิการบ้าน
วันนี้ พระเวสสันดร จะเสด็จ
แต่พระองค์เดียว.

๑๗๕๔. แต่ปางก่อน ยอดธงเคยแห่
ตามเสด็จพระเวสสันดร ผู้เสด็จ
ไปอยู่ ดังป่ากรรณิการบ้าน
วันนี้ พระเวสสันดร จะเสด็จ
แต่พระองค์เดียว.

๑๗๕๕. แต่ปางก่อน กองทหารรักษา
พระองค์ เคยตามเสด็จ
พระเวสสันดร ผู้เสด็จไปอยู่
ดังดอกกรรณิการบ้าน วันนี้
พระเวสสันดร จะเสด็จแต่
พระองค์เดียว.

๑๗๕๖. แต่ปางก่อน กองทหารรักษา
พระองค์ เคยตามเสด็จ
พระเวสสันดร ผู้เสด็จไปอยู่
ดังป่ากรรณิการบ้าน วันนี้ พระ
เวสสันดร จะต้องเสด็จแต่
พระองค์เดียว.

๑๗๕๗. แต่ปางก่อน กองทหารรักษา
พระองค์ ใช้ผ้ากัมพลเหลือง

ยายนุตมนุยายนุติ

สุวชฺเชโกว คมิสฺสติ.

เมื่อวันนั้นพระเวสสันดร มีสีเหลืองเรืองรอง เหมือนแสงหิ่งห้อย เคยตามเสด็จพระเวสสันดร ผู้เสด็จไปอยู่ วันนี้พระเวสสันดรจะเสด็จ แต่พระองค์เดียว.

๑๗๕๘. โย ปุพฺเพ หตฺถินา ยาทิ

สิวิกาย รถเน จ

สุวชฺช เวสฺสณฺดรโ วราชา

กถิ คจฺจติ ปตฺติโก.

๑๗๕๘. แต่ปางก่อน พระเวสสันดร

เคยเสด็จด้วยช้างพระที่นั่ง วอ และรถทรง วันนี้ จะเสด็จดำเนิน ด้วยพระบาทอย่างไร.

๑๗๕๙. กถิ จนนฺทลิตฺตงฺโค

นจฺจคิตฺตปฺปโพรโน

ชฺรราชินี ผรสฺสญจ

ชาริกาชญจ หาริตี.^๑

๑๗๕๙. แต่ปางก่อน พระเวสสันดร

เคยลูบองค์ ด้วยจุนแก่นจันทร์ ปลาบปลื้ม ด้วยการพ้อนรำ ขับร้อง วันนี้ จักทรงแบกหนังสือ อันหยาบ ขวานและหาบเครื่อง บริหารไปได้อย่างไร.

๑๗๖๐. กสฺมา นาภิหริยฺนุติ

กาสวาว อชินานิ จ

ปวิสนฺติ พุรหารญญํ

กสฺมา จิริ น พชฺฌเว.

๑๗๖๐. พระเวสสันดร เมื่อเข้าไปอยู่ป่า

ใหญ่ ไฉนจะไม่ต้องขนเอาผ้า ย้อมน้ำฝาด และหนังสือไปด้วย พระเวสสันดร เมื่อเข้าไปอยู่ในป่าใหญ่ ไฉนจะไม่ใช้ผ้าคากรอง.

๑๗๖๑. กถิ นุ จิริ ธาเรนฺติ

ราชปฺพุชฺชิตา ชนา

๑๗๖๑. พวกเจ้านายทรงผนวช จะทรง

ผ้าคากรอง ได้อย่างไรหนอ

^๑ ฉ. หานิติ.

ปลั่ง คจฺจติ ปตฺติกา.

จะเสด็จเดินทาง ด้วยพระบาท
ได้อย่างไร.

๑๗๖๖. ยสฺสุ อิตฺถีสหสฺสสุส^๑
ปุโรโต คจฺจติ มาลินี
สา กถชฺช อนุจฺจตุ
วณฺ์ คจฺจติ เอกิกา.

๑๗๖๖. เจ้ามัทรี ผู้มีรูปร่างอันสวยงาม
ทรงสิริ แต่ก่อนเคยเสด็จดำเนิน
ข้างหน้านางข้าหลวง จำนวนพัน
วันนี้ จะเสด็จเดินป่าพระองค์
เดียวได้อย่างไร.

๑๗๖๗. ยา สา^๒ สีวาย สุตฺวาน
มุนฺ์ อุตฺตเต ปุเร
สา กถชฺช อนุจฺจตุ
วณฺ์ คจฺจติ ภิรฺกกา.

๑๗๖๗. เจ้ามัทรี ผู้มีรูปร่างอันสวยงาม
ขวัญอ่อน พอได้ยินเสียงสุนัข
เห่าหอน ก็สะดุ้งกลัว วันนี้
จักเสด็จเดินป่า ได้อย่างไร.

๑๗๖๘. ยา สา อินฺทสโคตฺตสุส
อุลฺลสุส ปวสุสโต
สุตฺวาน นทโต ภิตา
วารุณีว ปเวตติ
สา กถชฺช อนุจฺจตุ
วณฺ์ คจฺจติ ภิรฺกกา.

๑๗๖๘. เจ้ามัทรี ผู้มีรูปร่างอันสวยงาม
ขวัญอ่อน ได้สดับเสียงนกฮูก
ตัวมีโคตรแห่งพระอินทร์คำราม
ร้อง ก็กลัวตัวสั่นเหมือนนาง
วารุณี ฉะนั้น วันนี้จักเสด็จ
เดินป่าได้อย่างไร.

๑๗๖๙. สกุณี หตฺปุตฺตา
สุณฺ์ ทิสฺวา กุลาวกั
จิริ ทุกฺเขน ฉายิสฺสุ
สุณฺ์ อาคมุมิมิ ปุริ.

๑๗๖๙. หม่อมฉันมาสูนิเวศน์อันว่างเปล่า
นี้ จักเศร้าถ้าสมรรถระทมทุกข์
สิ้นกาลนาน ดังแม่นกออกถูก
พรากลูก เห็นแต่รังอันว่างเปล่า
ฉะนั้น.

^๑ ย. ยาสฺสุ อิตฺถีสหสฺสสุ.

^๒ ย. ยาสฺสุ.

๑๗๗๐. สกุนี หตปุตตาว
 สุนฺณํ ทิสฺวา กุลาวกั
 กีสํ ปณฺฑุ ภวิสฺสามิ
 ปิเย ปุตฺเต อปสฺสตี.

๑๗๗๑. สกุนี หตปุตตาว
 สุนฺณํ ทิสฺวา กุลาวกั
 เตน เตน ปธาวิสฺสํ
 ปิเย ปุตฺเต อปสฺสตี.

๑๗๗๒. กุรี^๑ หตจฺฉาปาว
 สุนฺณํ ทิสฺวา กุลาวกั
 จิริ ทุกฺเขน ฉายิสฺสํ
 สุนฺณํ อาคมฺมิมี ปุริ.

๑๗๗๓. กุรี หตจฺฉาปาว
 สุนฺณํ ทิสฺวา กุลาวกั
 กีสํ ปณฺฑุ ภวิสฺสามิ
 ปิเย ปุตฺเต อปสฺสตี.

๑๗๗๔. กุรี หตจฺฉาปาว
 สุนฺณํ ทิสฺวา กุลาวกั
 เตน เตน ปธาวิสฺสํ
 ปิเย ปุตฺเต อปสฺสตี.

๑๗๗๕. สํ นฺน จกฺกวากีว^๒
 ปุลลลสฺมี อนุทฺเท

๑๗๗๐. หม่อมฉัน ไม่เห็นลูกรักทั้งสอง
 ก็จักชูปดม ดั่งแม่ยกออกอุก
 พรากลูก เห็นแต่รังอันว่างเปล่า
 ฉะนั้น.

๑๗๗๑. หม่อมฉัน ไม่เห็นลูกรักทั้งสอง
 ก็จักวิ่งพล่านไป ตามที่นั่น ๆ
 ดั่งแม่ยกออกอุกพรากลูก เห็นแต่
 รังอันว่างเปล่า ฉะนั้น.

๑๗๗๒. หม่อมฉันมาสูนิเวศน์อันว่างเปล่า
 นี้ จักเศร้ากำสรวลระทมทุกข์สิ้น
 กาลนาน ดั่งแม่ยกออกอุกพราก
 ลูก เห็นแต่รังอันว่างเปล่า ฉะนั้น.

๑๗๗๓. หม่อมฉัน ไม่เห็นลูกรักทั้งสอง
 ก็จักชูปดม ดั่งแม่ยกออกอุก
 พรากลูก เห็นแต่รังอันว่างเปล่า
 ฉะนั้น.

๑๗๗๔. หม่อมฉัน ไม่เห็นลูกรักทั้งสอง
 ก็จักวิ่งพล่านไปตามที่นั่น ๆ ดั่ง
 แม่ยกออกอุกพรากลูกเห็นแต่รัง
 อันว่างเปล่า ฉะนั้น.

๑๗๗๕. หม่อมฉันมาสูนิเวศน์อันว่างเปล่า
 นี้ ก็จักเศร้ากำสรวลระทมทุกข์สิ้น

^๑ น. กุรี. อิตโต ปริ อีทิสเมว.

^๒ น. จกฺกวากีว. อิตโต ปริ อีทิสเมว.

จิริ ทุกฺเขน ฉายิสฺสั
 สฺญณั อาคมฺมิมฺ ปุริ.

กาลนานเป็นแน่แท้ ดั่งนางนก
 จากพราว ชบเซาอยู่ในหนอง
 อันไม่มีน้ำ ฉะนั้น.

๑๗๗๖. ส่า ฐฺน จกฺกวุกฺกั
 ปลฺลลสฺมึ อฺนฺทเก
 กีส่า ปณฺฑุ ภวิสฺสามิ
 ปิเย ปฺตฺเต อปฺสฺสตี.

๑๗๗๖. หม่อมฉัน ไม่เห็นลูกรักทั้งสอง
 ก็จักชบดมเป็นแน่แท้ ดั่งนางนก
 จากพราวในหนอง อันไม่มีน้ำ
 ฉะนั้น.

๑๗๗๗. ส่า ฐฺน จกฺกวุกฺกั
 ปลฺลลสฺมึ อฺนฺทเก
 เตน เตน ปธาวิสฺสั
 ปิเย ปฺตฺเต อปฺสฺสตี.

๑๗๗๗. หม่อมฉัน ไม่เห็นลูกรักทั้งสอง
 ก็จักวิ่งพล่านไป ตามที่นั่น ๆ
 เป็นแน่แท้ ดั่งนางนกจากพราว
 ในหนอง อันไม่มีน้ำ ฉะนั้น.

๑๗๗๘. เอวํ เม วิลปฺนฺติยา
 ราชปฺตฺตํ อฺทฺสํ
 ปพฺพาเชสิ จ นํ รมฺมา
 มญฺเษ เหสฺสามิ ซีวิตํ.

๑๗๗๘. เมื่อหม่อมฉัน พรำทูลอ่อนวอน
 อยู่อย่างนี้ ถ้าพระองค์ยังจะทรง
 ให้ขับไล่พระเวสสันดรนั้น ผู้ไม่มี
 ความผิด เสียจากแวนแคว้น
 หม่อมฉัน เห็นจะต้องสละชีวิต
 เป็นแน่.

๑๗๗๙. ตสฺสา ลาลปิตี สฺตฺวา
 สพฺพา อฺนฺเตปุเร อหุ^๑
 พาหา ปคฺคยฺห ปกฺกนฺทุ
 สิวิกญฺญา สฺมาคตา.

๑๗๗๙. นางสนมกำนัลใน ของพระเจ้า
 สิวีทุกถ้วนหน้า ภายในพระนคร
 ได้ยินเสียงเพื่อรำพันของพระนาง
 ผุสดีนั้นแล้ว พวกกันมาประชุม
 ต่างประคองแขนทั้งสองขึ้นรำให้.

^๑ อ. พญ.

๑๗๘๐. สาลาว สมปมพิทิตา^๑
 มาลูเตน ปมพิทิตา
 เสนุตติ ปุตตะตา จ ทารรา จ
 เวสฺสนุตฺตริเนวสเน.

๑๗๘๑. ไออโรธา จ กุมารรา จ
 เวลียานา จ พุราหุมนธา
 พานา ปคฺคยฺห ปกฺกนฺทุ
 เวสฺสนุตฺตริเนวสเน.

๑๗๘๒. หตุถาโรธา อนีกฺกุจจา
 รติกา ปตฺติการกา
 พานา ปคฺคยฺห ปกฺกนฺทุ
 เวสฺสนุตฺตริเนวสเน.

๑๗๘๓. ตโต รตฺยา วิวสเน
 สุริยสุสฺสคฺคมนํ ปติ
 อถ เวสฺสนุตฺโต ราชา
 ทานํ ทาตุํ อูปาคมิ

๑๗๘๔. วตฺถานิ วตฺถกามาณํ
 โสณฺททานํ เทถ วารุณํ
 โภชนํ โภชนตฺถินํ
 สมฺมเทว ปเวจฺจถ.

๑๗๘๕. มา จ กิณฺจ วนิพฺพก
 เหมจฺยิตถ อิทาคเต

๑๗๘๐. พระโอรส พระธิดาและพระชายา
 ในนิเวศน์ ของพระเวสสันดร
 นอนกอดกันสะอื้นให้ ดังหมู่ไม่วัง
 อันถูกพายุพัด ล้มระเนระนาด
 แผลกลากลาย ฉะนั้น.

๑๗๘๑. พวกชาววัง พวกเด็ก ๆ พ่อค้า
 และพวกพราหมณ์ ในนิเวศน์
 ของพระเวสสันดร ต่างก็ประคอง
 แขนทั้งสองคร่ำครวญ.

๑๗๘๒. พวกกองช้าง กองม้า กองรถ
 และกองเดินเท้า ในนิเวศน์
 ของพระเวสสันดร ต่างก็ประคอง
 แขนทั้งสองคร่ำครวญ.

๑๗๘๓. ลำดับนั้น ครั้นราตรีสิ้นไป
 พระอาทิตย์ขึ้นแล้ว พระเวสสันดร
 เสด็จมาสู่โรงทาน เพื่อทรง
 บำเพ็ญทาน โดยพระดำรัสว่า

๑๗๘๔. ท่านทั้งหลาย จงให้ผ้าแก่ผู้
 ต้องการผ้า จงให้เหล้าแก่พวก
 นักเลงเหล้า จงให้โภชนะ
 แก่ผู้ต้องการโภชนะ โดยทั่วถึง.

๑๗๘๕. และอย่าเบียดเบียน พวกวณิพก
 ผู้มาที่นี่ ไม่ว่าใคร จงเลี้ยงดู

^๑ อ. สมปมพิทิตา.

ตปุเปถ อนุนปาเนน
คจฺจนฺติ ปฏิปฺฐิตา.

๑๗๘๖. °อเถตุถ วตฺตติ สทฺโท
ตุมุโล เภรวโ มหา
ทาเนน ตํ นีนฺรฺนฺติ
ปฺน ทานํ อทา ตฺวํ.°

๑๗๘๗. เต สฺสุ มตฺตา กิลฺนฺตาว
สมฺปตฺนฺติ วนิพฺพกา
นิกฺขมฺนฺเต มหाराเช
สิวีนํ รมฺจวฺทฺมเน

๑๗๘๘. อจฺเจจฺจฺญํ วต โภ รุกฺขํ
นานาผลธฺรํ ทุมํ
ยถา เวสฺสนฺตรํ รมฺจา
ปพฺพาเชนฺติ อทฺฐกํ.

๑๗๘๙. อจฺเจจฺจฺญํ วต โภ รุกฺขํ
สพฺพกามทฺทํ ทุมํ

พวกวณิพก ให้อ้อมหน้าด้วยข้าว
และน้ำ พวกเขาได้รับบูชาแล้ว
ก็จะไป.

๑๗๘๖. ครั้งนั้น เสียงดังกึกก้องไกลาหล
นำหวาดเสียว เป็นไปในพระนคร
นั้นว่า ชาวพระนครสีพี จะ
ขับไล่พระเวสสันดร เพราะทรง
บริจาคทาน ขอให้พระองค์ได้
ทรงบริจาคทานอีกเถิด.

๑๗๘๗. เมื่อพระมหาราช ผู้ยังแค้นแค้น
ของชาวสีพีให้เจริญ เสด็จออกไปอยู่
พวกวณิพกเหล่านั้น
คล้ายคนเมา และคนเหน็ดเหนื่อย
ลงนั่งปรับทุกข์กันว่า

๑๗๘๘. ท่านผู้เจริญทั้งหลาย ชาวนคร
สีพี พวกกันขับไล่พระเวสสันดร
ผู้ไม่มีความผิด เสียจากแค้น-
แค้น ก็เปรียบเหมือน ช่วยกัน
ตัดต้นไม้ อันทรงผลต่าง ๆ
ฉะนั้น.

๑๗๘๙. ท่านผู้เจริญทั้งหลาย ชาวนคร
สีพี พวกกันขับไล่พระเวสสันดร

๑-๑ อัย คาคา ฉ. ปโตตถเกเวว ทิสฺสติ.

ยถา เวสฺสนุตฺรํ ฐฎฺฐา
ปพฺพาทฺเชนฺตํ อทุสฺสํ.

ผู้ไม่มีความผิด เสียจากแวน-
แคว้น ก็เปรียบเหมือน ช่วยกัน
ตัดต้นไม้ อันให้สิ่งที่ต้องการ
ทุกอย่าง ฉะนั้น.

๑๗๙๐. อจฺเจจฺฉํ วต โภ รุกฺขํ
สพฺพกามรสาหริ
ยถา เวสฺสนุตฺรํ ฐฎฺฐา
ปพฺพาทฺเชนฺตํ อทุสฺสํ.

๑๗๙๐. ท่านผู้เจริญทั้งหลาย ชาวนคร
สีพี พวกกันขัปลั้พระเวสสันดร
ผู้ไม่มีความผิด เสียจากแวน-
แคว้น ก็เปรียบเหมือน ช่วยกัน
ตัดต้นไม้ อันนำรสที่ต้องการ
ทุกอย่างมาให้ ฉะนั้น.

๑๗๙๑. เย วุฑฺฒมา เย จ ทหฺรา
เย จ มชฺฌิมเปริสา
พาหา ปคฺคยฺห ปกฺกนฺทํ
นิกฺขมนฺเต มหฺราเช
สิวีนํ ฐฎฺฐวฑฺฒเน.

๑๗๙๑. เมื่อพระมหากษัตริย์ ผู้ผดุงสีพีรัฐ
ให้เจริญ จะเสด็จออกไปอยู่
คนทั้งแก่เฒ่า หนุ่มสาว และ
กลางคน ต่างพากันประคอง
แขนทั้งสอง ร้องให้คร่ำครวญ.

๑๗๙๒. อติยฺกฺขา เวสฺสวรา^๑
อิตฺถาคารา จ ราชนิโน
พาหา ปคฺคยฺห ปกฺกนฺทํ
นิกฺขมนฺเต มหฺราเช
สิวีนํ ฐฎฺฐวฑฺฒเน.

๑๗๙๒. เมื่อพระมหากษัตริย์ ผู้ผดุงสีพีรัฐ
ให้เจริญ จะเสด็จออกไปอยู่ พวก
โหรหลวง พวกชั้นที่ มหาเดเล็ก
และเด็กชาย ต่างพากันประคอง
แขนทั้งสอง ร้องให้คร่ำครวญ.

๑๗๙๓. ธิโยปี ตตฺถ ปกฺกนฺทํ
ยา ตมฺหิ นคร อหุ

๑๗๙๓. เมื่อพระมหากษัตริย์ ผู้ผดุงสีพีรัฐ
ให้เจริญ จะเสด็จออก แม้หญิง

^๑ อ. วสุสวรา.

นิกขมนุต มหาราชา
สิวีนี้ ฏฐจวฑฒเน.

ทั้งหลาย ที่มีอยู่ในพระนครนั้น
ต่างพากันร้องให้คร่ำครวญ.

๑๗๙๔. เย พุราหุมนา เย จ สมณา
อญเณ วาปี วนิพุกา
พาหา ปคฺคยฺห ปกฺกนฺทุ
อธฺโม กิร โภา อิติ.

๑๗๙๔. สมณพราหมณ์ และวณิก
แม่เหล่าอื่น ต่างพากันประคอง
แขนทั้งสอง ร้องให้คร่ำครวญว่า
ท่านผู้เจริญทั้งหลาย ได้ยินว่า
เป็นการไม่ยุติธรรมเลย.

๑๗๙๕. ยถา เวสุสฺนุตโร ราชา
ยชมาโน สเก ปุเร
สิวีนี้ วจนตฺเถน
สมฺหา ฏฐจา นิรชฺชติ.

๑๗๙๕. เพราะเหตุที่พระเวสสันดร ทรง
บำเพ็ญทาน อยู่ในพระราชวัง
ของพระองค์แล้ว จำเสด็จ
ออกจากแคว้นแคว้นของพระองค์
เพราะถ้อยคำของชาวสีพี.

๑๗๙๖. สตฺต หตฺถิสเต ทตฺวา
สพฺพาลงฺการภูสิตे
สุวณฺณกฺจเ มาตงฺเค
เหมกปฺปนิवासเส.^๑

๑๗๙๖. พระเวสสันดร พระราชทาน
ช้าง ๗๐๐ เชือก ประดับด้วย
เครื่องอลังการทุกอย่าง มีสาย
รัดทอง มีทั้งกุบ และสัปดาห์ทอง.

๑๗๙๗. อารุเพฺห คามณฺเียภิ
โตมรฺกฺสปานิภิ
เอส เวสุสฺนุตโร ราชา
สมฺหา ฏฐจา นิรชฺชติ.

๑๗๙๗. มีนายควาญช้าง ถือหอกซัด
และขอขึ้นคอประจํา แล้วเสด็จ
ออกจากแคว้นแคว้นของพระองค์.

๑๗๙๘. สตฺต อสุสฺสเต ทตฺวา
สพฺพาลงฺการภูสิตे

๑๗๙๘. พระเวสสันดร พระราชทาน
ม้า ๗๐๐ ตัว อันประดับด้วย

^๑ จ. เหมกปฺปนवासเส.

อาชานีเยว ชาติยา
สินธุเว สีมวาหเน.

เครื่องอลังการทั้งปวง เป็นม้า
สินธุพ ชาติอาชานีเยว เป็นม้า
ฝีเท้าเร็ว.

๑๗๙๙. อารุเพุห คามณีนีเยภี
อินุทียาจาปธารวิกิ^๑
เอส เวสฺสนุตโร ราชชา
สมุหา ฏฺฐา นิรชฺชติ.

๑๗๙๙. มีนายสารถีถือทวนและธนู ขึ้น
ขี่ประจำแล้ว เสด็จออกจาก
แคว้นแคว้นของพระองค์.

๑๘๐๐. สตฺต ฆตฺเต ทตฺวา
สนฺนทฺธ อุตฺติตฺตฺเช
ทีเป อถปิ เวยฺยคฺเช
สพฺพาลงฺการฏฺฐิตฺเต.

๑๘๐๐. พระเวสสันดร พระราชทาน
รถ ๗๐๐ คัน อันผูกสอด
เครื่องรบ ปักธงชัยไว้ครบครัน
หุ้มด้วยหนังเสือเหลือง และ
เสือโคร่ง ประดับด้วยเครื่อง
อลังการทุกอย่าง.

๑๘๐๑. อารุเพุห คามณีนีเยถิ
จาปทตฺถนฺนิ จมฺมิกิ^๒
เอส เวสฺสนุตโร ราชชา
สมุหา ฏฺฐา นิรชฺชติ.

๑๘๐๑. มีนายสารถีสวมเกราะ ถือธนู
ขึ้นขี่ประจำแล้ว เสด็จออกจาก
แคว้นแคว้นของพระองค์.

๑๘๐๒. สตฺต อิตฺถีสเต ทตฺวา
เอกเมกา รเถ จิตฺตา
สนฺนทฺธา นิฏฺฐชฺชฺหิ
สุวณฺเณหิ อลงฺกตา.

๑๘๐๒. พระเวสสันดร พระราชทาน
สตรี ๗๐๐ คน ยืนประจำอยู่ใน
รถ คันละคน สวมสร้อยสังวาล
ตกแต่งด้วยเครื่องทอง.

^๑ น. อิลุทียาจาปธารวิกิ.

^๒ น. วมฺมิกิ.

๑๘๐๓. ปีตาลงุการา ปีตวสนา
ปีตากรณภูสิตา^๑
อาฬารปมุชา^๒ หสุลา
สุสญญา ตนุมนชฺฌิมา
เอส เวสฺสนุตโร ราชา
สมฺหา ฏฺฐา นิริชฺชติ.

๑๘๐๔. สตฺต เณฺสฺเต ทตฺวา
สพฺพา กัสมฺปธาโร^๓
เอส เวสฺสนุตโร ราชา
สมฺหา ฏฺฐา นิริชฺชติ.

๑๘๐๕. สตฺต ทาสีเสเต ทตฺวา
สตฺต ทาสฺสตานิ จ
เอส เวสฺสนุตโร ราชา
สมฺหา ฏฺฐา นิริชฺชติ.

๑๘๐๖. หตฺถิ อสฺเส รเถ ทตฺวา
นารีโย จ อลฺงฺกตา
เอส เวสฺสนุตโร ราชา
สมฺหา ฏฺฐา นิริชฺชติ.

๑๘๐๗. ตทาสิ ยํ ภีสนกั
ตทาสิ โลมหฺสนั

๑๘๐๓. มีเครื่องประดับ ผ้าถุงผ้าห่ม
และเครื่องอาภรณ์ล้วนสีเหลือง
มีดวงตากว้าง ไบหน้ายิ้มแย้ม
ตะโพกงาม เอบางร่างน้อย
แล้วเสด็จออกจากแวนแคว้น
ของพระองค์.

๑๘๐๔. พระเวสสันดร พระราชทาน
แม่โคนม ๗๐๐ ตัว พร้อมด้วย
ภาชนะเงิน สำหรับรอน้ำนม
ทุก ๆ ตัว แล้วเสด็จออกจาก
แวนแคว้นของพระองค์.

๑๘๐๕. พระเวสสันดร พระราชทาน
ทาสี ๗๐๐ และทาส ๗๐๐
แล้วเสด็จออกจากแวนแคว้น
ของพระองค์.

๑๘๐๖. พระเวสสันดร พระราชทาน
ช้าง ม้า รถ และนารีอันประดับ
ประดาสวยงามแล้ว ได้เสด็จออก
ไปจากแวนแคว้นของพระองค์.

๑๘๐๗. ในกาลนั้น ได้มีสิ่งที่น่ากลัว
ขนพองสยองเกล้า เมื่อพระ

^๑ ก. ปีตากรณวิภูสิตา.

^๒ ข. อาฬารปมุหา.

^๓ ฉ. กัสมฺปธาธนา.

มหาทานเน ปัทนุมนุหิ
เมทานี สมกมฺปถ.

๑๘๐๘. ตทาสี ยํ ภีสนกํ
ตทาสี โลมหํสนํ
ยํ ปญฺชลิกโต ราชฯ
สมฺหา ฏฺฐา นิริชฺชติ.

๑๘๐๙. อเถตฺถ วตฺตติ สทุโห
ตุมุโล เภรวโ มหา
ทานเน ตํ นีหฺรนฺติ
ปฺน ทานํ ททาทิ ใส.^๑

๑๘๑๐. เต สฺ มตฺตา กิลนฺตาว
สมฺปตฺนฺติ วณิพฺพกา
นิกฺขมฺนฺเต มหาราเช
สีวินํ ฏฺฐวฑฺฒเน.

๑๘๑๑. อามนฺตยิตฺถ ราชานํ
สญฺชยํ ธมฺมิกํ^๒ วริ
อวฺรทฺธสี มํ เทว
วงฺกํ คจฺฉามิ ปพฺพตฺติ.

เวสสันดร พระราชทานมหาทาน
แล้ว แผ่นดินก็หวั่นไหว.

๑๘๐๘. ครั้งนั้น ได้มีสิ่งที่น่ากลัวขนพอง
สยของเกล้า พระเวสสันดรทรง
ประคองอัญชลี เสด็จออกจาก
แคว้นแคว้นของพระองค์.

๑๘๐๙. ครั้งนั้น เสียงดังกึกก้องไกลาหล
นำหวาดเสียวเป็นไปในพระนคร
นั้นว่า ชาวพระนครสี่พิซบได้
พระเวสสันดร เพราะบริจาคทาน
ขอให้พระองค์ ทรงบริจาคทาน
อีกเกิด.

๑๘๑๐. เมื่อพระมหाराชา ผู้ผดุงสี่พีรัฐ
ให้เจริญ จะเสด็จออก วณิพก
เหล่านั้น เป็นดังคนเมา
เหน็ดเหนื่อย นั่งลงปรับทุกข์กัน.

๑๘๑๑. พระเวสสันดร กราบทูลพระเจ้า
สัจฺจย ธรรมิกราชผู้ประเสริฐว่า
ขอเดชะ ขอพระองค์ทรงพระ
กรุณา โปรดเนรเทศข้าพระองค์
เกิด ข้าพระองค์จะไปยังภูเข
วงกต.

^๑ สี. ฉ. ปุณ ทานํ อทา ตฺว.

^๒ ฉ. ธมฺมินํ.

๑๘๑๒. เย หิ เกจิ มหาราช
 ภูตา เย จ ภวิสฺสุเว
 อติตฺตาเยว กามเหหิ
 คจฺจนฺติ ยมสาธน์.

๑๘๑๓. โสหนิ สเก อภิสฺสี
 ยชมาโน สเก ปุเร
 สิวินิ วจนฺตเถน
 สมฺหา รมฺมา นินฺชฺชนิ.

๑๘๑๔. อฆนฺตํ ปฏฺฐิสฺสุสิ
 วเน วาฬมิคากิณฺเณ
 ขคฺคทีปนิเสวิเต
 อหิ ปุณฺณานิ กโรมิ
 ตฺมุเห ปงฺกมฺหิ สิทฺถ.

๑๘๑๕. อนฺุชานาหิ มํ อมฺม
 ปพฺพชฺชชา มม รุจฺจติ
 โสหนิ สเก อภิสฺสี
 ยชมาโน สเก ปุเร
 สิวินิ วจนฺตเถน
 สมฺหา รมฺมา นินฺชฺชนิ.

๑๘๑๖. อฆนฺตํ ปฏฺฐิสฺสุสิ
 วเน วาฬมิคากิณฺเณ

๑๘๑๒. ข้าแต่มหาราชเจ้า สัตว์เหล่าใด
 เหล่าหนึ่ง ที่มีมาแล้ว ที่จะมีมา
 และที่มีอยู่ ยังไม่อ้อมกามเลย
 ก็ต้องไปสู่สำนักภพฺวายม.

๑๘๑๓. ข้าพระองค์บำเพ็ญทาน อยู่ใน
 ปราสาทของตน ยังชื่อว่า
 เบียดเบียนชาวนครของตน จะ
 ต้องออกจากแคว้นแคว้น ของตน
 เพราะถ้อยคำของชาวสีพี.

๑๘๑๔. ข้าพระองค์ จักต้องได้เสวย
 ความลำบากนั้น ในป่าอันชุกชุม
 ด้วยเนื้อร้าย เป็นที่อยู่อาศัยของ
 แรดและเสือเหลือง ข้าพระองค์
 จะทำบุญทั้งหลาย เคารพพระองค์
 ประทับ จมอยู่ในเปือกตมเกิด
 พระเจ้าข้า.

๑๘๑๕. ข้าแต่พระแม่เจ้า ขอได้โปรด
 อนุญาตข้าพระองค์ ข้าพระองค์
 ชอบการบวช ข้าพระองค์บำเพ็ญ
 ทานอยู่ในปราสาทของตน ยัง
 ชื่อว่าเบียดเบียนชาวนครของตน
 จะต้องออกจากแคว้นแคว้นของตน
 เพราะถ้อยคำของชาวสีพี.

๑๘๑๖. จักต้องเสวยความลำบากนั้น ใน
 ป่า อันเกลื่อนกล่นด้วยเนื้อร้าย

ขคฺคทีปินีเสวิต

อนํ ปุณฺณานิ กโรมิ
วงฺกํ คจฺฉามิ ปพฺพตฺ^๑

๑๘๑๗. อนุชานามิ ตํ ปุตุต
ปพฺพชฺชชา เต สมิชฺฌต
อยญฺจ มทฺที กลฺยาณึ
สุสญฺญา ตนฺนุชฺฌมิมา
อจฺฉตฺติ สห ปุตุตเตหิ
กึ อรญฺเณ กริสฺสุตติ.

๑๘๑๘. นานํ อกามา ทาสีปิ
อรญฺณํ เนตฺตมุสฺสุเส
สเจ อิจฺฉติ อเนวตฺ
สเจ นิจฺฉติ อจฺฉตฺ.

๑๘๑๙. ตโต สุณฺุหนํ มหาราชชา
ยาจิตฺตุํ ปฏฺิปปชฺชต
มา จนฺุทฺนสฺมาจาเร
รชฺเชลฺลํ อธารยิ.

๑๘๒๐. กาสฺสิยานิ ปธาเรตฺวา^๒
กุสฺสิริ อธารยิ

เป็นที่อาศัยของแรด และเสื่อ
เหลือง ข้าพระองค์ จะทำบุญ
ทั้งหลาย จะไปสู่เขาวงกต.

๑๘๑๗. ลูกเอ๋ย แม่อนุญาตให้ลูก
การบวชของลูกจงสำเร็จ ส่วน
แม่มีทรี ผู้มีความงาม ตะโพก
ผึ่งผาย เอบางร่างน้อย จงอยู่
กับลูก ๆ เถิด จะทำอะไรใน
ป่าได้.

๑๘๑๘. ข้าพระองค์ ไม่พยายามจะนำ
แม่นางทาสีไปสู่อป่า โดยเขาไม่
ต้องการ ถ้าเขาปรารถนาจะไป
(ก็ตามใจ) ถ้าไม่ปรารถนา
ก็จงอยู่.

๑๘๑๙. ลำดับนั้น พระมหาราชเสด็จ
ดำเนินไป ทรงวิงวอนพระสุณิสสา
ว่า ดูกรแม่มีทรี ผู้มีร่างกาย
อันขลิบด้วยจันทน์ เจ้าอย่าได้
เป็นอิสระของเลย.

๑๘๒๐. แม่มีทรีเคยทรงผ้ากาสี อย่านำ
ทรงผ้าคากรองเลย การอยู่ในป่า

^๑ ฉ. ตฺเมห ปงฺกมฺหิ สิทฺถ.

^๒ ฉ. มา กาสฺสิยานิ ธาเรตฺวา.

- ทุกโข วาโส อรณฺณสมฺมึ
มา หิ ตฺวํ ลกฺขณํ คมฺมि.
๑๘๒๑. ตมพฺรวิ ราชปฺตตี
มทฺที สพฺพํคโสภนา
นาหนตฺตํ สุขมิจฺเจยฺย
ยํ เม เวสฺสณฺตรํ วนา.
๑๘๒๒. ตมพฺรวิ มหาราชา
สิวีนํ รมฺจรวทฺตมโน
อิจฺฉ. มทฺที นิสาเมหิ
วเน ยะ โหนฺติ ทุสฺสหา
๑๘๒๓. พหุ กิฏฺฐา ปฏฺงคา จ
มกฺสา มรฺคมกฺชิกา
เตปิ ตํ ตตฺถ หีเสยฺยํ
ตณฺเต ทุกฺขตรํ สียา.
๑๘๒๔. อปฺเร ปสฺส สนฺดาเส
นทีนฺปนฺนิเสวิเต
สปฺปา อชฺครา นาม
อวิสา เต มหพฺพลา.
๑๘๒๕. เต มนุสฺสํ มิคิ วาปิ
อปิจาสนฺนมาคตฺติ
ปริกฺขิปิตฺวา โภเคหิ
วสฺมาเนนฺติ อตฺตโน.
๑๘๒๑. เป็นความลำบาก ดูกรมแม่ทรี
ผู้มีลักษณะอันงาม เจ้าอย่าไปเลย.
๑๘๒๑. พระนางมัทรีราชบุตรี ผู้งามทั่ว
พระวรกาย ได้กราบทูลพระสัสสุระ
นั้นว่า ความสุขอันใดจะพึงมี
แก่หม่อมฉัน โดยว่างเว้น
พระเวสสันดร หม่อมฉันไม่พึง
ปรารถนาความสุขอันนั้น.
๑๘๒๒. พระมหาราชา ผู้มดุงสี่พีริฐให้
เจริญ ได้ตรัสกับพระนางมัทรีว่า
เชิญแม่ทรีฟังก่อน สัตว์เหล่าใด
ที่รบกวน อันยากที่จะอดทนได้
มีอยู่ในป่า
๑๘๒๓. สัตว์เหล่านั้น เป็นจำนวนมาก
คือเหลือบ ต๊กแตน ยุง และผึ้ง
จะเบียดเบียนเธอในป่านั้น ความ
ทุกข์อย่างยั้งนั้น จะพึงมีแก่เธอ.
๑๘๒๔. เธอ จะได้พบสัตว์ที่น่ากลัว
อื่น ๆ ซึ่งอาศัยอยู่ใกล้แม่น้ำ
เช่นงูเหลือม เป็นสัตว์ไม่มีพิษ
แต่มันมีกำลังมาก.
๑๘๒๕. มัณรัตมนุษย์ หรือแม่เนื้อ
ที่มาใกล้ ๆ ด้วยขนาด เอามาไว้ใน
ในอำนาจของตนได้.

๑๘๓๑. จิต มชฺฌนฺติเก กาลे
 สนนินฺนุเนสุ ปกฺขิสฺสุ
 สฺกนฺเตว พุรหารณฺณํ
 ตตฺถ กิ คนฺตุมิจฺจลลิสฺส.

๑๘๓๒. ตมพฺรวิ ราชนฺตฺตี
 มทฺที สพฺพคฺโสภณานา
 ยานิ เอตานิ อกฺขาลิ
 วเน ปฏิกฺขยานิ เม
 สพฺพานิ อภิสมฺโภสฺสํ
 คจฺจนฺนเวว รเถสฺส.

๑๘๓๓. กาลํ กุสํ โปตกิลํ
 อฺฐิสฺริ มฺนุชปฺพพฺหํ
 อฺรสา ปนฺนุททิสฺสามิ
 นาสฺส เหนฺสสามิ ทฺนฺนยา.

๑๘๓๔. พฺหุหิ วตฺตจฺริยาหิ
 กุมาริ วินฺทเต ปตี
 อฺทรสฺสุปฺโรเธน
 โคหนฺนเวฏฺจเนน จ.

๑๘๓๕. อคฺคิสฺส ปาริจฺริยาย
 อฺทกฺกมฺมุชฺชเนน จ

๑๘๓๑. เมื่อฝูงนก พวกมันจับเจ้าในเวลา
 เทียง ป่าใหญ่เหมือนส่งเสียง
 กระหึ่ม เธอปรารถนาจะไปใน
 ป่าใหญ่นั้นทำไม.

๑๘๓๒. พระนางมัทรีราชบุตรี ผู้มีความ
 สวยงามทั่วพระวรกาย ได้
 กราบทูลพระเจ้าสัณฺฑชยว่า ข้าแต่
 พระองค์ ผู้เป็นจอมทัพ พระองค์
 ทรงพระกรุณา ตรัสบอกสิ่ง
 ที่น่ากลัวนั้นใด อันมีอยู่ในป่าแก่
 หม่อมฉัน หม่อมฉันจักยอมอดทน
 ต่อสู้ สิ่งที่น่ากลัวทั้งปวงนั้น
 หม่อมฉันจักไปแน่นอน.

๑๘๓๓. หม่อมฉันจักแหวกต้นไม้ใหญ่คา
 หน้าคมบาง แผลก หน้าปล้อง
 หน้ามุงกระต่าย ไปด้วยอก
 หม่อมฉัน จักไม่เป็นผู้อื่น
 พระเวสสันดร นำไปได้ยาก.

๑๘๓๔. กุมารีย่อมได้สามี ด้วยวัตรจริยา
 เป็นอันมาก คือด้วยการอดอาหาร
 ตราภคธาหอง ด้วยการผูกคาค
 ไม้คางค.

๑๘๓๕. ด้วยการบำเรอไฟ และด้วยการ
 ดำน้ำ ความเป็นหม้าย เป็นความ

- เวรพยู กฏกั โลกเก
คจฺจนฺณเวย วเถสภ.
๑๘๓๖. อปีสุสา โหติ อปฺปตฺโต
อุจฺฉินฺนํ ปริภุชิตุํ
(โย นํ หตฺเถ คเหตุวาน
อกามํ ปริกขุตฺตติ)
เวรพยู กฏกั โลกเก
คจฺจนฺณเวย วเถสภ.
๑๘๓๗. เกสคฺคหณฺนุเขปา
ภูมฺยา จ ปริสุมฺภนา
ทตฺวา จ โน ปกฺกมฺติ
พหุํ พุทฺธิ อณฺปิปกั
เวรพยู กฏกั โลกเก
คจฺจนฺณเวย วเถสภ.
๑๘๓๘. สุกฺกจฺจวี เวรเวธา
ทตฺวา สุภคฺคมาโน
อกามํ ปริกขุตฺตนฺติ
อุสุกฺกณฺเวย วายสา
เวรพยู กฏกั โลกเก
๑๘๓๖. (ชายใด จับมือหญิงหม้ายผู้ไม่
ปรารภนาชุดคร่าไป) ชายนั้น
เป็นผู้ไม่ควรบริโภคของเป็นเดน
ของหญิงหม้ายนั้นโดยแท้ ความ
เป็นหม้าย เป็นความเผ็ดร้อนใน
โลก ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นจอมทัพ
หม่อมฉันจักไปแน่นอน.
๑๘๓๗. ชายอื่นให้ทุกข์มากมายมิใช่น้อย
ด้วยการจับผมและเตะถีบ จนล้ม
ลงที่พื้นดิน แล้วไม่หลีกเลี่ยงความ
เป็นหม้าย เป็นความเผ็ดร้อนใน
โลก ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นจอมทัพ
หม่อมฉันจักไปแน่นอน.
๑๘๓๘. พวกเจ้าผู้ ผู้ต้องการหญิงหม้าย
มีผิวพรรณผุดผ่อง ให้ของเล็ก
น้อยแล้ว สำคัญว่าเป็นผู้มีโชคดี
ย่อมชุดคร่าหญิงหม้าย ผู้ที่ไม่
ปรารภนาไป ดังฝูงกากลุ่มรุม
นกเค้าแมว ฉะนั้น ความเป็น
หม้าย เป็นความเผ็ดร้อนในโลก

^๑ ส. ฉ. เวรพยู. อโตะ ปริ อธิสเมว.

คจฺจนฺณเวยว รเถสภ.

ข้าแต่พระองค์ ผู้เป็นจอมทัพ
หม่อมฉันจักไปแน่นอน.

๑๘๓๙. อปี ภาตักฺกุเล ฝีเต
กัสปฺปชฺโชตเน วสั
เนวาทิวากุญฺ น ลภ
ภาตฺตฺหิ สชฺฉินฺหิ จ^๑
เวธพฺยู กฏฺกั โลเก
คจฺจนฺณเวยว รเถสภ.

๑๘๓๙. หญิงหม้าย แม้จะอยู่ในตระกูล
ญาติ อันเจริญรุ่งเรือง ด้วย
เครื่องทอง จะไม่ได้รับคำติเตียน
ล่วงเกิน จากพี่น้อง และเพื่อน
ก็หาไม่ ความเป็นหม้าย เป็นความ
เฝ้าร้อนในโลก ข้าแต่พระองค์
ผู้เป็นจอมทัพ หม่อมฉันจักไป
แน่นอน.

๑๘๔๐. นคฺคา นที อนุทกา
นคฺคั รฏฺจํ อราชิกั
อิตฺถีปี วิธวา นคฺคา
ยสุสาปี ทส ภาตโร
เวธพฺยู กฏฺกั โลเก
คจฺจนฺณเวยว รเถสภ.

๑๘๔๐. แม่น้ำไม่มีน้ำก็เปล่าตาย (ไม่มี
อะไรเลย) แคว้นแคว้น ไม่มี
พระราชาก็เปล่าตาย แม้หญิง
เป็นหม้าย ก็เปล่าตาย ถึงแม่เธอ
จะมีพี่น้องตั้ง ๑๐ คน ความ
เป็นหม้าย เป็นความเฝ้าร้อน
ในโลก ข้าแต่พระองค์ ผู้เป็น
จอมทัพ หม่อมฉันจักไปแน่นอน.

๑๘๔๑. ธโช รตฺสฺส ปญฺญาณั
ฐโม ปญฺญาณมคฺคิโน
ราชา รฏฺจฺจฺส ปญฺญาณั
ภตฺตฺตา ปญฺญาณมิตฺถิยา
เวธพฺยู กฏฺกั โลเก

๑๘๔๑. ธงเป็นเครื่องหมายแห่งรถ ควัน
เป็นเครื่องปรากฏแห่งไฟ พระ
ราชา เป็นสง่าแห่งแคว้นแคว้น
ภัสตดาเป็นสง่าของหญิง ความ
เป็นหม้าย เป็นความเฝ้าร้อนใน

^๑ ฉ. สฉินฺหิ.

คจจนุเบว รตสภ.

โลก ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นจอมทัพ
หม่อมฉันจักไปแน่นอน.

๑๘๔๒. ยา ทลิตฺถิ ทลิตฺถสฺส
อฑฺฒมา อฑฺฒสฺส กิตฺติมา
ตํ เว เทวา ปัสฺสนฺติ
ทุกกฺรํ หิ กโรติ สา.

๑๘๔๒. หญิงจนผู้ทรงเกียรติ ย่อมร่วมสุข
ร่วมทุกข์ของสามีที่จน หญิงมั่งคั่ง
ผู้ทรงเกียรติ ย่อมร่วมสุขร่วมทุกข์
ของสามีที่มั่งคั่ง เทพเจ้า ย่อม
สรรเสริญหญิงนั้นแล เพราะเธอ
ทำกิจที่ทำได้ยาก.

๑๘๔๓. สามิกิ อนุพนฺธิสฺสํ
สทา กาสายวาสินี
ปจฺพฺยาปิ อภิขฺชนฺตฺยา
เวรพฺยํ กฏฺกิตฺติยา.

๑๘๔๓. หม่อมฉัน จักบวชติดตาม
พระสวามีไปทุกเมื่อ แม้เมื่อ
แผ่นดินยังไม่ทำลาย ความเป็น
หม้าย เป็นความเคียดแค้นของหญิง.

๑๘๔๔. อปี สาครปริยन्दํ
พหุวิตฺตธรมํ มหี
นानารตนปริปุริ
นิจุเช เวสฺสฺสนฺตฺริ วินา.

๑๘๔๔. หม่อมฉัน วางเว้นพระเวสสันดร
เสียแล้ว ไม่พึงปรารถนาแม้
แผ่นดิน อันมีสาครเป็นขอบเขต
ทองไว้ซึ่งเครื่องปล้ำใจเป็นอันมาก
บริบูรณ์ด้วยรัตนะต่าง ๆ.

๑๘๔๕. กถนฺนุ ตาสํ หทยํ
สุขรา วต อิตฺติโย
ยา สามิเก ทุกฺขิตฺมฺหิ
สุขมิจฺฉนฺติ อตฺตโน.

๑๘๔๕. เมื่อสามีตกทุกข์แล้ว หญิง
เหล่าใด ย่อมหวังสุขเพื่อตน
หญิงเหล่านั้น เลวทรามหนอ
หัวใจของหญิงเหล่านั้น เป็น
อย่างไรหนอ.

๑๘๔๖. นิกฺขมนฺเต มหาราเช
สิวิเน รฏฺจวฏฺฏเน

๑๘๔๖. เมื่อพระมหาราช ผู้มั่งคั่งที่รัฐ
ให้เจริญ เสด็จออกอยู่ หม่อมฉัน

ตมहीं อนุพนฺธิสุลฺลํ
สพฺพกามทโท หิ เม.

จักขตติตามพระองค์ไป เพราะ
พระองค์ พระราชทานสิ่งที้นำ
ปรารถนาทั้งปวงแก่หม่อมฉัน.

๑๘๔๗. ตมพฺรวิ มหาราชา
มทฺที สพฺพคโสภณํ
อิเม เต ทหฺรา ปุตฺตา
ชาลึ กณฺหาชิโน จูโฆ
นิกฺขิปฺป ลกฺขणे คจฺฉ
มยฺนฺเต โปสฺยามเส.

๑๘๔๗. พระมหाराชา ได้ตรัสกับพระนาง
มัทรี ผู้มีความงามทั่วพระวรกาย
ว่า ดูกรมแม่มัทรี ผู้มีศุภลักษณะ
พ่อชาลี และแม่กัณหาชิโนลูกรัก
ทั้งสองของเธอนี้ ยังเป็นเด็ก
เจ้าจงละไว้ไปเถิด พ่อจะรับ
เลี้ยงดูเด็กทั้งสองนั้นไว้เอง.

๑๘๔๘. ตมพฺรวิ ราชนฺตฺตี
มทฺที สพฺพคโสภณา
ปิยา เม ปุตฺตกา เทว
ชาลึ กณฺหาชิโน จูโฆ
ตฺยมहीं ตตฺถ รมิสฺสนฺติ
อรณฺเณ ชีวิโสภินํ.

๑๘๔๘. พระนางมัทรีราชบุตรี ผู้มี
ความงามทั่วพระวรกาย ได้
กราบทูล พระเจ้าสัถฺยชัยนั้นว่า
ข้าแต่เทพเจ้า พ่อชาลีและแม่
กัณหาชิโนทั้งสองเป็นลูกสุดที่รัก
ของหม่อมฉัน ลูกทั้งสองนั้น จัก
ยังหัวใจของหม่อมฉัน ผู้มีชีวิต
อันเศร้าโศก ให้รึนรมย์ในป่านั้น.

๑๘๔๙. ตมพฺรวิ มหาราชา
สิวีนํ ฏฺฐจฺวฑฺฒโน
สาลินโมทฺนํ ภูตฺวา
สุจิมํสุปฺเสจฺนํ
รฺกฺขมฺลานิ ภูณฺชนฺตฺตา
กณฺธิ กานฺหฺติ ทารกา.

๑๘๔๙. พระมหाराชา ผู้ผดุงสี่พิรุณให้
เจริญ ได้ตรัสกับพระนางมัทรี
นั้นว่า เด็กทั้งสองเคยเสวยข้าว
สาลี อันปรุงด้วยเนื้อสะอาด
เมื่อต้องเสวยผลไม้ จักทำ
อย่างไร.

๑๘๕๐. ภูตวา สตปเล กัมเ
 โสวณฺเณ สตราชิเก
 รุกฺขปตฺเตสุ ภูตฺชนฺดา
 กถึ กานฺหฺติ ทารกา.

๑๘๕๑. กาสียานิ จ ธาเรตฺวา
 โขมโกทมฺพฺรานิ จ
 กุสจฺวีรานิ ธาเรนฺดา
 กถึ กานฺหฺติ ทารกา.

๑๘๕๒. วยุหาหิ ปริยายิตฺวา
 ลีวิกาย รเถน จ
 ปตฺติกา ปริธาเวนฺดา
 กถึ กานฺหฺติ ทารกา.

๑๘๕๓. ภูฏาคาเร สยิตฺวาน
 นิวาเต มุสิตคฺคเพ
 สยนฺดา รุกฺขมูลลฺภี
 กถึ กานฺหฺติ ทารกา.

๑๘๕๔. ปลุลฺงเกสุ สยิตฺวาน
 โคนเก จิตฺรสนฺถเต
 สยนฺดา ตินฺสนฺถาเร
 กถึ กานฺหฺติ ทารกา.

๑๘๕๕. คนฺธเกน วิลิมฺปิตฺวา
 อคฺคฺลฺจฺนฺทเนน จ
 รโฆชฺลฺลานิ ธาเรนฺดา
 กถึ กานฺหฺติ ทารกา.

๑๘๕๐. เด็กทั้งสอง เคยเสวยในถาดทอง
 หนักร้อยปละ อันเป็นของประจำ
 ราชสกุล เมื่อต้องเสวยในใบไม้
 จักทำอย่างไร.

๑๘๕๑. เด็กทั้งสอง เคยทรงภูษาแคว้น
 กาสี ภูษาโขมพัสตร์และภูษา
 โกทมฺพพัสตร์ เมื่อต้องทรงผ้า
 คากรอง จักทำอย่างไร.

๑๘๕๒. เด็กทั้งสอง เคยไปด้วยคานหาม
 วอและรถ เมื่อต้องเดินด้วย
 เท้าเปล่า จักทำอย่างไร.

๑๘๕๓. เด็กทั้งสองเคยบรรทมในเรือนยอด
 มีบานหน้าต่างปิดสนิท ไม่มีลม
 เมื่อต้องบรรทมที่โคนไม้ จักทำ
 อย่างไร.

๑๘๕๔. เด็กทั้งสอง เคยบรรทมบนพรม
 อันปูลาดไว้อย่างวิจิตร บน
 บัลลังก์ เมื่อต้องบรรทมบน
 เครื่องลาดหญ้า จักทำอย่างไร.

๑๘๕๕. เด็กทั้งสองเคยลูบไล้ด้วยกฤษณา
 และจันทน์หอม เมื่อต้องทรง
 ละอองธูลี จักทำอย่างไร.

๑๘๕๖. จามรีโมรหตุเถหิ
 วิชิตุงคา สุเข จิตา^๑
 ผุฏฐา ทังเสหิ มกเสหิ
 กถิ กานหุตติ ทารกา.
๑๘๕๗. ตมพรวี ราชปุตตี
 มทฺที สพฺพคโสภนา
 มา เทว ปริเทวลี
 มา จ ตฺวํ วิมโน อหุ
 ยถา มยํ ภวิสฺสาม
 ตถา เหสุสนฺติ ทารกา.
๑๘๕๘. อิทํ วตฺวาน ปกฺกามิ
 มทฺที สพฺพคโสภนา
 สิวิมคฺเคน อเนวลี
 ปุตฺเต อาทาย ลกฺขณา.
๑๘๕๙. ตโต เวสฺสนฺตโร ราชา
 ทานํ ทตฺวาน ขตฺติโย
 ปิตุ มาตุญฺจ^๒ วนฺทิตฺวา
 กตฺวา จ นํ ปทกฺขิณิ.
๑๘๕๖. เด็กทั้งสองเคยตั้งอยู่ในความสุข
 มีผู้พ่อวิให้ด้วยแฉ้จามรี และ
 หางนกยูง ต้องถูกเหลือบและ
 ยุงกัด จักทำอย่างไร.
๑๘๕๗. พระนางมัทรี ราชบุตรี ผู้มี
 ความงามทั่วพระวรกาย ได้
 กราบทูล พระเจ้าสัณฺฑชยนั้นว่า
 ข้าแต่เทพเจ้า พระองค์อย่าได้
 ทรงปริเทวนา และอย่าทรงเสีย
 พระทัยไปเลย หม่อมฉันทั้งสอง
 จักเป็นอย่างไร เด็กทั้งสองก็จัก
 เป็นอย่างนั้น.
๑๘๕๘. พระนางมัทรี ผู้มีความงามทั่ว
 พระวรกาย ครั้นกราบทูลคำนี้
 แล้ว เสด็จหลีกไป พระนางผู้
 ทรงศุภลักษณะ ทรงพาพระโอรส
 และพระธิดา เสด็จไปตามทาง
 แห่งพระเจ้าสีพีเคยเสด็จ.
๑๘๕๙. ลำดับนั้น พระเวสสันดร-
 ขัตติยราช ครั้นทรงบำเพ็ญ
 ทานแล้ว ทรงถวายบังคม
 พระราชบิดาและพระราชมารดา
 และทรงทำปทักษิณ.

^๑ น. สุเขธิตา.   ^๒ น. มาตุ จ.

๑๘๖๕. อเถตฺถ ปญฺจโม อาคา
 โส ตํ รมยาจถ
 ตสฺส ตํ ปฏฺยทาสิ^๑
 น จสฺส ปหโต มโน.

๑๘๖๖. ตโต เวสฺสนฺตโร ราชา
 โอโรเปตฺวา สกํ ชนํ
 อสฺสาสยิ อสฺสวถิ
 พฺราหฺมณฺสฺส ธเนสิโน.

๑๘๖๗. ตํ มทฺทิ กณฺหํ คณฺหาหิ
 ลหฺกา เอสา กนิฺจฺจกา^๒
 อหิ ชาลึ คเสสฺสามิ
 ครุโก ภาติโก หิ โส.

๑๘๖๘. ราชา กุมารมาทาย
 ราชปุตฺตี จ ทาริกิ
 สมฺมอทมานา ปกฺกามุ
 อญฺญมญฺญํ ปิยฺวทา.

ทานกณฺฐํ นาม.

๑๘๖๕. ต่อมาพราหมณ์คนที่ ๕ ในที่นั้น
 ได้มาขอราชรถ กับพระองค์
 พระองค์ ทรงมอบราชรถ
 ให้แก่เขา และหทัยของพระองค์
 มิได้ทรงย่อท้อเลย.

๑๘๖๖. ลำดับนั้น พระเวสสันดรให้คน
 ของพระองค์ลงแล้ว ทรงปลอบ
 ให้ปลงพระทัย มอบรถม้าให้แก่
 พราหมณ์ผู้แสวงหาทรัพย์.

๑๘๖๗. ดูกรมัตรี เธอจึงอุ้มก้นหาผู้น้อง
 คงจะเบากว่า พี่จะอุ้มชาติผู้พี่
 คงจะหนัก.

๑๘๖๘. พระราชาทรงอุ้มพระโอรส ส่วน
 พระราชบุตรี ทรงอุ้มพระธิดา
 ทรงยินดีร่วมกันดำเนินไป พलग
 ตรัสปราศรัย ด้วยคำอันน่ารัก
 กับกันและกัน.

(นี้ชื่อทานกัณฐ์.)

^๑ ฉ. ตสฺส ตํ อาจิตฺททาสิ.

^๒ ฉ. กนิฺจฺจิกา.

วนปุปเวสนกณฺท

๑๘๖๙. ยทิ เกจิ มนุชา เอนฺติ

อนุมคฺเค ปฏฺิเปถ

มคฺคนฺเต ปฏฺิปุจฺฉาม

กฺุหึ วฺงกตปพฺพโต.

๑๘๗๐. เต ตตฺถ อเมห ปสฺสุสฺติวาท

กณฺุณํ ปรีเทวยฺํ

ทฺุทฺชนฺเต ปฏฺิเวเทนฺติ

ทฺุเร วฺงกตปพฺพโต.

๑๘๗๑. ยทิ ปสฺสุสนฺติ ปวเน

ทารกา ผลิเต^๑ ทฺุเม

เตสฺํ ผลานํ เหตุมฺหิ

อุปโรทฺนฺติ ทารกา.

๑๘๗๒. โรทฺนฺเต ทารเก ทิสฺวาท

อุพฺพิคฺคา^๒ วิปฺลวาท ทฺุมา

สยเมโวนมิตฺวาน

อุปคฺจฺฉนฺติ ทารเก.

๑๘๗๓. อิทํ อจฺเจรํ ทิสฺวาท

อพฺภูตํ โลมหฺสนํ

สาธฺุการํ ปวตฺเตสิ

มทฺุทึ สพฺพคฺโสภนา.

วนปเวสนกัณฺท

๑๘๖๙. ถ้าว่ามนุษย์บางพวก เดินตาม
ทางมา หรือเดินสวนทางมา
เราจะถามมรรคากับพวกเขาว่า
ภูเขาวงกตอยู่ที่ไหน.

๑๘๗๐. พวกเขาเห็นเราในระหว่างมรรคานั้น
จะพากันคร่ำครวญระทม
ทุกข์ ตอบเราว่า เขาวงกต
ยังอยู่อีกไกล.

๑๘๗๑. ครั้งนั้น พระกุมารและพระกุมารี
ทั้งสอง ทอดพระเนตรเห็นต้นไม้
อันมีผลในป่าใหญ่ ทรงกันแสง
เพราะต้องการผลไม้เหล่านั้น.

๑๘๗๒. หน้ไม้สูงใหญ่ เห็นพระกุมารและ
พระกุมารีทั้งสอง ทรงกันแสง
จึงโน้มกิ่งลงมาเอง จนใกล้จะถึง
พระกุมารและพระกุมารีทั้งสอง.

๑๘๗๓. พระนางมัทรี ผู้ดงามท้าวพระ
วรกาย ทอดพระเนตรเห็นเหตุ
อัศจรรย์ไม่เคยมี ที่น่าขนพอง
สยองเกล้านี้ จึงยังสาธฺุการให้
เป็นไปว่า.

^๑ ฉ. ผลิเน.

^๒ ฉ. อุพพิทฺธา.

๑๘๗๔. อจฺเจวี วัต โลกสมฺมึ
อพฺภูตํ โลมโหสนํ
เวสุสนฺตรสุส เตเชน
สยเมวเอนตา ทูมา.

๑๘๗๕. สงฺขิปฺปัสส ปถิ ยกฺขา
อนุกมฺปาย ทารเก
นิกฺขนฺตทิวเสเนว
เจตฺรภูจฺมฺปาคมฺ.

๑๘๗๖. เต คนฺตุวา ทิมมทฺธานํ
เจตฺรภูจฺมฺปาคมฺ
อิทฺถํ ผิตี ชนปทํ
พฺหุมนฺสุโรทกํ.

๑๘๗๗. เจตฺติโย ปริวาริสุ^๑
ทิสฺวา ลกฺขณฺมาคตํ
สุขุมาลิ วัตายยฺยา^๒
ปตฺติกา ปริธาวัติ.

๑๘๗๘. วฺยหาติ ปริยายิตฺวา
สิวิกาย รเถน จ
สาชฺช มทฺที อรณฺณสมฺมึ
ปตฺติกา ปริธาวัติ.

๑๘๗๔. นำอัศจรรย์จริงชนของสยองเกล้า
ไม่เคยมีในโลกหนอ ด้วยเดช
แห่งพระเวสสันดร ต้นไม้โน้ม
กิ่งลงมาเองได้.

๑๘๗๕. เทพเจ้าทั้งหลายมาช่วยย่นมรรคา
เพื่ออนุเคราะห์ พระกุมารและ
พระกุมารีทั้งสอง กษัตริย์ทั้งสิ้น
เสด็จถึงเจตรัฐ โดยวันเสด็จออก
นั้นเอง.

๑๘๗๖. กษัตริย์ทั้งสิ้น พระองค์นั้น ทรง
ดำเนินสันมรรคายืดยาว เสด็จ
ถึงเจตรัฐ อันเป็นชนบทเจริญ
มั่งคั่ง มีมังสะและข้าวน้ำดี
เป็นอันมาก.

๑๘๗๗. สตรีชาวนครเจตรัฐ เห็นพระนาง
มัทรี ผู้มีศุภลักษณะเสด็จมา
ก็พากันห้อมล้อม กล่าวกันว่า
พระแม่เจ้านี้ เป็นผู้สุขุมาลชาติ
หนอ เสด็จดำเนินพระบาทเปล่า.

๑๘๗๘. เคยทรงคานหามสิวิกามาศ และ
ราชรถแห่งห้อม วันนีพระนางเจ้า
มัทรี ต้องเสด็จดำเนินไปในป่า
ด้วยพระบาท.

^๑ ฉ. ปริวาริสุ. ^๒ ฉ. วัต อยฺยา.

๑๘๗๙. ตัม ทิสฺวา เจตปาโมกฺขา
โรทมานา อุปาคมุ
กจฺจि นุ เทว กุสลํ
กจฺจิ เทว อนามยํ
กจฺจิ ปีตา อโรคา เต
สิวิญญฺจ อนามยํ.

๑๘๘๐. โโก เต พลํ มหาราช
โก นุ เต รตมณฺฑลํ
อนสฺสโก อรทโก
ทิมมทฺธานมาคโต
กจฺจามิตฺเตหิ ปกโต
อนุปฺปตฺโตสิมํ ทิสฺ.

๑๘๘๑. กุสลญฺเจว เม สมฺมา
อโถ สมฺมา อนามยํ
อโถ ปีตา อโรคา^๑ เม
สิวิญญฺจ อนามยํ.

๑๘๗๙. พระราชาทั้งหลาย มีพระยา-
เจตราชเป็นประมุข ได้ทัศนาคา
เห็นพระเวสสันดรนั้น ต่างก็ทรง
กันแสงเข้าไปเฝ้า กราบทูลถาม
ว่า ข้าแต่พระองค์ ผู้สมมติเทพ
พระองค์ทรงพระสำราญ ไม่มี
ความเจ็บไข้แลหรือพระราชบิดา
ของพระองค์ หาพระโรคอาพาธ
มิได้แลหรือ ชาวพระนครสี่พิ
ก็ไม่มีความทุกข์แลหรือ.

๑๘๘๐. ข้าแต่พระมหากษัตริย์ พลนิกาย
ของพระองค์อยู่ ณ ที่ไหน
กระบวนรถของพระองค์อยู่ ณ
ที่ไหน พระองค์ไม่มีม้าทรง
ไม่มีรถทรง เสด็จดำเนินมาสิ้น
ทางไกล พระองค์ถูกพวกอมิตร
ย่ำยีหรือ จึงเสด็จมาถึงทีศนี้.

๑๘๘๑. สหายทั้งหลายเอ๋ย ข้าพเจ้ามี
ความสุข ไม่มีโรคอาพาธ อนึ่ง
พระราชบิดาของเรา ก็ทรง
ปราศจากโรคอาพาธ และชาวสี่พิ
ก็สุขสำราญดี.

^๑ อ. อโรโค.

๑๘๘๒. อหิ นี กุณฺชรํ ทชฺชํ
 อีสาทนฺตํ อรุฬฺหวิ^๑
 เขตตตฺตณฺณํ สพฺพยฺยทฺธานํ
 สพฺพเสตฺถํ คชฺชุตฺตมํ.

๑๘๘๓. ปณฺชุกุมฺพลสฺสณฺณนุเน
 ปภินฺนํ สตฺตมฺมทฺทหนํ
 ทนฺตี สวาลวีชนํ
 เสตฺถํ เกลาสสาทิสํ.

๑๘๘๔. สเสตจฺจตฺตํ สฺสฺปตฺตเณยฺย^๒
 สาทพฺพหนํ สหตฺถิปปิ
 อคฺคยฺยานํ ราชวาทิ
 พฺรามาหฺมณานํ อทาสนํ.

๑๘๘๕. ตสฺสุมี เม สิวียเ อทฺธา
 ปีตา จุปฺพโตมโน
 อวรุทฺธสิ มํ ราชา.
 วรฺกํ คจฺจณฺมิ ปพฺพตฺติ
 โอยาสํ สมนฺมา ชานาถ
 วเน ยตฺถ วเสมฺหเส.^๓

๑๘๘๒. เพราะข้าพเจ้า ได้ให้พญาเศวต-
 กุญชรคชาธาร อันประเสริฐสุด
 มีางอนงามดังอนไถ มีกำลัง
 แกล้วกล้าสามารถ รู้เขตแห่ง
 ชัยภูมิทั้งปวง.

๑๘๘๓. อันลาด ด้วยผ้ากัมพลสีเหลือง
 เป็นข้างซับมัน อาจายีศัตรูได้
 มีางาม พร้อมทั้งพัทธวาลวีชนี
 เป็นข้างเผือกขาวผ่อง ดังเขา
 ไกรลาส.

๑๘๘๔. พร้อมทั้งเศวตฉัตร และเครื่อง
 ปูลาด ทั้งหมดข้างและความสูง
 เป็นยานอันเลิศ เป็นราชพาหนะ
 เราได้ให้แก่พวกพราหมณ์.

๑๘๘๕. เพราะเหตุนั้น ชาวนครสี่พีพากัน
 โกรธเคืองข้าพเจ้า ทั้งพระราช
 บิดาก็ทรงกริ้ว ซับไล่ข้าพเจ้า
 ข้าพเจ้าจะไปเขาวงกต สหาย
 ทั้งหมด ขอท่านทั้งหลาย
 จงทราบโอกาส เป็นที่อยู่เฝ้า
 ของข้าพเจ้าทั้งหลายเถิด.

^๑ อรุฬฺหวิ.

^๒ ฉ. สอุปฺปาเณยฺย.

^๓ ฉ. วสามเส. อิติ ปรี อธิสเมว.

๑๔๘๖. สุวาคตนุเต มหาราช
 อโถ เต อทุราคตัม
 อีสฺสโรสิ อนุปฺปโต
 ยัม อิจฺฉติ ปเวทย.

๑๔๘๗. สากัม ภีสิ มธุ มัสสิ
 สุตฺถัม สาสินโมทนม
 ปริภุญช มหาราช
 ปาหุโน โนสิ อาคโต.

๑๔๘๘. ปฏิกุคฺคิหิตัม ยัม ทินฺนัม
 สพฺพสฺส อคฺฉิมยัม กตัม
 อวรุทฺธสิ มัม ราชา
 วฏฺกัม คจฺฉามิ ปพฺพตัม
 โอยาสัม สมนฺมา ชานาถ
 วเน ยตฺถ วเสมฺหเส.

๑๔๘๙. อิวเฆ ตาว อจฺฉสฺส
 เจตฺรภูเจ รเถสฺมา
 ยาว เจตา คมิสฺสนฺติ
 รณฺโถ สนฺติก ยาจิตฺตุ.

๑๔๘๖. ข้าแต่มหาราช พระองค์เสด็จมา
 ดีแล้ว พระองค์มิได้เสด็จมาร้าย
 เลย พระองค์ผู้เป็นอัคราภิบดี
 เสด็จมาถึงแล้ว ขอจงตรัสบอก
 สิ่งที่ทรงพระประสงค์ ซึ่งมีอยู่
 ในพระนครนี้.

๑๔๘๗. ข้าแต่มหาราช ขอพระองค์
 เสวยสุขาโภชนาหาร ข้าวสาลี
 ผักดอง เหง้ามัน น้ำมัน และเนื้อ
 พระองค์เสด็จมาถึง เป็นแขกที่
 ข้าพระองค์ทั้งหลาย สมควรจะ
 ต้อนรับ.

๑๔๘๘. สิ่งใด อันท่านทั้งหลายให้แล้ว
 สิ่งนั้นทั้งหมด เป็นอันข้าพเจ้า
 รับประทานแล้ว บรรณาการเป็นอัน
 ท่านทั้งหลาย กระทำแล้วแก่เรา
 ทั้งปวง พระราชา ทรงพระพิโรธ
 ข้าพเจ้า ข้าพเจ้าจักไปยังเขา
 วงกต ดูกรสหยาทั้งหลาย ขอท่าน
 ทั้งหลาย จงให้ข้าพเจ้าทราบ
 โอกาส อันเป็นที่อยู่ในป่าอันเกิด.

๑๔๘๙. ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นจอมทัฬหี เจริญ
 เสด็จประทับ ณ เจตวันนี้ก่อน
 เกิด จนกว่าชาวเจตวันจักไป
 ขอเฝ้าพระเจ้าสีหิ.

๑๘๙๐. นิชฺฐาเปตฺติ มหาราชํ
 สิวินํ ฏฺฐจวฑฺฒนํ
 ตํ ตํ เจตา ปุรฺกฺขิตฺวา^๑
 ปตีตา ลทฺถปจฺจยา
 ปรีวาเรตฺวาน คจฺจนฺติ
 เอวํ ชานาหิ ขตฺตฺย.

๑๘๙๑. มา โว รุจิตฺถ คมนํ
 รมฺโปกฺ สนฺตฺติก ยาจิตฺติ
 นิชฺฐาเปตฺติ มหาราชํ
 ราชาปิ ตตฺถ นิสฺสโร.

๑๘๙๒. อจฺจุคฺคตา หิ สิวิโย
 พลคฺคา เนคฺมา จ เย
 เต ปธฺเสตฺมิจฺจนฺติ^๒
 ราชานํ มม การณา.

๑๘๙๓. สเจ เอสา ปวตฺเตตฺถ
 ฏฺฐสฺสมิ ฏฺฐจวฑฺฒน
 อีเถว รชฺชํ กาเรหิ
 เจเตหิ ปรีวาริตฺ.

๑๘๙๐. เพื่อให้ทูลขอให้พระองค์ทรงทราบ
 ว่า พระมหาราชผู้มดุงสี่พีรัฐ
 ให้เจริญ ไม่มีโทษ ชาวเจตรัฐ
 ทั้งหลาย ได้ที่พึ่งแล้ว มีความ
 ปรีดา จะพากันแห่ห้อมแวดล้อม
 พระองค์ไป ข้าแต่บรมกษัตริย์
 ขอพระองค์ ทรงทราบอย่างนี้
 เถิด.

๑๘๙๑. การไปขอเฝ้าพระเจ้าสี่พี เพื่อ
 ทูลขอ ให้พระองค์ทรงทราบว่า
 เราไม่มีโทษ ท่านทั้งหลาย
 อย่าขอบใจเลย ในเรื่องนั้น แม้
 พระราชาก็ไม่ทรงเป็นอิสระ.

๑๘๙๒. เพราะถ้าชาวนครสี่พี ทั้ง
 พลนิกาย และชาวนิคมโกธเคื่อง
 แล้ว ก็ปรารถนาจะกำจัด
 พระราชาเสีย เพราะเหตุแห่ง
 ข้าพเจ้า.

๑๘๙๓. ข้าแต่พระองค์ ผู้มดุงรัฐให้เจริญ
 ถ้าเหตุการณ์นั้น เป็นไปในรัฐนี้
 พระองค์อันชาวเจตรัฐขอถวายตัว
 เป็นบริวาร เชิญเสด็จทรงครอง
 ราชสมบัติในเจตรัฐนี้ทีเดียว.

^๑ ฉ. ปุรฺกฺขิตฺวา.

^๒ ฉ. เต วิธฺเสตฺมิจฺจนฺติ.

๑๘๙๔. อิทํ ฆิตตญฺจิทํ ฏฺฐจํ
 อิทฺุโธ ชนปโท มหา
 มตี กโรหิ ตฺวํ เทว
 ราชสฺสสมนุสาสิตฺติ.

๑๘๙๕. น เม ฉนฺุโท มติ อตฺถิ
 ราชสฺสสมนุสาสิตฺติ
 ปพฺพชาติสฺส ฏฺฐจฺจมา
 เจตปฺตุตา สฺสณาถ เม.

๑๘๙๖. อตฺถุจฺจา สิวียอ อสฺสุ
 พลคฺคา เนคมา จ เย
 ปพฺพชาติสฺส ฏฺฐจฺจมา
 เจตา ราชฺเชภิสฺเสจฺย.

๑๘๙๗. อสมฺไมทียํปี โว อสฺส
 อจฺจนฺตํ มม การณา
 สิวียิ ภณฺุชานญฺจาปี
 วิคฺคโหน เม น รุจฺจติ.

๑๘๙๘. อถสฺส ภณฺุชานํ โฆรํ
 สมฺปหาโร อนปฺปกอ
 เอกสฺส การณา มยฺหิ
 ธีเสยฺย พฺหุโก ชโน.

๑๘๙๔. รัฐนี้ ก็มั่งคั่งสมบูรณ์ ชนบทก็
 ใหญ่โต มั่งคั่ง ข้าแต่สมมติเทพ
 ขอพระองค์ ทรงปลงพระทัย
 ครองราชสมบัติเถิด.

๑๘๙๕. ข้าพเจ้าไม่มีความพอใจ ไม่ตกลง
 ใจ เพื่อจะปกครองราชสมบัติ
 ท่านเจตบุตรทั้งหลาย ขอท่าน
 ทั้งหลาย จงฟังข้าพเจ้า ผู้ถูก
 ขับไล้จากแคว้นแคว้น.

๑๘๙๖. ชาวพระนครสี่พีทั้งพลนิกายและ
 ชาวนิคม คงไม่ยินดีว่าชาวเจตรัฐ
 ฟังอภิเชษกข้าพเจ้า ผู้ถูกขับไป
 จากแคว้นแคว้น ในราชสมบัติ.

๑๘๙๗. แม้ความไม่เบิกบานใจ ฟังมีแก่
 ท่านทั้งหลาย เพราะเหตุแห่ง
 ข้าพเจ้าเป็นแน่ อนึ่ง ความ
 บาดหมางและความทะเลาะกับ
 ชาวสี่พี ข้าพเจ้าไม่ชอบใจ.

๑๘๙๘. ไซ้แต่เท่านั้น ความบาดหมาง
 ฟิงรุนแรงขึ้น สงครามอันร้ายกาจ
 ก็อาจมีได้ คนเป็นอันมาก
 ฟิงเบียดเบียนกันเอง เพราะเหตุ
 แห่งข้าพเจ้าผู้เดียว.

๑๘๙๙. ปฏิคฺคหิตํ ยํ ทินฺนํ
 สพุพฺพสฺส อคฺคฺษิยํ กตํ
 อวรุทฺธสิ มํ ราชา
 วุํกํ คจฺฉามิ ปพฺพตํ
 โอิกาสิ สฺมมา ชานาถ
 วเน ยตฺถ วเสมฺหเส.
๑๘๙๙. สิ่งใด อันท่านทั้งหลายให้แล้ว
 สิ่งนั้นทั้งหมด เป็นอันข้าพเจ้า
 รับไว้แล้ว บรรณาการเป็นอัน
 ท่านทั้งหลาย กระทำแล้วแก่เรา
 ทั้งปวง พระราชาทรงพิโรธข้าพเจ้า
 ข้าพเจ้า จักไปยังเขาวงกต
 ขอท่านทั้งหลาย จงให้ข้าพเจ้า
 ทราบโอกาส เป็นที่อยู่ใป่า
 นั้นเถิดสหาย.
๑๘๙๙. สິงฺไค อํนํทํนํทํงฺหฺลํยํให้แล้ว
 สິงฺนํนํทํงฺหฺมคฺค เป็นอันข้ําพเจ้ํา
 รับไว้แล้ว บรณนํการเป็นอัน
 ทํนํทํงฺหฺลํยํ กรรทํมํแล้วแแก่เรํา
 ทํงฺปวง พระรํชาทรณพิโรธข้ําพเจ้ํา
 ข้ําพเจ้ํา จักไปย้งเขาวงกต
 ขอทํนํทํงฺหฺลํยํ จงให้ข้ําพเจ้ํา
 ทรํบโอกาส เป็นที่อยู่ใป่า
 นํนํเถิดสหาย.
๑๙๐๐. ตคฺคฺสม เต มยมกฺขําม
 ยถาปี กุสลา ตถา
 ราชิสี ยตฺถ สฺมมฺนฺติ
 อานุตคฺคิ สฺมาหิตา.
๑๙๐๐. เท็ญฺเถิดรํชาทํนํทํงฺหฺลํยํ ผู้ทรณ
 บุชาไฟ มีพระทัยตั้งมั่น ประทับ
 อยู่ ณ ประเทศใด ข้ําพเจ้ํา
 ทํงฺหฺลํยํ จักกรํบทูลประเทศ
 นํนํ ให้ทรณทรํบ เหม็อนอยาง
 ผู้ฉลาดในหนทาง ฉะนั้น.
๑๙๐๑. เอส เสโล มหาราช
 ปพฺพโต คณฺฐมาทโน
 ยตฺถ ตวํ สห ปุตุเตหิ
 สห ภริยา ย จจฺฉสิ.
๑๙๐๑. ข้ําแต่พระมหารํชา โน้มนํภูเขา
 ศิลา ชื่อว่าคณฺฐมาทนํ อันเป็น
 สถานที่ที่พระองค์ พร้อมด้วย
 พระโอรส พระธิดา และพระ-
 ชายา สมคฺวรประทับอยู่
 พระเจ้ําข้ํา.
๑๙๐๒. ตํ เจตา อฺนุสาสิสิสุ
 อสิสุเนตฺตา รุทฺทมุขํ
๑๙๐๒. พระเจ้ําเจตรํชาทํงฺหฺลํยํ ก็ทรณ
 กันแสง มีพระเนตรนองด้วย
 พระอสิสุชล กรํบทูลพระเวสสันดร
 นํนํว ข้ําแต่พระมหารํชา

อโธ คุช หาราช
อุชู เยนุตตรา มุโข.

จากนี้ไป ขอเชิญพระองค์ทรง
บายพระพักตร์ ไปทางทิศอุดร
เสด็จัสัญจร ตรงไปยังสถานที่
ที่มีภูเขา.

๑๙๐๓. อถ ทกฺขลล ภาทุหนุตเต
เวปลุลล นาม ปพฺพตฺติ
นานาทุมคณากิณฺณนํ
สึตฺตจฺจายํ มโนรมํ.

๑๙๐๓. ข้าแต่พระองค์ ผู้ทรงพระเจริญ
ลำดับนั้น พระองค์จะทรงเห็น
เวปลุลบรรพต อันดาราดาษ
ไปด้วยหมู่ไม้นานาพันธุ์ มีเงา
ร่มเย็นเป็นที่รื่นรมย์ใจ.

๑๙๐๔. ตมตฺติกฺกมฺม ภาทุหนุตเต
อถ ทกฺขลล อาปํกํ
นทึ เถตุมตฺติ นาม
คมฺภีรวํ ตีริคฺคพฺภวํ.

๑๙๐๔. ข้าแต่พระองค์ ผู้ทรงพระเจริญ
พระองค์เสด็จลงเลยเวปลุลบรรพต
นั้นแล้ว ถัดนั้นไปจักได้ทรงเห็น
แม่น้ำอันมีนามว่าเถตุมตติ เป็น
แม่น้ำลึกไหลมาจากชอกเขา.

๑๙๐๕. ปฺฤโถมมจฺจากิณฺณนํ
สุปฺติตฺตถํ มโหทกํ
ตตฺถ นฺหวาตฺวา ปิวิตฺวา จ
อุสฺสาเสตฺวา สฺปฺตฺตเก.

๑๙๐๕. เกลื้อนกลั่น ไปด้วยฝูงปลา
มากมาย มีท่าน้ำราบเรียบดี
มีน้ำมาก พระองค์จะได้สง-
สนาน และเสวยในแม่น้ำนั้น
ทรงปลุกปลอบพระโอรส พระธิดา
และพระชายาให้สำราญพระทัย.

๑๙๐๖. อถ ทกฺขลล ภาทุหนุตเต
นินฺโครธํ มฺภวิปฺพลํ
รุมมเก สิขเว ชาติ
สึตฺตจฺจายํ มโนรมํ.

๑๙๐๖. ข้าแต่พระองค์ ผู้ทรงพระเจริญ
ถัดนั้นไป จะได้ทรงเห็นต้นไม้ไทร
อันมีผลหวานฉ่ำอยู่บนยอดเขา
อันเป็นที่รื่นรมย์ มีเงาร่มเย็น
เป็นที่เบิกบานใจ.

๑๙๐๗. อถ ทกขสิ ภาททนต์
 นาลิก^๑ นาม ปพพต^๑
 นานาทิชคณาภิณฺณ^๑
 เสลฺลํ กิปริสายุตฺติ.

๑๙๐๘. ตสฺส อุตฺตรปฺพเพน
 มุจลินฺโท นาม โส สโร
 ปุณฺฑริเกหิ สณฺณโน
 เสตโสคนฺธิเยหิ จ.

๑๙๐๙. โส วณฺํ เมฆสงฺกาส^๑
 ฐวํ หริตสทฺทล^๑
 สีโหวามิสเปกฺขีว^๑
 วนสณฺฑํ วิคาหิย^๒
 ปุปฺผรุกฺเขหิ สณฺณน^๑
 ผลรุกฺเขหิ จุภย^๑.

๑๙๑๐. ตตฺถ พินฺทุสฺสรา วคฺค
 นานาวณฺณา พหุ ทิชา
 กฺขนฺตมฺปุกฺขนฺติ
 อุตฺตมฺปฺปิเต ทฺเม.

๑๙๐๗. ข้าแต่พระองค์ ผู้ทรงพระเจริญ
 ถัดนั้นไป พระองค์จะได้ทรงเห็น
 ภูเขาศิลา ชื่อว่านาลิกบรรพต
 อันเคลื่อนกล่น ไปด้วยฝูงนก
 นานาชนิด เป็นที่ชุมนุมแห่งหมู่
 กิन्नร.

๑๙๐๘. ทางทิศอีสาน แห่งนาลิกบรรพต
 นั้น มีสระน้ำชื่อว่ามุจลินท์
 ดารดาษไปด้วยบุณฑริกบัวขาว
 และดอกไม้กลิ่นหอมหวาน.

๑๙๐๙. เชิญพระองค์ ผู้เป็นดังพญา-
 ราชสีห์ มีความจำนงเหยื่อ
 เสด็จเข้าไปยังไพร่สวนทวนสถาน
 อันเป็นภูมิภาคเขียวชอุ่ม ดังเมฆ
 อยู่เป็นนิตย์ สะพรั่งไปด้วยไม้
 มีดอก และไม่มีผลทั้งสองอย่าง
 ในไพร่สวนทวนนั้น.

๑๙๑๐. มีฝูงวิหคมากมายต่างสี มีเสียง
 เสนาะ กลมกล่อม ต่างส่งเสียง
 ประสานกันอยู่บนต้นไม้ อัน
 ผลิดอก ตามฤดูกาล.

^๑ ฉ. นาลิก.

^๒ ฉ. วิคาหย.

๑๙๑๑. คนดูวา คิริวิหคุดานี^๑
 นทีนํ ปภวานิ จ
 โส อทุทส^๒ โปกุขรณี
 กรบชกกุฎายุตฺ.

๑๙๑๒. ปุถุโลมมจฺฉากิณฺณํ
 สุปตฺติตุถํ มโหทกํ
 สมณฺจ จตุรฺรสฺสณฺจ^๓
 สากุํ อปฺปปฏิคนฺธิยํ.

๑๙๑๓. ตสฺสสา อุตฺตรปฺพุเพน
 ปณฺณสาลํ อมาปย
 ปณฺณสาลํ อมาเปตฺวา
 อุญฺฉาจริยาย อีหถ.

วนปฺปเวสนกณฺฐํ นาม.

๑๙๑๑. พระองค์ ครั้นเสด็จถึงชอกเขา
 มีทางกันดาร เดินลำบากและ
 เป็นแดนเกิดแห่งนที จะได้ทอด
 พระเนตรเห็นสระโปกุขรณี อัน
 ดารดาษ ไปด้วยเครื่องสลอดน้ำ
 และกุ่มน้ำ.

๑๙๑๒. มีหม่อมจฉาชาติ เกลือ่นกล่น
 มากมาย มีท่าราบเรียบดี มีน้ำ
 เต็มเปี่ยมอยู่เสมอ เป็นสระ
 สี่เหลี่ยม มีน้ำจืดดี ปราศจาก
 กลิ่นเหม็น.

๑๙๑๓. พระองค์ ควรสร้างบรรณศาลา
 ทางทิศอีสาน แห่งสระโปกุขรณี
 นั้น ครั้นทรงสร้างบรรณศาลา
 สำเร็จแล้ว ควรบำเพ็ญเพียร
 เลี้ยงพระชนมชีพ ด้วยการเที่ยว
 แสวงหามูลผลอาหาร.

(นี้)ชื่อวนปเวสนกัณฐ์.

^๑ ฉ. คิริวิหคุดาน.

^๒ ส. อ. ทกุขสิ.

^๓ ฉ. จตุรัสณฺจ.

บุษยกปพพ

๑๙๑๔. อหุ วาสี กลิงเคสุ
 ชูชโก นาม พุราหมเณ
 ตสุสาปี ทหรา ภริยา
 นามนามิตตดาปนา.
๑๙๑๕. ตา นํ ตตถ คตาโวจํ
 นทีอุททการิยา^๑
 ถิโย นํ ปริภาสีสุ
 สมากนตุวา กตุหลา.
๑๙๑๖. อมิตตา นูน เต มาตา
 อมิตโต นูน เต ปิตา
 เย ตํ ชินฺณสุส ปาทํสุ
 เอวํ ทหริยํ สดี.
๑๙๑๗. อหิตํ วต เต ภาตี
 มนฺตยีสฺสุ รโหคตา
 เย ตํ ชินฺณสุส ปาทํสุ
 เอวํ ทหริยํ สดี.
๑๙๑๘. อมิตตา วต เต ภาตี
 มนฺตยีสฺสุ รโหคตา
 เย ตํ ชินฺณสุส ปาทํสุ
 เอวํ ทหริยํ สดี.

บุษกบรรพ

๑๙๑๔. มีพราหมณ์ชื่อว่าชูชก อยู่ใน
 เมืองกาลิงครัฐ ภรรยาของ
 พราหมณ์นั้นยังเป็นสาว มีชื่อว่า
 อมิตดาปนา.
๑๙๑๕. ถูกพวกหญิงในบ้านนั้น ซึ่งพากัน
 ไปตักน้ำที่ท่าน้ำ มารวมกันด่า
 นางอยู่จึงมีว่า.
๑๙๑๖. มารดาของเจ้า คงเป็นศัตรูเป็น
 แม่ และบิดาของเจ้า ก็คงเป็น
 ศัตรูแน่นอน จึงได้ยกเจ้าซึ่งยัง
 เป็นสาวรุ่น ให้แก่พราหมณ์เฒ่า
 เห็นปานนี้.
๑๙๑๗. ไม่เก้อกุลเลยหนอ พวกญาติ
 ของเจ้า แอบปรึกษากัน ยกเจ้า
 ผู้ยังเป็นสาวรุ่น ให้แก่พราหมณ์
 เฒ่า เห็นปานนี้.
๑๙๑๘. เป็นศัตรูจริงหนอ พวกญาติ
 ของเจ้ามีมารดาบิดาแอบปรึกษากัน
 ยกเจ้าผู้ยังเป็นสาวรุ่น ให้แก่
 พราหมณ์เฒ่า เห็นปานนี้.

^๑ น. นที อุททการิยา.

๑๙๑๙. ทุกุฏฏี วต เต ภาตี
 มนุตยีสู รโหคตา
 เย ตั ชินฺณสุส ปาทิสู
 เอวํ ทหริยํ สตี.

๑๙๒๐. ปาปกิ วต เต ภาตี
 มนุตยีสู รโหคตา
 เย ตั ชินฺณสุส ปาทิสู
 เอวํ ทหริยํ สตี.

๑๙๒๑. อมนาปี วต เต ภาตี
 มนุตยีสู รโหคตา
 เย ตั ชินฺณสุส ปาทิสู
 เอวํ ทหริยํ สตี.

๑๙๒๒. อมนาปวาสั วสิ
 ชินฺณณน ปตินา สห^๑
 ยา ตุวํ วสสิ ชินฺณสุส
 มตฺนฺเต ชีวิตา วริ.

๑๙๒๓. น หิ นฺน ตฺยหิ กฺลฺยาณี
 ปีตา มาตา จ โสภเน
 อญฺญํ ภตฺตาริ วัณฺทิสู
 เย ตั ชินฺณสุส ปาทิสู
 เอวํ ทหริยํ สตี.

๑๙๑๙. เป็นการทำขี้วจริงหนอ ที่พวก
 ญาติของเจ้า แอบปรึกษากัน
 ยกเจ้าผู้ยังเป็นสาวรุ่น ให้แก่
 พร้าหมณเฒ่า เห็นปานนี้.

๑๙๒๐. เป็นความลามกจริงหนอ ที่พวก
 ญาติของเจ้า แอบปรึกษากัน
 ยกเจ้าผู้ยังเป็นสาวรุ่น ให้แก่
 พร้าหมณเฒ่า เห็นปานนี้.

๑๙๒๑. ไม่น่าพอใจเลยหนอ ที่พวก
 ญาติของเจ้า แอบปรึกษากัน
 ยกเจ้าผู้ยังเป็นสาวรุ่น ให้แก่
 พร้าหมณเฒ่า เห็นปานนี้.

๑๙๒๒. เจ้าคงไม่พอใจอยู่กับผัวแก่ การ
 ที่เจ้าอยู่ในเรือนของพร้าหมณเฒ่า
 เจ้าตายเสียดีกว่าอยู่.

๑๙๒๓. ดูกรรมคนงามคนสวย มารดา
 และบิดาของเจ้า คงหาชายอื่น
 ให้เป็นผัวไม่ได้แน่ จึงยกเจ้าซึ่ง
 ยังเป็นสาวรุ่น ให้แก่พร้าหมณ
 เฒ่า เห็นปานนี้.

^๑ ส. อ. เอวํ ทหริยา สตี.

๑๙๒๔. ทูยัญจนเต นวมีย
 อกตํ อคฺคินฺหุตฺตกํ
 เย ตํ ชินฺณสฺส ปาทิสฺส
 เอวํ ทหริยํ สตี.

๑๙๒๕. สมณเณ พุราหุมนเณ นฺน
 พุรหุมาจริยปรายเน
 สภา ตฺวํ โลกเ อภิสฺสสิ^๑
 สีสฺวานฺเต พหุสฺสฺเต
 ยา ตฺวํ วสฺสิ ชินฺณสฺส
 เอวํ ทหริยํ สตี.^๒

๑๙๒๖. น ทฺกฺขิ อหิณา ทฺกฺจํ
 น ทฺกฺขิ สตฺติยา หตฺ
 ตญฺจ ทฺกฺขญฺจ ติปฺปญฺจ
 ยํ ปสฺเส ชินฺณกํ ปตี.

๑๙๒๗. นตฺถิ ชิทฺททา นตฺถิ รติ
 ชินฺณเณน ปตฺตินา สห
 นตฺถิ อลฺลทาปสฺสฺสฺสฺวาไป
 ชคฺคิตฺตมฺปิ^๓ น โสภติ.

๑๙๒๔. บางทีเจ้าบุชายัญญูไว้ไม่ดี ในคติ
 ที่ ๙ เจ้าไม่ทำการบูชาไฟไว้
 มารดาและบิดาจึงยกเจ้า ผู้ยัง
 เป็นสาวรุ่น ให้แก่พราหมณ์เฒ่า
 เห็นปานนี้.

๑๙๒๕. เจ้าคงจักด่าสมณพราหมณ์ ผู้มี
 พรหมจรรย์เป็นเบื้องหน้า ผู้มีศีล
 เป็นพหูสูต ในโลกเป็นแน่ จึงได้
 มาอยู่ในเรือนของพราหมณ์แก่
 แต่ยั้งรุ่นสาวอย่างนี้.

๑๙๒๖. การที่ถูกงูกัดก็ไม่ใช่ทุกข์ การ
 ที่ถูกแทงด้วยหอก ก็ไม่ใช่ทุกข์
 การที่ได้เห็นผิวแก่นั้นแล ฟังเป็น
 ทุกข์ด้วย เป็นความร้ายกาจด้วย.

๑๙๒๗. การเล่นหัว ย่อมไม่มีกับผิวแก่
 การรื่นรมย์ ย่อมไม่มีกับผิวแก่
 การเจรจาปราศรัย ย่อมไม่มีกับ
 ผิวแก่ แม้การกระซิกกระซี้
 ก็ไม่งาม.

^๑ ฉ. อภิสปี.

^๒ ฉ. ทหริยา สตี.

^๓ ก. ชคฺคิตฺตมฺปิ.

๑๙๒๘. ยथा จ ทนโร ทนรา
 มนุद्यีสु^๑ รโหคตา
 สพุเพ โสกา วินสุสนุติ^๒
 เยเกจิ ทพยสุสิตา.

๑๙๒๙. ทนรา ตวั รูปวดี
 ปริสานนภิปตฤติตา
 คจจ ฌาติกุลเล อจจ
 กี ชินุณเณ รมายิสุสติ.

๑๙๓๐. น เต พุราหุมน คจจามิ
 นที อุกทหาริยา
 ธิโย มํ ปริภาสนุติ
 ตยา ชินุณเณน พุราหุมน.

๑๙๓๑. มา เม ตวั อกรา กมมํ
 มา เม อุกทมาหริ
 อหํ อุกทมาหิสุสํ
 มา โภตี กุปฺปิตา อหุ.

๑๙๓๒. นานํ ตมุหิ กุเล ชาตา
 ยํ ตวั อุกทมาหเร
 เอวํ พุราหุมน ชานาหิ
 น เต วจจามิหํ สมเว.

๑๙๒๘. แต่เมื่อใด ผู้หนุ่มเมียสาว
 เข้าหยอกกันอยู่ในที่ลับ เมื่อนั้น
 ความโศกเศร้าที่เสียดแทงหทัย
 อยู่ ย่อมพินาศไปสิ้น.

๑๙๒๙. เจ้ายังเป็นสาวรูปสวย พวกชาย
 หม่อมปรารถนาก็ยิ่งนัก ไปเกิด
 เจ้าจงไปอยู่เสีย ที่ตระกูลญาติ
 พราหมณ์แก่ จักช่วยვნเจ้าให้
 รื่นรมย์ได้อย่างไร.

๑๙๓๐. ดูกรท่านพราหมณ์ ฉันจักไม่ไป
 ตักน้ำที่แม่น้ำ เพื่อท่านอีกต่อไป
 เพราะพวกหญิงชาวบ้านนั้นรุ่มด่า
 ฉัน เพราะเหตุที่ท่านเป็นคนแก่.

๑๙๓๑. เธออย่าได้ทำกรงาน เพื่อฉัน
 เลย อย่าได้ตักน้ำมาเพื่อฉันเลย
 ฉันจักตักน้ำมาเอง เธออย่าโกรธ
 เลย.

๑๙๓๒. ฉันไม่ได้เกิดในสกุล ที่ใช้ท่าน
 ตักน้ำมา ดูกรท่านพราหมณ์
 ขอท่านจงรู้อย่างนี้ว่า ฉันจะไม่
 อยู่ในเรือนของท่าน.

^๑ จ. มนุद्यนุติ.

^๒ ข. สพุเพสํ โสกา นสุสนุติ.

๑๙๓๓. สเจ เม ทาสี ทาสี วา
 นานยิสฺสสิ พุราหฺมณ
 เอวํ พุราหฺมณ ชานาหิ
 น เต วจฺจามิ สฺนฺติเก.

๑๙๓๔. นตฺถิ เม สิปปฺภูจฺจานํ วา
 ธนํ ฌณฺณณฺจ พุราหฺมณิ
 กุโตหํ ทาสี ทาสี วา
 อานยิสฺสามิ โภติยา
 อหํ โภตี อฺปปญฺจิสฺสํ
 มา โภตี กุปฺปีตา อหุ.

๑๙๓๕. เอหิ เต อหฺมกฺขิสฺสํ
 ยถา เม วจฺนํ สฺตํ
 เอส เวสฺสฺสนฺตโร ราชชา
 วฺจเก วสฺติ ปพฺพเต.

๑๙๓๖. ตํ ตวํ คนฺตฺวาน ยาจฺสฺสุ
 ทาสี ทาสีญฺจ พุราหฺมณ
 โส เต ทสฺสฺติ ยาจิโต
 ทาสี ทาสีญฺจ ชตฺติโย.

๑๙๓๗. ชินฺนฺโณหฺมสฺมิ ทฺพฺพลโ
 ทีโฆ จทฺธา สฺทฺทฺคฺโม
 มา โภตี ปริเทเวสิ

๑๙๓๓. ดูกรท่านพราหมณ์ ถ้าท่านจัก
 ไม่นำทาสหรือทาสีมาให้ฉัน ท่าน
 พราหมณ์ จงทราบอย่างนี้ว่า
 ฉันจักไม่อยู่ในสำนักของท่าน.

๑๙๓๔. ดูกรพราหมณี ศิลปกรรมหรือ
 ทรัพย์และข้าวเปลือกของฉันไม่มี
 ฉันจักนำทาสหรือทาสีมาให้เธอ
 แต่ที่ไหน ฉันจักบำรุงเอง เธอ
 อย่าโกรธเลย.

๑๙๓๕. มาเถิด ฉันจักบอกท่านตาม
 คำที่ฉันได้ฟังมา พระเวสสันดร
 ประทับอยู่ ณ เขาวงกต.

๑๙๓๖. ดูกรท่านพราหมณ์ ท่านจงไป
 ทูลขอทาสและทาสี กับพระองค์
 เถิด พระเวสสันดร ผู้เป็นกษัตริย์
 ถูกท่านทูลขอแล้ว จักพระราช-
 ทานทาสและทาสีแก่ท่าน.

๑๙๓๗. ฉันเป็นคนชรา ทุพพลภาพ
 ทั้งหมดทางก็ไกล เดินไปได้ยาก
 เธออย่ารำพันไปเลย อย่าเสียใจ

^๑ ส. อ. อพโล.

มา โภที^๑ วิมมา อหุ
 อหิ โภที อุปภูจิสฺสึ
 มา โภที กุปฺปีตา อหุ.

๑๙๓๘. ยถา อคนฺตุวาท สงฺคามิ
 อยฺหุเรว ปราชิตโต
 เอมเมว ตฺวิ พุรหม
 อคนฺตุวาท ปราชิตโต.
๑๙๓๙. สเจ เม ทาสี ทาสี วา
 นานยิสฺสสึ พุราหมณ
 เอวํ พุราหมณ ชานาหิ
 น เต วจฺจามิหิ สมเร
 อมนาปนฺเต กริสฺสสามิ
 ตนฺเต ทุกฺขิ ภวิสฺสตี.
๑๙๔๐. นกฺขตฺเต อุตฺตฺพุเพสุ
 ยทา มํ ทกฺขสิลฺลํกตํ
 อญฺเณหิ สทฺธิ รมฺมานํ
 ตนฺเต ทุกฺขิ ภวิสฺสตี.
๑๙๔๑. อทฺสฺสเนน มยฺหฺนฺเต
 ชินฺณฺสฺส ปรีเทวโต
 ภยฺโย วฏฺกา ปลิตา จ
 พหุ เหฺสฺสนฺติ พุราหมณ.

เลย ฉั้นจักบำรุงเธอเอง เธออย่า
 โกรธเลย.

๑๙๓๘. คนขลาด ยังไม่ทันถึงสนามรบ
 ไม่ทันได้รบ ก็ยอมแพ้ ฉั้นใด
 ท่านพราหมณ์ ยังไม่ทันได้ไป
 ก็ยอมแพ้ ฉั้นนั้น.
๑๙๓๙. ถ้าท่านพราหมณ์ จักไม่นำทาส
 หรือทาสีมาให้ฉัน ขอท่านจง
 ทราบไว้อย่างนี้ว่า ฉั้นจักไม่อยู่
 ในเรือนของท่าน ฉั้นจักกระทำ
 อាកารไม่พอใจให้แก่ท่าน ข้อนั้น
 จักเป็นความทุกข์ของท่าน.
๑๙๔๐. ในคราวมหรสพ ซึ่งมีในต้นฤดู
 นักชัตตฤกษ์ ท่านจักได้เห็นฉัน
 ผู้แต่งตัวสวยงาม รื่นรมย์อยู่กับ
 ชายอื่น ข้อนั้น จักเป็นทุกข์ของ
 ท่าน.
๑๙๔๑. ดูกรท่านพราหมณ์ เมื่อท่าน
 ผู้เป็นคนแก่รำพันอยู่ เพราะ
 ไม่เห็นฉัน ร่างกายที่งอก็จักงอ
 ยิ่งขึ้น ผมที่หงอกก็จักหงอก
 มากขึ้น.

^๑ ฉ. มา จ ตวิ.

๑๙๔๒. ตโต โส พุราหฺมณเณ ภีโต
 พุราหฺมณียา วसानุโค
 อฏฺฐิตอ กามราเคน
 พุราหฺมณี เอตทพฺรวิ.
๑๙๔๓. ปาเถยฺยํ เม กโรหิ ตฺวํ
 สงฺกฺลา สงฺคฺพานิ^๑ จ
 มฐฺปิณฺฑทิกา จ สุกตาโย
 สตตฺตฺมตฺตณฺจ พุราหฺมณี.
๑๙๔๔. อานยิสฺสํ เมถฺนเก
 อุโป ทาสกฺมารเก
 เต จ^๒ ปริจฺริสฺสนฺติ
 รตฺติณฺฑทิวมตฺนฺทิตา.
๑๙๔๕. อิทํ วตฺวา พุรฺหฺมพฺนฺธุ
 ปฏฺิมนฺจฺจิ อุปาหนนฺตี^๓
 ตโต โส มนฺตยิตฺวาน
 ภริยํ กตฺวา ปทกฺขิณฺ.
๑๙๔๖. ปกฺกามิ โส รุณฺณมฺโข
 พุราหฺมณเณ สหิตพฺพโต
 สิวินฺนํ นครํ ฝิตฺ
 ทาสฺปริเยสนนฺจฺริ.
๑๙๔๒. ลำดับนั้น พุราหฺมณฺตกใจกฺลว
 ตกอยฺในอํานาจของนางพุราหฺมณี
 ถูกกามราคะบีบคั้น ได้กล่าวกับ
 นางพุราหฺมณีว่า.
๑๙๔๓. ดูกรนางพุราหฺมณี เธอจงจัด
 เสบียงเดินทางให้ฉัน ทั้งขนมงา
 ขนมน้ำอ้อย ขนมน้ำผึ้ง สัตตูก่อน
 สัตตฺตฺมและข้าวผอก เธอจงจัด
 ให้ดี ๆ.
๑๙๔๔. ฉันจักนำ พระพี่น้องทั้งสองมา
 ให้เป็นทาส พระพี่น้องทั้งสองนั้น
 เป็นผู้ไม่เกียจคร้าน จักบำเรอ
 เธอ ทั้งกลางคืนและกลางวัน.
๑๙๔๕. พุราหฺมณฺชุกผู้เป็นเผ่าพันธุ์แห่ง
 พรหมกล่าวคำนี้แล้ว พร่ำสั่งเสีย
 ต่อไป กระทำประทักษิณภรรยา
 แล้วสวมรองเท้า.
๑๙๔๖. ชุกพุราหฺมณฺเฒ่าได้สมาทานวัตร
 คือแต่งตัวเป็นดาบส มีหนานอง
 ด้วยน้ำตา ออกจากบ้านไปยัง
 นครอันมั่งคั่ง ของชาวสีพี
 เทียวแสวงหาทาสและทาสี.

^๑ ฉ. สํกฺลฺยา สคฺพานิ จ. ^๒ ฉ. ต.

^๓ ฉ. อุปาหนา.

๑๙๔๗. โส ตตถ คนตุวา อวจาสิ^๑
 เย ตตถาสู สภาคตา
 กุหิ เวสฺสนุตโร ราชา
 กตถ ปสฺเสมุ ขตฺติยิ.

๑๙๔๘. เต ชนา ตํ อวจีสุ
 เย ตตถาสู สภาคตา
 ตุมฺเหหิ พฺรหฺม ปกโต
 อติทาเนน ขตฺติโย
 ปพฺพาชิตो สกา รมฺฐา
 วฺงเก วสฺติ ปพฺพเต.

๑๙๔๙. ตุมฺเหหิ พฺรหฺม ปกโต
 อติทาเนน ขตฺติโย
 อาทาย ปุตฺตทารญฺจ
 วฺงเก วสฺติ ปพฺพเต.

๑๙๕๐. โส ใจิโต พฺราหฺมณฺยา
 พฺราหฺมเณ กามคิทุธิมา

๑๙๔๗. พราหมณ์ชุกไปในนครนั้นแล้ว
 ได้ถามประชาชนที่มาประชุมกัน
 อยู่ในที่นั้นว่า พระเวสสันดร
 ประทับอยู่ ณ ที่ไหน พวกเรา
 จะไปเฝ้าพระองค์ผู้บรมกษัตริย์
 ได้ ณ ที่ไหน.

๑๙๔๘. ชนทั้งหลาย ผู้มาประชุมกันอยู่
 ณ ที่นั้น ได้บอกพราหมณ์ว่า
 ดูกรท่านพราหมณ์ พระเวสสันดร
 บรมกษัตริย์ ถูกพวกท่าน
 เบียดเบียน เพราะทรงให้ทาน
 มากไป จึงถูกเนรเทศ จาก
 แคว้นแคว้นของพระองค์ (ต้อง
 ทรงพาพระโอรส พระธิดา และ
 พระอัครมเหสีไป) ประทับอยู่
 ณ เขาวงกต.

๑๙๔๙. ดูกรพราหมณ์ พระเวสสันดร
 บรมกษัตริย์ ถูกพวกท่าน
 เบียดเบียน เพราะทรงให้ทาน
 มากไป จนต้องพาพระโอรส
 พระธิดา และพระอัครมเหสี
 เสด็จไปประทับ ณ เขาวงกต.

๑๙๕๐. พราหมณ์นั้น ผู้มีความตั้งใจใน
 กาม ถูกนางพราหมณ์ดักเตือน

^๑ อ. อวจ.

อฆนตํ ปฏิเสวิตถ
 วเน วาฬิมิคากิณฺเณ
 ขคฺคทีปนิเสวิตเ.

ได้เสวยทุกข์เป็นอันมาก ในป่า
 อันเกลื่อนกล่น ไปด้วยสัตว์ร้าย
 เป็นที่อยู่อาศัย ของแรดและ
 เสือเหลือง.

๑๙๕๑. อาทาย เวลฺลวํ ทณฺฑทํ
 อคฺคิหุตฺตํ กมณฺฑลฺลํ
 โส ปาวิสิ พุรหารณฺณํ
 ยตฺถ อสฺสสิ กามทํ.

๑๙๕๑. แก่ถ้อยไม้เท้า สีเหมือนผลมะตูม
 ทั้งเครื่องบูชาไฟและเต้าน้ำเข้าไป
 สู่ป่าใหญ่ โดยทางที่ได้ทราบ
 ข่าวพระหน่อกษัตริย์เจ้า ผู้ให้
 สำเร็จความประสงค์.

๑๙๕๒. ตํ ปวิฏฺฐํ พุรหารณฺณํ
 โกกา นํ ปริวารญฺํ
 วิกุกฺกทฺธิ โส วิปฺปนฺนุจฺเ
 ทูเร ปนฺถา อปกฺกมิ.

๑๙๕๒. พรามณฺ์นั้น เข้าไปสู่ป่าใหญ่
 ถูกสุนัขล้อมไล่ ตาแก้งเสียง
 ขรม เดินหลงทาง ห่างออกไป
 เสียไกล.

๑๙๕๓. ตโต โส พุราหฺมณฺเ คนฺตุวา
 โภคฺคหฺมฺโร อสฺสณฺโต
 วงฺกสฺสโรหณฺเ นฺนุจฺเ^๑
 สุนเขหิ ปริวาริโต^๒
 รุกฺขสมฺมิลฺลจฺ นิสินฺโนว^๓
 อิมา คาถา อภาสถ.

๑๙๕๓. ลำดับนั้น พรามณฺ์ผู้โลกใน
 โภคะ ไม่สำรวม ถูกสุนัขล้อมไล่
 หลงทางที่จะไปสู่เขาวงกต และ
 นั่งอยู่บนต้นไม้ ได้กล่าวคาถา
 เหล่านี้.

๑๙๕๔. โก ราชปฺตฺตํ นิสกํ
 ชยฺนตฺมปราชิตํ

๑๙๕๔. ใครเล่าหนอ จะพึงบอกพระ-
 ราชบุตรพระนามว่าพระเวสสันดร

^๑ อ. วงกสฺสโรหณฺเ นฺนุจฺเ.

^{๒-๓} อิทํ ปาททวญฺํ สหฺพตฺตํ ไปตฺถเกสฺ น
 ทิสฺสตี จเปตฺวา อญฺจกถาไปตฺถกํเยว.

ภเย เขมสุส ทาดาริ
โก เม เวสฺสนฺตฺริ วิฑู.

๑๙๕๕. โย ยาจตี ปติภูจาสิ
ภูตานันิ ธรณินิวิ
ธฺรณฺฐปมฺมิ มหาราชํ
โก เม เวสฺสนฺตฺริ วิฑู.

๑๙๕๖. โย ยาจตี คตี อาสิ
สวณฺตีนิว สาคโร
อุทฺฐปมฺมิ^๑ มหาราชํ
โก เม เวสฺสนฺตฺริ วิฑู.

๑๙๕๗. กลฺยาณติตฺถิ สุปิวิ
สีตฺตุทกํ มโนรมํ
ปฺนฺธุทริเกหิ สลฺยจฺนฺนํ
ยุตฺติ กิณฺชกฺขเรณฺนา
รหฺฐปมฺมิ มหาราชํ
โก เม เวสฺสนฺตฺริ วิฑู.

๑๙๕๘. อสฺสตุถิว ปเถ ชาตี
สีตฺจฺฉายํ มโนรมํ
สมนฺตฺตานํ วิสเมตฺวาริ^๒

ผู้ประเสริฐทรงขำนะความตระหนี่
อันใครให้แพ้ไม่ได้ ทรงให้ความ
ปลอดภัย ในเวลาที่มีภัยแก่เราได้.

๑๙๕๕. พระเวสสันดรมหาราช ผู้เป็นที่
พึ่งของพวกยากก ดังธรณีเป็น
ที่พึ่งของสัตว์ทั้งหลาย ฉะนั้น
ใครจะพึงบอกพระองค์ ผู้เปรียบ
เหมือนแม่ธรณีแก่เราได้.

๑๙๕๖. พระเวสสันดรมหาราช ผู้เป็นที่
ไปเฝ้าฯของพวกยากก ดังสาคร
เป็นที่น้ำไหลไปรวมแห่งแม่น้ำ
ทั้งหลาย ฉะนั้น ใครจะพึงบอก
พระองค์ ผู้เปรียบเหมือนสาคร
แก่เราได้.

๑๙๕๗. ใครจะพึงบอก พระเวสสันดร
มหาราช ผู้เป็นดังสระน้ำ มีท่า
อันงามราบเรียบ ลงดื่มได้ง่าย
มีน้ำเย็นเป็นที่รื่นรมย์ใจ ดารดาษ
ไปด้วยบัวขาวสะพรั่งไปด้วยเกสร
บัว แก่เราได้.

๑๙๕๘. ใครจะพึงบอก พระเวสสันดร
มหาราช ผู้เปรียบเหมือนต้นโพธิ์
ใบ ที่เกิดอยู่ใกล้ทาง มีเงาร่มเย็น

^๑ ฉ. สาคฐปมฺมิ. ^๒ วิสเมตฺวานนฺตฺปิ.

กิลนุตานํ ปฏิคฺคหํ
ตถูปมํ มหาราชํ
โก เม เวสฺสณฺดรํ วิฑู.

นารีนรมยํใจ เป็นที่พักอาศัย
ของคนเดินทาง ผู้เมื่อยล้า
เหน็ดเหนื่อยมา ในเวลาร้อน
แก่เราได้.

๑๙๕๙. นิโครธํ ปถะ ชาตํ
สีตจฺฉายํ มโนรมํ
สนฺดานํ วิสเมตารํ
กิลนุตานํ ปฏิคฺคหํ
ตถูปมํ มหาราชํ
โก เม เวสฺสณฺดรํ วิฑู.

๑๙๕๙. ใครจะพึงบอก พระเวสสันดร
มหาราช ผู้เปรียบเหมือนต้นไทร
ที่เกิดอยู่ใกล้ทาง มีเงาร่มเย็น
นารีนรมยํใจ เป็นที่พักอาศัย
ของคนเดินทาง ผู้เมื่อยล้า
เหน็ดเหนื่อยมา ในเวลาร้อน
แก่เราได้.

๑๙๖๐. อมฺพํ อิว ปถะ ชาตํ
สีตจฺฉายํ มโนรมํ
สนฺदानํ วิสเมตารํ
กิลนุตานํ ปฏิคฺคหํ
ตถูปมํ มหาราชํ
โก เม เวสฺสณฺดรํ วิฑู.

๑๙๖๐. ใครจะพึงบอก พระเวสสันดร
มหาราช ผู้เปรียบเหมือนต้น
มะม่วงที่เกิดอยู่ใกล้ทาง มีเงา
ร่มเย็น นารีนรมยํใจ เป็นที่พัก
อาศัยของคนเดินทาง ผู้เมื่อยล้า
เหน็ดเหนื่อยมา ในเวลาร้อน
แก่เราได้.

๑๙๖๑. สาลํ อิว ปถะ ชาตํ
สีตจฺฉายํ มโนรมํ
สนฺदानํ วิสเมตารํ
กิลนุตานํ ปฏิคฺคหํ
ตถูปมํ มหาราชํ
โก เม เวสฺสณฺดรํ วิฑู.

๑๙๖๑. ใครจะพึงบอก พระเวสสันดร
มหาราช ผู้เปรียบเหมือนต้นรัง
ที่เกิดอยู่ใกล้ทาง มีเงาร่มเย็น
นารีนรมยํใจ เป็นที่พักอาศัย
ของคนเดินทาง ผู้เมื่อยล้า
เหน็ดเหนื่อยมา ในเวลาร้อน
แก่เราได้.

๑๙๖๒. ทูมึ อิว ปถุ ชาตึ
 สึตจฉายั มโนรมั
 สนุตานั วิสเมตารั
 กิลนุตานั ปฏิกุคหึ
 ตถุปมึ มหาราชั
 โก เม เวสสุสนุตรั วิฑู.

๑๙๖๓. เอวญจ เม วิลปโต
 ปวิญจสุส พุระหาวเน
 อหึ ชานนุติ โย วชฺชชา
 นนุที โส ชนเย มม.

๑๙๖๔. เอวญจ เม วิลปโต
 ปวิญจสุส พุระหาวเน
 อหึ ชานนุติ โย วชฺชชา
 เวสสุสนุตรนิवासนั^๑
 ตาย โส เอกวาจาย
 ปสเว ปุญญั อนุปปกั.

๑๙๖๕. ตสุส เจโต ปฏิสฺโสสิ
 อรญญั ลุฑทโก จโร
 ตุมะหึ พุระหม ปกโต
 อติทานเนน ชตฺติโย

๑๙๖๒. ใครจะพึงบอก พระเวสสันดร
 มหาราช ผู้เปรียบเหมือนต้นไม้
 ใหญ่ ที่เกิดอยู่ไกลทาง มีเงา
 ร่มเย็น นำรื่นรมย์ใจ เป็นที่พัก
 อาศัยของคนเดินทาง ผู้เมื่อยล้า
 เหน็ดเหนื่อยมา ในเวลาร้อน
 แก่เราได้.

๑๙๖๓. ก็เมื่อเรา เข้าไปในป่าใหญ่
 เพื่อรำพันอยู่อย่างนี้ ผู้ใดจะพึง
 บอกว่าเรารู้ ผู้นั้นพึงยังความ
 ยินดี ให้เกิดแก่เรา.

๑๙๖๔. เมื่อเรา เข้าไปในป่าใหญ่
 เพื่อรำพันอยู่อย่างนี้ ผู้ใดพึง
 บอกที่ประทับของพระเวสสันดร
 ว่าเรารู้ ผู้นั้นจะประสบบุญเป็น
 อันมาก ด้วยวาจาคำเดีวนั้น.

๑๙๖๕. นายเจตบุตร เป็นพรานที่ยาวอยู่
 ในป่าได้บอกชุกชนันว่า ดูกร
 พรานหมณั พระหน่อกษัตริย์ ถูก
 พวกทำนรบกวณ เพราะทรง
 บำเพ็ญทานอย่างยิ่ง จึงถูก
 เนรเทศ จากแคว้นแคว้นของ

^๑ ฉ. อัย คาทาปาโท น ทิสฺสติ.

- ปพฺพาชิตโต สกา ฏฺฐา
วงฺเก วสฺติ ปพฺพเต.
๑๙๖๖. ตุมฺเหหิ พุรฺหม ปกโต
อติทาเนน ขตฺติโย
อาทาย ปุตฺตทารญฺจ
วงฺเก วสฺติ ปพฺพเต.
๑๙๖๗. อภิจฺจการี ทุมฺเมโธ
ฏฺฐา วิวนมาคโต^๑
ราชปุตฺตํ คเวสนฺโต
พโก มจฺจมิโวทเก.
๑๙๖๘. ตสฺส ตฺยานํ น ทสฺสามิ
ชีวิทํ อธิ พุราหุมน
อยํ หิ เต มยา นฺนุโน
สโร ปาสฺสตี^๒ โลหิตํ.
๑๙๖๙. สิริโร เต วฑฺฒยิตฺวาน
หทยํ เจตฺวา สพฺพนํ
ปนฺนสฺสกุณํ ยชิสฺสามิ
ตฺยหํ มํเสน พุราหุมน.
๑๙๗๐. ตฺยหํ มํเสน เมเทน
มตฺถเกน จ พุราหุมน
- พระองค์ มาประทับอยู่ ณ เขา
วงกต.
๑๙๖๖. ดูกรพราหมณ์ พระหน่อกษัตริย์
ถูกพวกท่านรบกวน เพราะทรง
บำเพ็ญทานอย่างยิ่ง ต้องทรงพา
พระโอรสพระธิดา และพระมเหสี
มาประทับอยู่ ณ เขาวงกต.
๑๙๖๗. ท่านผู้มีปัญญาทราวม ทำแต่กิจ
ไม่ควรทำ ยังออกจากแคว้นแคว้น
ตามมาถึงป่าใหญ่ เทียวแสวงหา
พระราชาบุตร ดุจนกยางเทียว
แสวงหาปลาอยู่ในน้ำ ฉะนั้น.
๑๙๖๘. แน่ะพราหมณ์ เราจักไม่ให้ชีวิต
แก่เจ้าในที่นี้ ลูกศรที่เราจะยิง
นี้แหละ จักตีมเลียดเจ้า.
๑๙๖๙. ดูกรพราหมณ์ เราจะตัดหัว
ของเจ้า เชือดเอาหัวใจพร้อม
ทั้งไส้พุง แล้วจักบูชาบัณฑิตสกุณย์ญ
พร้อมด้วยเนื้อของเจ้า.
๑๙๗๐. ดูกรพราหมณ์ เราจักเชือดเอา
หัวใจพร้อมด้วยเนื้อ มันขันธ์ และ

^๑ ฉ. ปวนมาคโต.

^๒ ฉ. ปิสฺสตี.

- อาหุตี ปคฺคเหสุสามิ
 เจตฺวาน หทยํ ตว.
 ๑๙๗๑. ตํ เม สุยฺญํ สุหฺตํ
 ตฺยํหํ มํเสน พฺราหฺมณ
 น จ ตฺวํ ราชปฺตฺตฺสฺส
 ภริยํ ปฺตฺเต จ เนสุสฺสี.
๑๙๗๒. อวชฺโณ พฺราหฺมโณ ทฺโต
 เจตปฺตฺตํ สุโณหิ เม
 ตฺสฺมา หิ ทฺตํ น หนฺติ
 เอส ธมฺโม สนนฺตโน.
๑๙๗๓. นิชฺฌตฺตา สิวิโย สพฺเพ
 ปิตา นํ ทฺมฺจฺมิจฺจติ
 มาตา จ ทฺพฺพลา ตฺสฺส
 อจิรา จกฺขุณี ชีเยเร.
๑๙๗๔. เตสํหํ ปฺหิตอ ทฺโต
 เจตปฺตฺตํ สุโณหิ เม
 ราชปฺตฺตํ นยิสฺสามิ
 ยถิ ชานาสี สํส เม.
๑๙๗๑. มั่นสมมองของเจ้า ยกเป็นเครื่อง
 เช่นสรวง.
๑๙๗๑. ชื่อนั้น จักเป็นยัญอันเราบูชา
 แล้ว เช่นสรวงดีแล้ว ด้วยเนื้อ
 ของเจ้านะพราหมณ์ เจ้าจักนำ
 พระแม่เหสีพระโอรสและพระธิดา
 ของพระราชบุตรไปไม่ได้.
๑๙๗๒. ดูกรพราหมณ์เจตบุตร จงฟังเรา
 ก่อน พราหมณ์ผู้เป็นบุตร เป็นคน
 หาโทษมิได้ เพราะเหตุนี้แล
 คนทั้งหลาย ย่อมไม่ฆ่าบุตร นี่เป็น
 ธรรมเนียมสืบเนื่องมาแต่โบราณ.
๑๙๗๓. ชาวสี่พีทุกคน ยินยอมแล้ว
 พระบิดา ก็ทรงปรารถนาจะพบ
 พระราชบุตร และพระมารดาของ
 พระราชบุตรนั้นก็ทรงทุกข์ทรมาน
 พระเนตรทั้งสอง ของพระมารดา
 นั้น จักชุ่มมัวในไม่ช้า.
๑๙๗๔. เราเป็นบุตร ที่ชาวสี่พีเหล่านั้น
 ส่งมา ดูกรพราหมณ์เจตบุตร จงฟัง
 เราก่อน เราจักนำพระราชบุตร
 เสดีจักกลับ ถ้าท่านรู้จงบอก
 หนทางให้แก่เรา.

๑๙๗๕. ปิยสุส เม ปิโย ฑูโต
 ปุณฺณปตฺตี ททามิ เต
 อิมญฺจ มธฺโน ตุมฺหิ
 มิคสตุถิญฺจ พุราหฺมณ
 ตญฺจ เต เทสมกฺขิสฺส
 ยตฺถ สมฺมตฺติ กามโท.

ชุกฺกปพฺพิ นาม.

๑๙๗๕. ดูกรพราหมณ์ ท่านเป็นบุตรที่รัก
 ของพระเวสสันดร ผู้เป็นที่รัก
 ของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าจะให้
 เต้าน้ำผึ้งและขานี้เป็นอย่างนี้ เป็น
 บรรณาการแก่ท่าน และจักบอก
 ประเทศ เป็นที่ที่พระเวสสันดร
 หน่อกษัตริย์ ผู้ให้สำเร็จความ
 ประสงค์ประทับอยู่แก่ท่าน.

(นี่)ชื่อชุกกบรรพ.

จุลฉนวนวณฺณนา^๑

๑๙๗๖. เอส เสไล มหาพฺรหฺม
 ปพฺพโต คนฺธมาทฺโน
 ยตฺถ เวสฺสฺนฺตโร ราชา
 สห ปฺตฺเตหิ สมฺมตฺติ.

๑๙๗๗. ธาเรณฺโต พุราหฺมณวณฺณ
 อาสทญฺจ มสฺสญฺญิ

จุลฉนวนวรรณนา

๑๙๗๖. ดูกรมหาพราหมณ์ นั่นภูเขา
 คันธมาทน์ อันล้วนแล้วด้วยหิน
 พระเวสสันดรเจ้า พร้อมด้วย
 พระโอรสพระธิดาและพระมเหสี.

๑๙๗๗. ทรงเทศเป็นนักบวช อันประเสริฐ
 ทรงขอสำหรับสอยผลไม้ เครื่อง
 บูชาไฟและชฎา ทรงนุ่งห่ม

^๑ ฉ. จุฬฉนวนวณฺณนา.

- จุมพาลี ฌมา เสติ
ชาตเวท นมสฺสติ.
๑๙๗๘. เอเต นีลา ปทิสฺสนฺติ
นानาผลธฺวา ทฺมา
อุคฺคตา อพฺภาฎฺฐาว
นีลา อญฺชนปพฺพตา.
๑๙๗๙. ธฺวสฺสทกฺกณฺณา ชทฺริธา
สาลา ฆนฺทนมาลฺวา
สมฺปเวธฺนฺติ^๑ วาเตน
สกี ปิตาว มาณฺวา.
๑๙๘๐. อุปริ ทฺมปริยาเยสฺ
สงฺคีติโยว สฺยเยเว
นชฺชฺหา โภกฺกิลา สงฺฆมา
สมฺปตฺนฺติ ทฺมา ทฺม.
๑๙๘๑. อวฺหยฺนฺเตว คจฺจนฺติ
สลาขาปตฺตสฺมิวริตา
รมยฺนฺเตว อาคฺนฺตุ
โมทยฺนฺติ นิวาสน^๒
- หนังสือ บรรพทมนือแผ่นดิน
ทรงบูชาไฟประทับอยู่ ณ อาศรม
ใด (ท่านบ่ายหน้า เดินทางไป
ทางทิศอุดร จักแลเห็นอาศรม
นั้น).
๑๙๗๘. นันหมุไม้เขียวช่อมทรงผลต่าง ๆ
ย่อมปรากฏ ดังอัญชนบรรพต
เขียวช่อม มียอดสูงตระหง่าน
เทียมเมฆ.
๑๙๗๙. คือไม้ตะแบก หูกวาง ไม้ตะเคียน
ไม้รัง ไม้ตะคร้อ ไม้ยางทราย
ย่อมหวั่นไหวไปตามลม ดังมาณพ
ดิมฺสุราครั้งเดียว ก็ชวนเซไปมาอยู่
ฉะนั้น.
๑๙๘๐. ท่าน ได้ฟังเสียงฝูงนกอันจับอยู่
บนกิ่งไม้ ปานดังเสียงเพลงขับ
ทิพย์ คือนกไพเราะดก นกดูเหว่า
พลางส่งเสียงร้อง บินจากต้นไม้
โน้นมาสู่ต้นไม้.
๑๙๘๑. ทั้งหมดไม้ที่ต้องลมพัด สะบัดกิ่ง
และใบเสียดสีกัน คล้ายจะ
เรียกคน ผู้กำลังเดินไปให้หยุด
และเหมือนดังชักชวนคน ผู้จะ

^๑ ฉ. สมฺปเวธฺนฺติ.^๒ ฉ. นิวาสน.

ยตุถ เวสุสฺสนฺตโร ราชชา
สห ปุตุเตหิ สมฺมตฺติ.

๑๙๘๒. ธาเวณฺโติ พุราหุมนวณฺณํ
อาสทญฺจ มสฺสชฎฺฎิ
จมุมวาสี อมา เสติ
ชาตเวทํ นมสฺสสฺติ.

๑๙๘๓. อมฺพา กปิตฺถา ปนสา
สาลา ชมฺพุ วิภทฺทกา
หริตฺถิ อามลกา
อสุสฺตฺถา พทฺรานิ จ.

๑๙๘๔. จารุติมฺพุกฺขา เจตฺถ
นิโคจรฺธา จ กปิตฺถนา
มฐฺมฐฺกา เถวณฺติ
นีเจ ปกุกา จุฑุมฺพรา.

๑๙๘๕. ปาเรวตา ภเวยฺยา จ
มุฑฺฑิกา จ มฐฺตฺถิกา
มฐฺ อเนลกํ ตตฺถ
สกมาทาย ภฺนุชฺเช.

๑๙๘๖. อญฺเจตฺถ ปุปฺพิตา อมฺพา
อญฺเจ ติฏฺฐณฺติ โทวิลา

ผ่านไปให้ยินดี ขึ้นชมพักผ่อน
พระเวสสันดรเจ้า พร้อมด้วย
พระโอรสพระธิดาและพระมเหสี.

๑๙๘๒. ทรงเพศเป็นนักบวชอันประเสริฐ
ทรงขอสำหรับสอยผลไม้ เครื่อง
บูชาไฟและชฎา ทรงนุ่งห่มหนัง
เสือ บรรทมเหนือแผ่นดิน ทรง
บูชาไฟ ประทับอยู่ ณ อาศรมใด
(เมื่อท่านบ่ายหน้า เดินไปทาง
ทิศอุดร จักแลเห็นอาศรมนั้น).

๑๙๘๓. ในบริเวณอาศรมนั้น มีหญ้าไม้
มะม่วง มะขวิด ขนุน ไม้รัง
ไม้หว่า สมอพิเภก สมอไทย
มะขามป้อม ไม้โพธิ์ ไม้พุทรา.

๑๙๘๔. มะพลับทอง ต้นไทร และมะสัง
มะขางหวาน และมะเดื่อมีผลสุก
แดงเรื่อ ๆ อยู่ในที่ต่ำ ๆ.

๑๙๘๕. คล้ายงาช้าง กล้วยหอม ผลจันทร์
มีรสหวานเหมือนน้ำผึ้ง รวงผึ้ง
ไม่มีตัวมีในทีนั้น คนเื่อมมือ
ปลิดมาบริโภคได้เอง.

๑๙๘๖. ในบริเวณอาศรมนั้น มีต้นมะม่วง
บางต้นออกช่อแยมบาน บางต้น

อญเณ อามา จ ปกุกา จ
ภิงควณณา ตทุภยั.

๑๙๘๗. อเถตุถ เหฎฐา ปุริโส
อมุพปกุทานิ คณฺหติ
อามานิ เจว ปกุกานิ
วณฺณคณฺธรสฺสุตฺตมา.

๑๙๘๘. อเตว เม อจฺฉริยั
หิงฺกาโร ปฏฺิภาติ มั
เทวานมิว อวาโส
โสภติ นนฺทนุโปโม.

๑๙๘๙. วิภทฺทา นาฬิเกรา
ชชฺชฺฐิรึนั พุรฺหาเว
มาลาว คณฺถิตา จฺนุติ
ธชฺศุคาเนว ทิสฺสเว
นानาวณฺเณหิ ปุโปเฬหิ
นํ ตารา จิตามิว.

มีดอกและใบร่วงหล่น ผลิผล
ดาดงขึ้น บางลูกยังดิบ บางลูก
สุกแล้ว ผลมะม่วงดิบและสุก
ทั้งสองอย่างนั้น มีสีดังหลังกบ.

๑๙๘๗. อนึ่ง ในบริเวณอาศรมนั้น บุรุษ
ยืนอยู่ในภายใต้ต้นไม้ ก็เก็บ
มะม่วงสุกกินได้ ผลมะม่วงดิบ
และสุกทั้งหลาย มีสีสวย
กลิ่นหอมและรสอร่อยที่สุด.

๑๙๘๘. เหตุการณ์เหล่านี้ เป็นที่น่า
อัศจรรย์ แก่ข้าพเจ้าเหลือเกิน
เสียงดังหิง ๆ ย่อมปรากฏแก่
ข้าพเจ้า ที่ประทับอยู่ของ
พระเวสสันดรนั้น เป็นดังที่
ประทับอยู่ของทวยเทพ ย่อม
งดงามเปรียบด้วยนันทวัน.

๑๙๘๙. ต้นตาล ต้นมะพร้าว และ
อินทผลัม ที่มีอยู่ในป่าใหญ่
มีดอกเรียงรายกันอยู่ เหมือน
พวงมาลัยที่เขาร้อยไว้ หมู่มั
เหล่านั้น ย่อมปรากฏดังยอด
ธงชัย ในบริเวณอาศรมนั้น
มีดอกไม้สีต่าง ๆ กัน เหมือน
หมู่ดาวรุ่งเรืองอยู่ บนนภาภาค
ฉะนั้น.

๑๙๙๐. กุฎฐี กุฎฐตคฺคฺรา
 ปาฎุลิโย ๑ ปุปฺพิตา
 ปุณฺนาคา คิริปุณฺนาคา
 โกวิฬาร ๑ ปุปฺพิตา.
๑๙๙๑. อุทฺธาลกา โสมรูกฺขา
 อคฺรุมลฺลียา^๑ พหู
 ปตฺตชฺชีวา ๑ กุกฺกุฏา^๒
 อสฺนา เจตฺถ ปุปฺพิตา.
๑๙๙๒. กุฎฺฐา สลฺฬิ นีปา
 โกสมฺพลพฺพฺชา ธฺวา
 สาลา ๑ ปุปฺพิตา ตตฺถ
 ปลาลขลสฺสนฺนิภา.
๑๙๙๓. ตสฺสสาวิหฺวเร ปุเกฺขรณฺี
 ภูมฺิภาเค มโนรม
 ปทุมฺปุปลสฺสญฺจฺนฺนา
 เทวานมฺิว นนฺทเน.
๑๙๙๔. อเถตฺถ ปุปฺพรสมฺตฺตา
 โกกิล ามณฺชฺฐภาณิกา
๑๙๙๐. มีหนุไม้ต่างพันธุ์ คือไม้โมกมัน
 โกรฐ สะค้ำน แคนฝอย ไม้บุนนาค
 บุนนาคเขาและไม้ซีก มีดอก
 บานสะพรั่ง.
๑๙๙๑. อนึ่ง ในบริเวณอาศรมนั้น มีไม้
 ราชพฤกษ์ ไม้มะเกลือ กฤษณา
 รักดำ ต้นไทรใหญ่ ไม้รังไก่
 ไม้ประดู่ มีดอกบานสะพรั่ง.
๑๙๙๒. ในบริเวณอาศรมนั้น มีไม้
 มุลหลวง ไม้สน ไม้ซ้อ ไม้ตะคร้อ
 ไม้ขนุนลำมะลอ ไม้ตะแบก และ
 ไม้รัง ล้วนมีดอกเป็นพุ่มพวง
 ดังลอมฟาง บานสะพรั่ง.
๑๙๙๓. ในที่ไม้ไกลจากอาศรมนั้น มี
 สระโบกขรณี ณ ภูมิจาค
 อันนารีนรมยโจ ดารดาษไป
 ด้วยปทุมชาติและดอกอุบล ดัง
 สระโบกขรณี ในสวนนั้นทวัน
 ของทวยเทพ ฉะนั้น.
๑๙๙๔. อนึ่ง ณ ที่ใกล้สระโบกขรณีนั้น
 มีฝูงนกดูเหว่า เมารสดอกไม้

^๑ ฉ. อคฺรุมลฺลียา.

^๒ สี. ฉ. กุกฺกฐา.

๑๙๙๗. สุรภี ตั้ วนั วาติ
 นานาคณฺฐสมเริตฺตี^๑
 สมฺโมติเตว^๒ คนฺธเณ
 ปุปฺผสาขาหิ ตั้ วนั
 ภมฺรา ปุปฺผคนฺธเณ
 สมฺนตตามภินาหิตา.

๑๙๙๘. อเถตฺถ สกฺกนา สนฺติ
 นานาวณฺณมา พหุ ทิชา
 โมทนฺติ สห ภริยาหิ
 อญฺญมมญฺญั ปกฺกชิโน.

๑๙๙๙. นนฺทิกา ชีวปฺตุตา ๑
 ชีวปฺตุตา ปิยา ๑ โน
 ปิยา ปฺตุตา ปิยา นนฺทา
 ทิชา ปกฺกขรณฺีฆฺรา.

๑๙๙๗. ป่านั้มีกลิ่นหอมต่าง ๆ ที่ลม
 รำเพยพัดมา ย่อมหอมฟุ้งตลบ
 ไป ป่านั้เหมือนดังจะชวนเชิญ
 คนที่มาถึงแล้ว ให้เบิกบานด้วย
 ดอกไม้ และกิ่งไม้ที่มีกลิ่นหอม
 แผลงกู่ทั้งหลาย ต่างก็บินว่อน
 บันลือเสียงอยู่โดยรอบ ด้วย
 กลิ่นดอกไม้.

๑๙๙๘. อนึ่ง ที่ใกล้อาศรมนั้น ผุ่งวิหค
 เป็นอันมากมีสีต่างๆ กัน บันเทิง
 อยู่กับคู่ของตน รำร้องขานขับ
 แก่กันและกัน.

๑๙๙๙. มีผุ่งนกอีก ๔ หมู่ ทำรังอยู่ใกล้
 สระโบกขรณี คือหมู่ที่ ๑ ชื่อ
 นันทิกา ย่อมร้องทูลเชิญ
 พระเวสสันดรเจ้า ให้ทรงขึ้นชม
 ยินดีอยู่ในป่านั้.

หมู่ที่ ๒ ชื่อชีวปฺตุตา ย่อมรำร้อง
 ถวายพระพร ให้พระเวสสันดร
 พร้อมทั้งพระราชโอรสพระราชธิดา
 และพระอัครมเหสีจึ่งมีพระชนมายุ
 ยืนนาน ด้วยความสุขสำราญ.

^๑ ฉ. นานาคณฺฐสมเริตฺตี.

^๒ ฉ. สมฺมุตฺเตว.

จุมมวาลี ฉมา เสติ
ชาตเวท นมสฺสติ.

พระมเหสี ทรงเพศเป็นนักบวช
อันประเสริฐ ทรงขอสำหรับสอย
ผลไม้ เครื่องบูชาไฟและชฎา
ทรงนุ่งห่มหนังเสือ บรรทมเหนือ
แผ่นดิน ทรงบูชาไฟ ประทับอยู่
ณ อาศรมใด (ท่านบ่ายหน้าไป
ทางทิศอุดร จักแลเห็นอาศรม
นั้น).

๒๐๐๒. อิทบุจ เม สตตุตฺตตํ
มรฺณา ปฏิสฺยตํ
มรฺปิณฺชิกา จ สุกตฺตโย
สตตุตฺตตํ ททามิ เต.

๒๐๐๒. เออก็ข้าวสัตตฺตมฺง อันระคนด้วย
น้ำผึ้ง และข้าวสัตตฺตก้อน อันมี
รสหวานอร่อยของเรานี้ อันนาง
อมิตตตาจัดแจงไว้แล้ว เราจะให้
สัตตฺตมฺงแก่ท่าน.

๒๐๐๓. ตฺยฺเหว สมฺพลํ โหตุ
นํหิ อิจฺฉามิ สมฺพลํ
อิโตปิ พุรฺเหม คณฺหาหิ
คจฺฉ พุรฺเหม ยถาสฺสขิ.

๒๐๐๓. ข้าแต่ท่านพรหมณ์ จงเอาไว้
เป็นเสบียงทาง ของท่านเกิด
ข้าพเจ้าไม่ปรารถนาเสบียงทาง
ขอเชิญท่านจงรับน้ำผึ้ง กับขา
เนื้ออย่าง จากสำนักของข้าพเจ้า
นี้ เอาไปเป็นเสบียงทางด้วย
และขอท่านจงไปตามสบายเถิด.

๒๐๐๔. อยํ เอกปที เอตี
อุรฺหุ คจฺฉติ อสฺสมํ
อิสฺสีปี อจฺจุโต ตตฺถ
ปจฺกทฺนโต รชฺสสิโร

๒๐๐๔. หนทางนี้ เป็นทางเดินได้คนเดียว
เป็นทางตรงไปสู่อาศรมของอัศจรรย์-
ฤาษี แม้อัจจุตฤาษีอยู่ในอาศรม
นั้น พันเขลอะ มีผมเกลือกกแล้ว
ด้วยรูลี ทรงเพศเป็นพรหมณ์

- ธารณโต พุราหุมนวณณณ
 อาสทญจ มสญชฎิ.
๒๐๐๕. จมฺมวาลี ฉมา เสติ
 ชาตเวทํ นมสฺสติ
 ตํ ตูวํ คนฺดวณ ปุจฺฉสฺส
 โส เต มคฺคํ ปวทฺขติ.
๒๐๐๖. อิทํ สุตฺวา พุรหุมนนฺ
 เจตํ กตฺวา ปทกฺขิณํ
 อุกคฺคจิตฺโต ปกฺกามิ
 เยนาสิ อจฺจุโต อีสิ.
- จฺลลวณวณณนา.

มหาวนวณณนา

๒๐๐๗. คจฺจนฺโต โส ภารทฺวาไซ
 อทฺทส อจฺจุตํ อีสิ
 ทิสฺวาน ตํ ภารทฺวาไซ
 สมไมทิ อีสินา สห.
๒๐๐๘. กจฺจิ นุ โภโต กุสลํ
 กจฺจิ โภโต อนามยํ

- มีตาขอสำหรับสอยผลไม้ เครื่อง
 บูชาไฟและชฎา.
๒๐๐๕. นุ่งห่มหนังเสือ นอนเหนือแผ่นดิน
 บูชาไฟ ท่านไปถึงแล้ว เชิญถาม
 ท่านเถิด ท่านจักบอกหนทาง
 ให้แก่ท่าน.
๒๐๐๖. ชูชกผู้เป็นเฝ้าพันธู์แห่งพราหมณ์
 ได้ฟังคำของเจตบุตรดังนี้ มี
 จิตยินดีเป็นอย่างยิ่ง กระทำ
 ประทักษิณเจตบุตรแล้ว ได้
 เดินทางตรงไป ณ สถานที่อัน
 อัจจุตฤาษีอยู่.
- จบจฺลลวณวณณนา.

มหาวนวรรณนา

๒๐๐๗. ชูชกพราหมณ์ภารทวาชโคตรนั้น
 เมื่อเดินไปตามที่เจตบุตรพราหมณ์
 แนะนำให้ ก็ได้พบอัจจุตฤาษี ครั้น
 พบแล้ว ได้เจรจาปราศรัยกับ
 อัจจุตฤาษี ได้ถามถึงทุกข์สุขว่า.
๒๐๐๘. พระคุณเจ้าไม่มีโรคอาพาธเบียด-
 เบียดหรือ เป็นสุขสบายดีหรือ

- กจฺจิ อญฺเชน ยาเปถ
กจฺจิ มุลผลา พหุ.
๒๐๐๙. กจฺจิ ทํสา มกสา จ
อปปฺเมว สิริสปา^๑
วเน วาฬิมิคากิณฺเณ
กจฺจิ หีสํ น วิชฺชติ.
๒๐๑๐. กุสลญฺเจว เม พุรฺเหม
อโถ พุรฺเหม อนามยํ
อโถ อญฺเชน ยาเปมิ
อโถ มุลผลา พหุ.
๒๐๑๑. อโถ ทํสา มกสา จ
อปปฺเมว สิริสปา
วเน วาฬิมิคากิณฺเณ
หีสํ มยุหํ น วิชฺชติ.
๒๐๑๒. พหุณี วสุสฺสปุคานิ
อสุสฺสเม สมุมโต มม
นาภิชานามิ อฺปปฺนุณํ
อาพารํ อมโนรมํ.
- พระคุณเจ้าเยียวยาอัตภาพ ด้วยการ
แสวงหาผลไม้ สะดวกดีหรือ
มูลมันผลไม้ มีมากหรือ.
๒๐๐๙. เหลือบยุง และสัตว์เลื้อยคลาน
จะมีน้อยกระมัง ในป่าอัน
เกลื่อนกล่นไปด้วยสัตว์ร้าย ไม่มี
กล้ากรายเข้ามารบกวนบ้างเลย
หรือ.
๒๐๑๐. ดูกรพราหมณ์ เราไม่มีโรคอาพาธ
เบียดเบียน เราเป็นสุขสบายดี
เราเยียวยาอัตภาพ ด้วยการ
แสวงหาผลไม้สะดวกดี มูลมัน
ผลไม้ก็มีมาก.
๒๐๑๑. อนึ่ง เหลือบยุงและสัตว์เลื้อยคลาน
ก็มีน้อย ในป่าอันเกลื่อนกล่น
ด้วยสัตว์ร้าย ไม่มีมากกล้ากราย
รบกวนเราเลย.
๒๐๑๒. เมื่อเรามาอยู่ในอาศรมสิ้นจำนวน
พรรษาเป็นอันมาก เราไม่รู้สีก
ถึงความอาพาธ อันไม่เป็นที่
รื่นรมย์ใจเกิดขึ้นเลย.

^๑ จ. สิริสปา. อโถ ปรี อีทิสเมว.

๒๐๑๓. สุวาคตนุเต มหาพรหม
 อโถ เต อหุราคต
 อนุโต ปวิส ภทฺทนุเต
 ปาเท ปกฺขาลยสุ เต.

๒๐๑๔. ดิณฺฑุกานิ ปิยาลานิ
 มธุเก กาสมาริโย
 ผลานิ ชุทฺทกปฺปานิ
 ภฺวช พฺรหม วรี วรี.

๒๐๑๕. อิทฺปิ ปานิยํ สีตํ
 อามตํ คิริคพฺภรา
 ตโต ปิว มหาพรหม
 สเจ ตฺวํ อภิกงฺขสิ.

๒๐๑๖. ปฏิกฺคหิตํ ยํ ทินฺนํ
 สพฺพสฺส อคฺมิยํ กตํ
 สญฺชยสฺส สกํ ปุตฺตํ
 สีวีหิ วิปฺปวาสิตํ
 ตมหนํ ทสฺสนมาคโต
 ยทิ ชานาสิ สํส เม.

๒๐๑๗. น ภวํ เอตี ปุณฺณตฺถํ
 สีวिरาษฺส ทสฺสนํ

๒๐๑๓. ดูกรมหาพราหมณ์ ท่านมาดีแล้ว
 หนึ่ง ท่านมิได้มาร้าย ดูกรท่าน
 ผู้เจริญ เชิญท่านเข้าไปภายใน
 เชิญล้างเท้าทั้งสองของท่าน.

๒๐๑๔. ผลมะพลับ ผลมะหาด ผลมะขาง
 ผลหมากเม่า มีรสหวานคล้าย
 น้ำผึ้ง เชิญท่านพราหมณ์เลือก
 บริโภคแต่ผลที่ดี ๆ.

๒๐๑๕. แม่น้ำฉันก็เย็นสนิท เรานำมา
 จากชอกเขา ดูกรมหาพราหมณ์
 ถ้าท่านจําางหวัง ก็เชิญดื่มตาม
 สบายเถิด.

๒๐๑๖. สิ่งใด อันพระคุณเจ้าให้แล้ว
 สิ่งนั้นทั้งหมด ข้าพเจ้ารับไว้แล้ว
 บรรณาการ อันพระคุณเจ้า
 กระทำแล้วทุกอย่าง (ข้าพเจ้า
 รับไว้แล้ว) ข้าพเจ้ามาแล้ว
 เพื่อจะเยี่ยมเยียนพระเวสสันดร
 ราชฤาษี ผู้เป็นราชโอรสของ
 พระเจ้ากรุงสุทฺธย ซึ่งพลัดพราก
 จากชาวสีพีมาช้านาน ถ้าพระ-
 คุณเจ้า ทราบสถานที่ประทับ
 โปรดแจ้งแก่ข้าพเจ้าด้วยเถิด.

๒๐๑๗. ท่านมาเพื่อเป็นศรีสวัสดิ์ มาเพื่อ
 เยี่ยมเยียนพระเจ้ากรุงสีพีก็หาไม่

มณฺเฒ ภาวํ ปตฺตยติ
 รมฺโง ภาวํ ปตฺตยติ
 มณฺเฒ กณฺหาชินฺ ทาสี
 ชาลี ทาสญฺจ อิจฺฉสิ.

เราเข้าใจว่า ท่านปรารถนาพระ
 อัครมเหสีมัทรี ผู้เคารพบนอบ
 พระสวามีไปเป็นภรรยา หรือ
 มิฉะนั้น ท่านก็ปรารถนา (จะมา
 ขอ) พระกัณหาชินาราชกุมารี
 ไปเป็นทาสี และพระชาลีราช-
 กุมาร ไปเป็นทาส.

๒๐๑๘. อถวา ตโย มาตาปฺตฺเต
 อรมฺเภา เนตุมาคโต
 น ตสฺส โภคา วิชฺชนฺติ
 ธนํ ธณฺณญฺจ พฺราหฺมณ.

๒๐๑๘. หรือไม่ก็มา เพื่อจะนำเอาพระ
 มารดา พระกุมารและพระกุมารี
 ทั้งสามพระองค์ไปจากป่า ดูกร
 พราหมณ์ โภคทรัพย์ และข้าว
 เปลือกของพระองค์ก็ไม่มี.

๒๐๑๙. อทุกฺธฺรฺวโปหิ โภโต^๑
 นาหิ ยาจิตฺตฺมาคโต
 สาหุ ทสฺสนมรียานํ
 สนนฺวาโส สทา สุขิ.

๒๐๑๙. ข้าพเจ้าเป็นผู้ที่ท่านยังไม่สมควร
 จะโกรธเคือง เพราะข้าพเจ้า
 ไม่ได้มาเพื่อขอทาน การพบเห็น
 อริยชนเป็นความดี การอยู่ร่วม
 กับอริยชนเป็นความสุขทุกเมื่อ.

๒๐๒๐. อทิกฺกุรฺพฺพุโพ สิวิราชา
 สิวินิ วิปฺปวาสิโต
 ตมหนิ ทสฺสนมาคโต

๒๐๒๐. พระเวสสันดรสีพีราช เสด็จ
 พลัดพรวด จากชาวสีพีมานาน
 ข้าพเจ้ายังไม่เคยเห็นเลย ข้าพเจ้า
 มาเพื่อเยี่ยมเยียนพระองค์ ถ้า
 พระคุณเจ้าทราบสถานที่ประทับ

^๑ ส. อ. โภคา.

- ยทิ ชานาสี สัส เม.
๒๐๒๑. เอส เสโล มหาพรหม
ปพฺพโต คนฺธมาทโน
ยตฺถ เวสฺสนฺตโร ราชฯ
สห ปฺตฺเตหิ สมฺมติ.
๒๐๒๒. ธาเรฺญโต พฺราหฺมณฺวณฺณํ
อาสทญฺจ มสฺสญฺชํ
จฺมฺวาลี ฌมา เสติ
ชาตเวทํ นมฺสฺสติ.
๒๐๒๓. เอเต นีลา ปทิสฺสนฺติ
นานาผลธฺรา ทฺมา
อุคฺคตา อพฺกฏฺวาว
นีลา อญฺชนปพฺพตา.
๒๐๒๔. ธวสฺสกณฺณา ขทิวา
สาลา ฌนฺทนมาลฺวฯ
สมฺปเวเรฺนฺติ วาเตน
สกี ปิตาว มาณฺวา.
๒๐๒๕. อุปริ ทุมฺปริยาเยสฺ
สงฺคีติโยว สฺยฺเย
๒๐๒๑. ของพระองค์ โปรดแจ้งแก่ข้าพเจ้า
ด้วยเถิด.
๒๐๒๑. ดูกรมหาพรหมณ์ นั้นภูเข
คันทมาทน์ อันล้วนแล้วด้วยหิน
พระเวสสันดรเจ้า พร้อมด้วย
พระโอรสพระธิดาและพระมเหสี.
๒๐๒๒. ทรงเทศน์กับวช อันประเสริฐ
ทรงขอสำหรับสอยผลไม้ เครื่อง
บูชาไฟและชฎา ทรงนุ่งห่มหนัง
เสื่อ บรรทมเหนือแผ่นดิน ทรง
บูชาไฟ ประทับอยู่ ณ อาศรม
ใด (ท่านป้ายหน้าเดินไปทาง
ทิศอุดรจะได้เห็นอาศรมนั้น).
๒๐๒๓. นั้นหมู่ไม้เขียวชอุ่ม ทรงผลต่างๆ
ปรากฏ ดังอัญชนบรรพต
เขียวชอุ่มมียอดสูงตระหง่าน.
๒๐๒๔. คือไม้ตะแบก หูกวาง ไม้ตะเคียน
ไม้รัง ไม้ตะคร้อ ไม้่างทราย
ย้อมหัวน้ําไปตามลม ดัง
มาณพ ดั้นสุรคราวเดียว ก็
ชวนเซไปมาอยู่ ฉะนั้น.
๒๐๒๕. ท่านจะได้ฟังเสียงนก อันจับอยู่
บนกิ่งไม้ ประจูดังเสียงเพลง

นชฺชุหา โภกิลลา สงฺฆา
สมุปตฺตุนฺติ ทูมา ทูมํ.

๒๐๒๖. อวฺหยฺนฺเตว คจฺจนฺตํ
สาขา ปตฺตตสมฺมวริตา
รมยฺนฺเตว อาคฺคฺคฺตํ
โมทยฺนฺติ นิวาสิณํ
ยตฺถ เวสฺสฺสนฺตโร ราชา
สฺห ปุตฺเตหิ สมฺมตฺติ.

๒๐๒๗. ธาเรนฺโต พุราหฺมณฺวณฺณํ
อาสทญฺจ มสฺสขญฺํ
จมุววาสิ ฌมา เสติ
ชาตเวทํ นมฺสฺสฺติ.

๒๐๒๘. กิเวรีมาลา วิตตา
ภูมิกาคเ มโนรมเ
สทฺทลา หริตา ภูมि
น ตตฺถทฺทิสฺเต รโช.

๒๐๒๙. มยฺรคฺวีสงฺกาสา
ตุลฺลผลฺลสมฺมุปฺมา

ทิพย์ คือนกโพระดก นกดูเหว่า
นกกกระจง ส่งเสียงร้อง บินจาก
ต้นไม้โน้นมาสู่ต้นไม้นี้.

๒๐๒๖. ทั้งหมู่ไม้ ที่ต้องลมพัดสะบัดกิ่ง
และใบเสียดสีกัน คล้ายจะเรียก
คน ผู้เดินไปให้หยุด และเหมือน
จะชักชวนผู้ผ่านไป ให้ยินดี
ชื่นชม พักผ่อน พระเวสสันดรเจ้า
พร้อมด้วยพระโอรสพระธิดาและ
พระมเหสี.

๒๐๒๗. ทรงเพศเป็นนักบวชอันประเสริฐ
ทรงขอสำหรับสอยผลไม้ เครื่อง
บูชาไฟ และใส่ชฎา ทรงนุ่งห่ม
หนังเสือ บรรทมเหนือแผ่นดิน
ทรงบูชาไฟ ประทับอยู่ ณ
อาศรมใด (ท่านบ่ายหน้าไป
ทางทิศอุดร จะได้เห็นอาศรม
นั้น).

๒๐๒๘. ในภูมิภาค อันน่ารื่นรมย์ใจ มี
ดอกกุ้มตกอยู่เรียงราย พื้นแผ่นดิน
เขียวชอุ่มไปด้วยหญ้าแพรก ณ
ที่นั้นไม่มีภูตผีฟุ้งขึ้นเลย.

๒๐๒๙. หญ้านั้นมีสีเขียวคล้ายขนคองก
ยุง เปรียบด้วยสัมผัสแห่งลำลี

- ติณยานิ นาติวตฺตุนฺติ
สมนฺตยา จตฺตฺรงฺคฺลา.
๒๐๓๐. อมฺพา ชมฺพู กปิฏฺจา จ
นีเจ ปกฺกา จฺทุมฺพฺรา
ปริโกเคหิ รุกฺเขหิ
วณฺนํ รัตฺตฺพฺตมนฺ.
๒๐๓๑. เวฬุริยวณฺณสนฺนิภา
มจฺฉคฺมุพฺนิเสวิตํ
สุจฺจิ สุคฺนฺธํ สลิลํ
อาไป ตตฺถปี สนฺทติ.
๒๐๓๒. ตสฺสวาวิฑฺฐเว โปกฺขรณฺนี
ภูมิกาเค มโนรเม
ปทุมฺปฺปลสฺสวณฺณา
เทวานมิว นนฺทเน.
๒๐๓๓. ตีณิ อุปฺปลชาตานิ
ตสฺมี สรสี พฺราหฺมณ
วิจิตฺรนีลาเนกาณี
เสตฺตา โลหิตกาณี จ.
๒๐๓๔. โขมาว ตตฺถ ปทุมฺวา
เสตฺโสคฺนฺธิเยหิ จ^๑
- (ฝ่าย) หล้าทั้งหลาย โดยรอบ
ยาวไม่เกิน ๔ องคุลี.
๒๐๓๐. ต้นมะม่วง ต้นชมพู ต้นมะขวิด
และต้นมะเดื่อมีผลสุก อยู่ที่ต่ำ ๆ
ป่าไม้นั้น เป็นที่ให้เจริญความ
ยินดี เพราะมีหมู่ไม้ มีผลบริโภค
ได้ เป็นอันมาก.
๒๐๓๑. น้ำใสสะอาด กลิ่นหอมดี มีสี
ดั่งสีแก้วไพฑูรย์ เป็นที่อยู่ของ
ฝูงปลา ไหลหลั่งมา แม้ในป่า
นั้น.
๒๐๓๒. ในภูมิภาคอันน่ารื่นรมย์ใจ ในที่
ไม่ไกลอาศรมนั้น มีสระโบกขรณี
ดาราดาษไปด้วยปทุมชาติ และ
อุบล เหมือนดังมีอยู่ในนันทวัน
ของพวกเขาทุกเทพ ฉะนั้น.
๒๐๓๓. ดูกรพราหมณ์ ในสระนั้นมี
อุบลชาติ ๓ ชนิด คือเขียว
ขาว และแดง งามวิจิตร
มากมาย.
๒๐๓๔. ในสระนั้น มีปทุมชาติดาษดื่น
สีขาว เหมือนผ้าไหมพัศตร์

^๑ จ. เสตโสคฺนฺธิเยหิ จ.

กลมพเกหิ สญจนุโน
มัจฉินุโท นาม โส สโร.

สระนั้นชื่อว่ามัจฉินท์ ดารดาษ
ไปด้วยดอกอุบลขาว จงกลนี้
และผักทอดยอดทั้งหลาย.

๒๐๓๕. อเถตุถ ปทุมมา ผุลลา
อปริยณุตาว ทิสฺสเร
คิมฺหา เหมนฺตिका ผุลลา
ชณฺณตฺตฺตฺมา อุปฺตฺตฺรา.

๒๐๓๕. อนึ่ง ปทุมชาติในสระนั้น มีดอก
บานสะพรั่ง ปราภฏหากำหนด
ประมาณมิได้ บ้างก็บานใน
คิมหันตฤดู บ้างก็บานใน
เหมันตฤดู บานลาดไปในน้ำลึก
ประมาณเพียงเท่า.

๒๐๓๖. สุรภี สมฺปวายนฺติ
วิจิตฺตรา ปุปฺผสนฺถตา
ภมฺรา ปุปฺผคนฺธเนน
สมนฺตามภินาทีตา.

๒๐๓๖. ปทุมชาติ อันงามวิจิตรชูดอก
สะพรั่ง ส่งกลิ่นหอมฟุ้งตลบไป
หม่อมมาร ไผ่ผินบินว่อนอยู่โดยรอบ
เพราะกลิ่นหอมแห่งบุปผชาติ.

๒๐๓๗. อเถตุถ อุทกนฺตฺตฺมฺหิ
รูกฺขา ติฏฺฐจฺนฺติ พุราหฺมณ
กทฺมฺพา ปาฏฺฐี ผุลลา
โกวิฬารวา จ ปุปฺผิตฺตา.

๒๐๓๗. ดูกรพราหมณ์ อนึ่งเหล่าที่ใกล้
ขอบสระนั้น มีต้นไม้หลายหลาก
ตั้งอยู่เรียงราย คือต้นกระทุ่ม
ต้นแคฝอย ต้นทองหลวง
ผลิดอกออกสะพรั่ง.

๒๐๓๘. อังโกลา กจฺจิการา จ
ปารีชณฺเฐวา จ ปุปฺผิตฺตา
วารณา วุยฺหนา^๑ รูกฺขา
มัจฉินฺทฺมฺภิตฺโต^๒ สโร.

๒๐๓๘. ไม้ปรู ไม้ซาก ต้นปารีชาต
มีดอกบานสะพรั่ง ต้นกาทะทิง
ต้นไม้เหล่านี้ มีอยู่ทั้งสองฟาก
แห่งขอบสระมัจฉินท์.

^๑ น. วยนา. ส. อ. สายนา.

^๒ ส. อ. มัจฉินุทมภิตโต.

๒๐๓๙. สิริสา เสตปารีส^๑
 สาธุ วายนุติ ปทุมกา
 นิคฺคณฺฐี สรณิคฺคณฺฐี^๒
 อสนา เจตถ ปุปฺพิตา.

๒๐๔๐. ปงฺกุรา พุลา เสลา
 โสภณฺชนา จ ปุปฺพิตา
 เกตกา กณิการา จ
 กณเวรา จ ปุปฺพิตา.

๒๐๔๑. อชฺฐนา อชฺฐกณฺณา จ
 มหานามา จ ปุปฺพิตา
 สมฺปุปฺพิตคฺคา ติวฺจนฺติ
 ปชฺชนฺเตว กิสุกา.

๒๐๔๒. เสตปณฺณิ สตฺตปณฺณา
 กทฺธิโย กุสุมฺภรา
 ธนฺตกฺการิปุเปหิ
 สีสฺปาวรณานิ จ.

๒๐๔๓. อจฺฉิปา สิมฺพลีรุกฺษา^๓
 สลฺลภิโย จ ปุปฺพิตา
 เสตเครฺตคฺริกา
 มํสิโกฏฺจกฺลารวา.^๔

๒๐๓๙. ต้นชื่อก ต้นแคขาว บัวบก ส่ง
 กลิ่นหอมฟุ้งไป ต้นคนที่สอ
 ต้นคนที่เขมา และต้นประดู่
 มีอยู่ที่ใกล้สระนั้น ดอกสะพรั่ง.

๒๐๔๐. ต้นมะคำไก่ ไม้มะขาง ต้นแก้ว
 ต้นมะรุม การะเกด วรรณิการ์
 และชบา มีดอกบานสะพรั่ง.

๒๐๔๑. ไม้รพ้าขาว รพ้าดำ ไม้สะท่อน
 และทองกวาว มีดอกแย้มบาน
 ผลิดอกออกยอดี พร้อม ๆ กัน
 งามรุ่งเรือง.

๒๐๔๒. ไม้มะลิ้น ไม้ตีนเป็ด กล้วย
 ต้นคำฝอย นมแมว คนทา
 ประดู่ลาย และต้นกาเกทิง
 มีดอกบานสะพรั่ง.

๒๐๔๓. ต้นมะไฟ ต้นจิ้ว ไม้ช้าน้ำ
 พุดขาว กฤษณา โกรฐเขมา
 โกรฐสอ และต้นเปราะหอม
 มีดอกบานสะพรั่ง.

^๑ สี. ฉิ. เสตวาริส.

^๒ ฉ. นิคฺคณฺฐี สิริ นิคฺคณฺฐี.

^๓ ฉ. อจฺฉิวา สลฺลวา. สี. อจฺฉิวา สพล.

ฉิ. อจฺฉิวา สิปลา.

^๔ ฉ. มํสิโกฏฺจา กฺลารวา.

๒๐๔๔. ทหฺรา รุกฺขา วุฑฺฒมา จ
 อุกฺกุฬิลา เจตฺต ปุปฺปิตฺตา
 อสฺสมํ อุกฺโกโต จฺนฺติ
 อคฺยาคารํ สมนฺตโต.
๒๐๔๕. อเถตฺถ อุกฺกนฺตสฺมํ
 พฺหุ ชาตา ผณฺชิชฺคา
 มุคฺคตฺติโย กรตฺติโย
 เสวาลํ สีสกา พฺหุ.^๑
๒๐๔๖. อุฑฺฒาปวตฺตํ^๒ อุลฺลฺพิตํ
 มกฺกิกา หิงฺคุชาลิกา
 ทาสิมกฺกญฺจโก เจตฺถ
 พฺหุ นีเจ กลมฺพกา.
๒๐๔๗. เอพฺมฺพเกหิ สญฺจณฺนา
 รุกฺขา ติฏฺฐจฺนฺติ พุราหฺมณ
 สตฺตทานํ ธาริยมา นานํ
 คนฺโธ เตสํ น ฉิชฺชติ.
๒๐๔๘. อุกฺโกโต สรณฺจ มุจฺลินฺท์
 ปุปฺปมา ติฏฺฐจฺนฺติ ภาคโส
๒๐๔๔. ต้นไม้ในบริเวณสระนั้น มีทั้ง
 ไม้อ่อน และไม้แก่ ต้นตรง ไม่
 คดงอ ดอกบาน ตั้งอยู่สองข้าง
 อาศรม โดยรอบเรือนไฟ.
๒๐๔๕. อนึ่ง พรรณไม้เป็นอันมากเกิดขึ้น
 ใกล้ขอบสระนั้น คือตะไคร้
 ถั่วเขียว ถั่วราชมาส สาหร่าย
 และสันตะวา.
๒๐๔๖. น้ำในสระนั้น ถูกลมร่ำเพยพัด
 เกิดเป็นระลอกกระทบฝั่ง มีหมู่
 แมลงผึ้งบินร่ววน เคี้ยวเอาเกสร
 ดอกไม้ที่แย้มบาน สีเสียดเทศ
 ต้นเตาร้าง ก็มีในที่ใกล้สระ-
 มุจลินท์นั้น ผักทอดยอดเป็น
 อันมาก ก็มี ณ เบื้องต่ำ.
๒๐๔๗. ดูกรพราหมณ์ ต้นไม้ทั้งหลาย
 ดารดาษไปด้วยกล้วยไม้ กลิ่น
 แห่งบุปผชาติ ดังกล่าวล้วนนั้น
 หอมตลอดอยู่ ๗ วัน ไม่พลันหาย.
๒๐๔๘. บุปผชาติ เกิดอยู่เรียงราย
 สองฝั่งสระมุจลินท์ ป่านั้น

^๑ ฉ. เสวาลสีสกา พฺหุ.

^๒ ฉ. อุฑฺฒาปวตฺตํ.

- อินทิวรเหติ สญจนุณิ
วนนุตมฺปโสภติ.
๒๐๔๙. อชุตมมาลี ธาวิยามานานิ
คนฺโธ เตลี น ฉิซฺชติ
นีลปฺปมิเสตวารี
ปฺปมิตา คิริกณฺณิกา
กเลรุกฺเขหิ^๑ สญจนุณิ
วนนุตฺ ตฺลลีสฺหิ จ.
๒๐๕๐. สมฺเมทิตฺเตว^๒ คนฺุเรน
ปฺปฺผลสาขาหิ ตํ วนิ
ภมฺรา ปฺปฺผลคนฺุเรน
สมนฺุตามภินาหิตา.
๒๐๕๑. ตีณิ กกฎารุชฺชาตานิ
ตลฺลีมิ สรลฺลิตฺ พุราหฺมณ
กฺุมฺภมตฺตานิ เจกานิ
มฺุรรมตฺตานิ^๓ วา อุโก.
๒๐๕๒. อเถตฺถ สาสโป พหุโก
นาทโย หริตายุโต
อสีตาสาว ติฏฺฐนฺติ
๒๐๔๙. กลินฺดอกกราชพุกฺษณินฺ หอม
ตลบอญฺ์กึ่งเตือน ไม้เลื้อนหาย
อัญฺชานฺเขียว อัญฺชานฺขาว และ
กุ่มแดง ดอกบานสะพรั่ง ป่านัน
ดาราตฺชไปดว้วยอบเชย และ
แมงลัก.
๒๐๕๐. ดั่งจะให้คนเบิกบานใจ ด้วย
ดอกไม้และกิ่งไม้ อันมีกลิ่นหอม
เหล่าภมฺรโฝผิน บินว่อนเสียงวู้ว
อญฺ์โดยรอบ เพราะกลิ่นหอมแห่ง
บุปฺผลชาติ.
๒๐๕๑. ดูกรพราหมณฺ์ ณ ที่ใกล้สระ
นั้น มีพิกแพง แดง น้ำเต้า ๓
ชนิด ชนิดหนึ่ง ผลโตเท่าหม้อ
อีกสองชนิด ผลโตเท่าตะโพน.
๒๐๕๒. อนึ่ง ในที่ใกล้สระมุจลินท์นั้น
มีพันธุ์ผักกาด กระเทียม หอม
เป็นอันมาก ประกอบด้วยใบ
อันเขียว ต้นเต้าร้าง ตั้งอญฺ์ดูจ

^๑ ลี. กกฎารุเกหิ. อี. กกฎารุเกหิ.

^๒ น. สมมุทเตว.

^๓ น. มฺุรรมตฺตานิ.

เฉชูชา อินฺทิวรา พนุ.

ต้นตาล อูบลเขียวมีเป็นอันมาก
ขึ้นอยู่ริมน้ำพอเอื้อมเด็ดได้.

๒๐๕๓. อปฺโงภา สุริยวल्ली จ
กาพียา มรฺคฺคฺนุธิยา
อโสกา มุทฺยนฺตึ จ
วल्लीโก ขุทฺทปฺปฺพิโย.

๒๐๕๓. มะลิวัน นมตำเลีย เกาหญ้านาง
เกาชะเอม ไม้โศก มะลิวัน
เทียนป่า ดอกเข็ม ชิงช้าชาติ.

๒๐๕๔. โกรณฺทกกา อโนชา จ
ปฺปฺพิตา นาคมลฺลิกา^๑
รฺกฺขมารุชฺชห ติฏฺจฺนฺตึ
มุลฺลลา กิสุกฺวลฺลโย.

๒๐๕๔. ว่านหางช้าง อังกาบ กากะทิง
ทองเครือ ดอกแย้มบานสะพรั่ง
ขึ้นชานาน.

๒๐๕๕. กณฺฐรฺหา ปวาเสนฺตึ
โยธิกา มรฺคฺคฺนุธิยา
นิลียา สุมฺนา ภณฺฑี
โสภติ ปทฺมุตฺตโร.

๒๐๕๕. ต้นชুমแสง ขึ้นแข่งแทรกคัดเคี้ยว
และชะเอม มะลิซ้อน มะลิ และ
หงอนไก่ ทั้งบัวบก ย่อมงดงาม.

๒๐๕๖. ปาฏฺลิสฺมฺทฺทกฺปฺปาสี
กณฺนิการา จ ปฺปฺพิตา
เหมชาลาห ทิสฺสนฺตึ
รุจฺจฺรา อคฺคฺสิชฺชุปฺมา.^๒

๒๐๕๖. ต้นแคฝอยและฝ้ายทะเล เครือ
กรรณิการ์ บานแล้ว ปรากฏ
ดังข่ายทอง รุ่งเรืองดุจเปลวไฟ.

๒๐๕๗. ยานิ ตานิ จ ปฺปฺปฺพานิ
ถลชานฺนุทกานิ จ

๒๐๕๗. ดอกไม้นั้นเหล่าใด เกิดบนบก
และในน้ำ ดอกไม้นั้น
ทั้งหมด ปรากฏ ณ สระน้ำ

^๑ ส. อ. นาควल्लीกา.

^๒ ฉ. รุจิริคฺคฺสิ ชฺชุปฺมา.

สพพานิ ตตถ ทิสฺสนฺติ
เอวํ รมฺโม มโหฺทธิ.

ชื่อว่ามัจลินท์นั้น เพราะขังน้ำ
อยู่มาก น้ำร้อนรมย์ ด้วยประการ
ฉะนี้.

๒๐๕๘. อถสุสา ไปกุขรณียา
พหุกา วาโรโคจฺรา
โรหิตา นลเปสิงฺคุ^๑
กฺมฺภิลลา มกฺรา สฺสุ.

๒๐๕๘. ในสระโบกขรณีนั้น (หมายเอา
สระมัจลินท์ เพราะเช่นกับสระ
โบกขรณี) มีปลารวายน้ำอยู่
มากมาย คือปลาตะเพียน
ปลาช่อน ปลาดุก จระเข้
ปลามังกร ปลาฉลาม.

๒๐๕๙. มธุ จ มธุลฺลฺลิจิ จ
ตาลียา จ ปิยงฺคฺกา
กฺทฺทฺทชา ภาทฺทมฺภูจฺจา^๒ จ
สฺตตฺตปฺปฺมา^๓ จ โลกฺุปา.

๒๐๕๙. ณ ที่ใกล้สระนั้น มีชะเอมต้น
ชะเอมเครือ กำนาน ประยงค์
กระวาน เห้วหมู สัตตบุษย์
และสมุลแว้ง.

๒๐๖๐. สุรภิมรุตฺตรา^๔
พหุกา ตฺวงฺควลฺลฺลฺโย^๕
ปทฺมกา นารทา โภฏฺจฺจา
ณามกา จ หเรณฺฎกา.

๒๐๖๐. พิมเสน สามสิบ และกฤษณา
เถากระไดลิง มีมากมาย บัวบก
โกฐขาว กระพุ่มเลือด ต้นหนาด.

๒๐๖๑. หลิทฺทฺทกา คนฺธเสลา
หริเวลา จ คุคฺคุลา

๒๐๖๑. ขมิ้น สิลายอน หวดาล
คำคุณ สมอพิเภก ไคร้เครือ

๑ ฉ. นพปี สิงคุ.

๒ ฉ. กุญฺทฺทชา ภาทฺทมฺตฺตา.

๓ ฉ. เสตปฺปฺมา.

๔ ฉ. สุรภี จ รุกฺชา ตฺตรา.

๕ ฉ. ตฺวงฺควณฺฎกา.

วิเนทกา โจรโกฏฐา^๑

กปปุรา ๑ กลิงคุกา.

การบูร รางแดง.

๒๐๖๒. อเถตถ สีหา พุยคุมา ๑
ปฐิสาลู ๑ หตฺถิโย
เอณฺดยยา ปสทา เจว
โรหิตา^๒ สรภา มิดา.

๒๐๖๒. และในที่ใกล้สระมุจลินท์นั้น มี
เหล่าราชสีห์ เสือโคร่ง ยักษิณี
หน้าลา เหล่าช้าง เนื้อฟาน เนื้อ
ทราย กวางดง ละมั่ง ชะมด.

๒๐๖๓. โกฎฐสุณา สุเณปี ๑
ตุลียา นพฺสนุนิภา
จามรี จลนี ลงฺขี
ฉาปีตา มกุกฺกา ปีจุ.

๒๐๖๓. หมาจิ้งจอก หมาใน ป่าง
กระรอก จามรี เนื้อสมัน
ชะนี ลิงลม ค่าง ลิงจุ่น.

๒๐๖๔. กกุกฺกา กตมายา ๑
อิกุกา โคนฺสิรา พหู
ขคฺคา วราหา นกุลลา
กาฬเกตุถ พหุตฺโส.

๒๐๖๔. กวาง กระตัง หมี่ วัวเถื่อน
ระมัด หมาป่า พังพอน
กระแต มีมาก ใกล้สระมุจลินท์
นั้น.

๒๐๖๕. มหีสา^๓ โสณา สิคาลา
จปฺปกา^๔ ๑ สมนุตโต
อากุจฺจา ปจฺลาคา ๑
จิตฺรกา จาปี ทีปโย.

๒๐๖๕. กระปือป่า หมาใน หมาจิ้งจอก
และเหล่าลิงลม เหี้ย ลิ่น
เสือดาว และเสือเหลือง มีอยู่
โดยรอบ.

^๑ ฉ. วิเนทิกา โจรกา กุฏฐา.

^๒ ฉ. โรหิจฺจา.

^๓ ฉ. มหีสฺยา.

^๔ ฉ. ปมฺปกฺกา.

๒๐๖๖. เปลกา ๑ วิมาสาทา
สีหา โภกนิสาตกา^๑
อฏฐปาทา ๑ โมรา ๑
ภัสสรธา ๑ กุกกุฏกา.
๒๐๖๗. จงุโกรา กุกกุฏา นาคา
อณวมณณณ์ ปกฺขิโน
พกา พลาภา นชฺชุหา
ทินฺทิกา โภณฺจวาทิกา.^๒
๒๐๖๘. พุยคฺชินสา โลหปิฏฺฐา
จปฺปกา^๓ ชีวชีวกา
กปิณฺชรา ติตฺติราโย
กุลาวา ปฏิกฺกุฏกา.
๒๐๖๙. มณฺฑาลกา เจลเกฬุ
ภณฺฑุตติตฺติรนามกา
เจลาวกา ปิงฺคฺลาโย
โคธกา องฺคเหตุกา.
๒๐๗๐. กรวีกา^๔ ๑ สคฺคา ๑
อุฬุงการา ๑ กุกกุหา
นानาทิชคณากิณฺณณ์
นानาสรณิกฺขิตฺ.
๒๐๖๖. เหล่ากระต่าย แร้ง ราชสีห์
เสือปลา ละมั่ง และชะมด
มีสภุณาติมากมาย คือ นกยูง
หงส์ขาว ไก่ฟ้า ไก่เถื่อน.
๒๐๖๗. เหล่านกกด ไก่ป่า ร้องรับกัน
และกัน นกยางโทน นกยางกรอก
นกกระเรียน นกตะกรุม และ
นกกระต้อยตีวิด.
๒๐๖๘. เหล่าเหยี่ยวแดง นกช้อนหอย
นกพระहित นกค้ำแค นกกระทา
นกแซว นกกด.
๒๐๖๙. นกกระเต็นใหญ่ นกกวัก นกคุ้ม
นกกระทา นกกระจอก นกแซงแซว
นกกระเต็นน้อย และนกยางเขน.
๒๐๗๐. เหล่านกการเวก นกแอ่นลม
นกเงือก นกออก สระมุจลินท์
นั้น เกลือ่นกล่นไปด้วยฝูงนก
นานาชนิด ก็กักองไปด้วยเสียง
สัตว์ต่าง ๆ".

^๑ ฉ. โคคณิสาทกา.

^๒ ฉ. กุณฺชวาทิกา.

^๓ ฉ. ปมฺมกา. ส. อ. ปมฺปกา.

^๔ ฉ. กรวียา.

๒๐๗๑. อเถตถ สกฺขณา สนฺติ
 นีลกา^๑ มณฺฑุภาณิกา
 โมทนฺติ สห ภริยาหิ
 อญฺณมญฺณํ ปกุชฺชิโน.

๒๐๗๒. อเถตถ สกฺขณา สนฺติ
 ทิชา มณฺฑุสุสฺราสิตา
 เสตกุชฺชิฏฺฐา ภทฺรกุชา
 อญฺชชา จิตฺรเปกฺขณา.^๒

๒๐๗๓. อเถตถ สกฺขณา สนฺติ
 ทิชา มณฺฑุสุสฺราสิตา
 สិขณฺฐี นีลคฺวีวาหิ
 อญฺณมญฺณํ ปกุชฺชิโน.

๒๐๗๔. กุกฺกุฏฺฐกา กุฬิรกา
 โกฎฺจา ปกฺขรสาตกา
 กภาพฺเวยฺยา พลียฺกุชา
 กทมฺพา สุวสาธิกา.

๒๐๗๕. หลิทุทา โลหิตา เสตา
 อเถตถ นพฺภา พหุ
 วารณา ภิงฺคราชา จ
 กทมฺพา สุวโกกิลลา.

๒๐๗๑. ยังมีนกมากมาย ในที่ใกล้สระ
 มุจลินท์นั้น มีชนปีกงามวิจิตร
 เรียกนกพญาลอ ร้องเพราะ
 พร้อมกับตัวเมีย ร่ำร้องต่อกัน
 และกัน บันเทิงอยู่.

๒๐๗๒. นกทั้งหลายในที่ใกล้สระมุจลินท์
 นั้น มีเสียงไพเราะเป็นนิตย์ มี
 ตางาม หางตาสีขาวทั้งสองข้าง
 มีชนปีกอันวิจิตร.

๒๐๗๓. ผู่นกฝูง มีเสียงไพเราะ มีหงอน
 และขนคอเขียว ร่ำร้องต่อกัน
 และกันอยู่ ในที่ใกล้สระมุจลินท์
 นั้น.

๒๐๗๔. ไก่เถื่อน ไก่ฟ้า นกเป็ด
 นกนางนวล เขี้ยวดำ เขี้ยว-
 นกเขา นกกาน้ำ นกแซกเต่า
 นกสาธิกา.

๒๐๗๕. หนึ่ง ที่ใกล้สระนั้น มีนกเป็น
 อันมาก มีสีต่าง ๆ คือ สีเหลือง
 สีแดง สีขาว นกหัสดีลิงค์
 พญาหงส์ทอง นกกาน้ำ นกแก้ว
 และนกคุดเหว่า.

^๑ ฉ. สาลิกาติปี ปาโจ.

^๒ ฉ. จิตรเปชฺณา.

๒๐๗๖. อุกกุสา กุรุรา หัสสา
 อาญา ปรีวเทนุติกา
 จากหัสสา^๑ อติพลา
 นชุชฺหา ชิวชิวกา.
๒๐๗๗. ปเรวตา รวิหัสสา
 จากวากา^๒ นทีจรา
 วารณาภิรุทา รุมมา
 อุโก กาลุปกุชิโน.
๒๐๗๘. อเถตถ สกุนา สนฺติ
 นานาวณฺณา พหู ทิชา
 โมทนฺติ สห ภริยาหิ
 อญฺญมญฺญํ ปกุชิโน.
๒๐๗๙. อเถตถ สกุนา สนฺติ
 นานาวณฺณา พหู ทิชา
 สพฺเพ มญฺชฺช นิกุชฺชนฺติ
 มุจฺฉินฺทมุภโต สรํ.
๒๐๘๐. อเถตถ สกุนา สนฺติ
 กรวีกา^๓ นาม เต ทิชา
 โมทนฺติ สห ภริยาหิ
 อญฺญมญฺญํ ปกุชิโน.
๒๐๗๖. นกออกดำ หงส์ขาว นกช้อนหอย
 นกกระจ่างไพโร ห่าน นกยาง
 นกไพโรटक นกตั๋ยตีวิด.
๒๐๗๗. นกพิราบ หงส์ทอง นกจากพราว
 นกที่เที่ยวไปได้ ทั้งในน้ำทั้งบน
 บก และนกหัสดีลิงค์ ต่างก็ส่งเสียง
 ร้องกู่ก้องหากันทั้งเช้าและเย็น.
๒๐๗๘. อนึ่ง เหล่าสกุนชาติ มีสีต่าง ๆ
 กัน เป็นอันมาก อยู่ในที่ใกล้สระ
 มุจลินท์นั้น ย่อมยินดีอยู่กับ
 คู่เคียง ส่งเสียงกู่ก้องร้องเข้าหา
 กันและกัน.
๒๐๗๙. อนึ่ง ที่ใกล้สระนั้น มีนกกมากมาย
 สีต่าง ๆ กัน ทุก ๆ ตัว ต่าง
 ส่งเสียงอันไพเราะระงมไพโร ที่
 ใกล้สองฝั่งสระมุจลินท์.
๒๐๘๐. อนึ่ง ในที่ใกล้สระมุจลินท์นั้น
 มีนกกการเวกมากมาย ร่าร้อง
 ต่อกันเป็นคู่ ๆ ยินดีอยู่กับเหล่า
 นกตัวเมีย.

^๑ ฉ. ปากหัสสา.

^๒ ส. จกกวากา.

^๓ ฉ. ภริยา นาม. เอมบุรี.

๒๐๘๑. อถตถ สกฺขนา สนฺติ
กรวีกา นาม เต ทิชา
สพฺเพ มนุชฺช นิกฺขนฺติ
มฺจุลินฺทฺมฺภาโต สรํ.

๒๐๘๒. เอถนฺยฺยา ปสทาภิณฺณํ
นาคสํเสวิตํ วนํ
นानาลตาทิ สณฺจนฺนํ
กทลิมิคเสวิตํ.

๒๐๘๓. อถตถ สามา พฺหุกา^๑
นิวาโร วรโก พฺหุ
สาลิ อกฺกุชฺปาโก จ
อุจฺจุ ตตฺถ อนปฺปโก.

๒๐๘๔. อຍံ เอกปที เถติ
อุทฺถํ คจฺจนฺติ อสฺสမํ
ขุทฺทํ ปิปาສံ อรตี
ตตฺถ ปตฺโต น ฺวิນฺทติ
ยตฺถ เวສฺสนฺตโร ราชာ
สท ปฺตฺเตหิ สฺมมฺติ.

๒๐๘๕. ธาเวนฺโต พุราหฺมณฺวณฺณํ
อาสทญฺจ มสฺสขฺยํ

๒๐๘๑. อนึ่ง ที่ใกล้สระนั้น มีนกการเวก
มากมาย ทุก ๆ ตัว ต่างส่งเสียง
อันไพเราะระงมไพเราะอยู่สองฝั่ง
สระมัจฉินท์.

๒๐๘๒. ป่านั้น เกือบรกตลอดไปด้วย
เนื้อทราย เนื้อฟาน เป็นสถานที่
อาศัยของช้างพลาย และช้างพัง
ดาษตี้นไปด้วยเถาวัลย์นานาชนิด
และเป็นทีอาศัยของฝูงชะมด.

๒๐๘๓. อนึ่ง ในที่ใกล้สระมัจฉินท์นั้น
มีธัญชาติมากมาย คือ หญ้า
กับแก่น ลูกเดือย ข้าวสาลี อ้อย
มิใช่น้อย เกิดเองในที่มิได้ไถ.

๒๐๘๔. ทางนี้ เป็นทางเดินได้คนเดียว
เป็นทางตรงไปจนถึงอาศรม คนผู้
ไปถึงอาศรมของพระเวสสันดร
นั้นแล้ว ย่อมไม่มีความหิวกระหาย
หรือความไม่ยินดี พระเวสสันดร
เจ้า พร้อมด้วยพระโอรสพระธิดา
และพระมเหสี ประทับอยู่ ณ
อาศรมใด.

๒๐๘๕. ทรงเทศน์กับวช อันประเสริฐ
ทรงขอสำหรับสอยผลไม้ เครื่อง

^๑ ฉ. สาสโป พฺหุโก.

จุมภวาสี ฉมา เสติ
ชาตเวทํ นมสฺสติ.

บุชาไฟและชฎา ทรงนุ่งห่ม
หนังเสือ บรรทมเหนือแผ่นดิน
ทรงบุชาไฟ (เมื่อท่านปายหน้า
ไปทางทิศอุดร จะได้เห็นอาศรม
นั้น).

๒๐๘๖. อิทํ สุตฺวา พุรหฺมพฺนฺธุ
อิสฺสี กตฺวา ปทกฺขิณํ
อุทคฺคจิตฺโต ปกุกามิ
ยตฺถ เวสฺสฺสนฺตโร อหุ.

๒๐๘๖. ชูชกผู้เป็นเผ่าพันธุ์แห่งพราหมณ์
ครั้งได้สดับถ้อยคำของอัศจรรย์ฤๅษี
แล้ว มีจิตยินดี กระทำประทักษิณ
อําลา มุ่งหน้าไปยังสถานที่
ประทับของพระเวสสันดร.

มหาวนวรรณนา.

จบมหาวนวรรณนา.

ทากรปพพ

ทากรบรพพ

๒๐๘๗. อุฏฺฐเหทิ ซาลิ ปติฏฺฐ
ไปราณํ วีย ทิสฺสติ
พฺราหฺมณํ วีย ปสฺสสามิ
นฺนุทฺธิโย มาภิกีรเว.

๒๐๘๗. ดูกรพ่อซาลี เจ้าจงลุกขึ้นยืนเถิด
การมาของพวกยาจก ในวันนี้
ปรากฏเหมือน การมาของพวก
ยาจกครั้งก่อน ๆ พ่อเห็นเหมือน
ดังพราหมณ์ ความชื่นชมยินดี
ทำให้พ่อเกษมศานต์.

๒๐๘๘. อหฺปิ ตาต ปสฺสสามิ
โย โส พุรหฺมวาท ทิสฺสติ

๒๐๘๘. ข้าแต่พระบิดา แม่หม่อมฉัน ก็
เห็นผู้นั้นปรากฏเหมือนพราหมณ์

อทฺธิโก^๑ วีย อายาติ
 อติถึ ใน ภวิสฺสติ.

ดูเหมื่อนเป็นคนเดินทาง จะเป็น
 แขนงของเราทั้งหลาย.

๒๐๘๙. กจฺจึ นุ โภโต กุสลํ
 กจฺจึ โภโต อนามยํ
 กจฺจึ อญฺเณน ยาเปถ
 กจฺจึ มฺลผลา พหุ.

๒๐๘๙. พระองค์ไม่มีโรคาพาธหรือ ทรง
 พระสําราณฺดีหรือ ทรงเยียวยา
 อัดภพด้วยการแสวงหาผลาหาร
 สะดวกหรือ ทั้งมูลมัน ผลไม้
 มีมากหรือ.

๒๐๙๐. กจฺจึ ทํสา มกฺสา จ
 อปฺปเมว สิริสฺปา
 วเน วาฬิมิคากิณฺเณ
 กจฺจึ หีสฺวา น วิชฺชติ.

๒๐๙๐. เหลือบ ยุง และสัตว์เลื้อยคลาน
 มีน้อยแลหรือ ในป่าอันเกลื่อนกล่น
 ไปด้วยสัตว์ร้าย ไม่มีมา
 เบียดเบียนบ้างเลยหรือ.

๒๐๙๑. กุสลญฺเจว ใน พุรฺเหมม
 อโถ พุรฺเหมม อนามยํ
 อโถ อญฺเณน ยาเปม
 อโถ มฺลผลา พหุ.

๒๐๙๑. ดูกรพราหมณ์ เราทั้งหลายไม่มี
 โรคาพาธเบียดเบียน อนึ่ง เรา
 ทั้งหลายเป็นสุขสําราณฺดี เรา
 เยียวยาอัดภพ ด้วยการหา
 ผลาหารสะดวกดี ทั้งมูลมัน
 ผลไม้ก็มีมาก.

๒๐๙๒. อโถ ทํสา มกฺสา จ
 อปฺปเมว สิริสฺปา
 วเน วาฬิมิคากิณฺเณ
 หีสฺวา มยฺหํ^๒ น วิชฺชติ.

๒๐๙๒. ทั้งเหลือบ ยุง และสัตว์เลื้อยคลาน
 ก็มีย่อย อนึ่งในป่าอันเกลื่อนกล่น
 ไปด้วยสัตว์ร้าย ก็ไม่มีมา
 เบียดเบียนเรา.

^๑ ส. อ. อตฺธิโก.

^๒ อ. อมฺหํ.

๒๐๙๓. สตุต โน มาเส วสตี
 อรณฺเณ ชีวโลกินี^๑
 อิทปิ ปจฺมํ ปสฺสามิ^๒
 พุราหฺมณฺ์ เทววณฺฺณินิ
 อาทาย เวฬุวิ ทณฺฺทํ
 อคฺคินฺฺหตุตฺติ กมณฺฺทลฺลํ.
๒๐๙๓. เมื่อเราทั้งหลายมาอยู่ในป่า มี
 ชีวิตอันตรอมเกรียมมาตลอด ๗
 เดือน เราเพิ่งเห็นท่าน ผู้เป็น
 พราหมณ์บูชาไฟ ทรงเพศ
 อันประเสริฐ ถือไม้เท้าสีดั่ง
 ดอกมะตูม และลักจั่นน้ำนี้
 เป็นคนแรก.
๒๐๙๔. สุวาคตนฺเต มหาพฺรหฺม
 อโถ เต อทฺราคตฺติ
 อนฺฺโต ปวิส ภาทฺทนฺเต
 ปาเท ปกฺขาลยสฺสุ เต.
๒๐๙๔. ดูกรมหาพราหมณ์ ท่านมาดีแล้ว
 อนึ่ง ท่านมิได้มาร้าย ดูกรท่าน
 ผู้เจริญ เชิญท่านเข้ามาภายใน
 เถิด เชิญท่านล้างเท้าของท่าน
 เถิด.
๒๐๙๕. ตินฺฺชุกานิ ปิยาลานิ
 มจฺจุเก กาสมาริโย
 ผลานิ ชุทฺทกปฺปานิ
 ภูณฺฺช พฺรหฺม วริ วริ.
๒๐๙๕. ผลมะพลับ ผลมะหาด ผล
 มะขาง ผลหมากเม่า มีรสหวาน
 ปานน้ำผึ้ง เชิญท่านเลือกฉัน
 แต่ผลที่ดี ๆ เถิด ท่านพราหมณ์.
๒๐๙๖. อิทปิ ปานิยํ สีตํ
 อามตฺติ คิริคพฺุภฺรา
 ตโต ปิว มหาพฺรหฺม
 สเจ ตฺวิ อภิกงฺขสิ.
๒๐๙๖. แม่น้ำดื่มนี้ ก็เย็นสนิท เรานำมา
 จากชอกเขา ดูกรมหาพราหมณ์
 ถ้าท่านปรารถนา ก็จงดื่มตาม
 สบายเถิด.
๒๐๙๗. อถ ตฺวิ เกน วณฺฺณน
 เกน วา ปน เหตุณา
๒๐๙๗. เราขอลาม ท่านมาถึงป่าใหญ่
 แล้ว เพราะเหตุการณ์อะไรหนอ

^๑ ช. ชีวโลกินี.

^๒ จ. ปสฺสาม.

- อนุปปตฺโต พุทธารญฺญํ
 ตํ เม อภฺขาทิ ปุจฺฉิตฺโต.
 ๒๐๙๘. ยถา วาริวโห ปุโร
 สพุทฺถกาลํ น ชียติ
 เอรนฺตํ ยาจิตฺตาคณฺฐิ
 ปุตุเต เม เทหิ ยาจิตฺโต.
๒๐๙๙. ททามิ น วิกรมฺปามิ
 อิสฺสโร นย พุราหุมน
 ปาโต คตฺตา ราชปฺตฺตี
 สายํ อุญฺจาทฺโต เอหิตฺติ.
๒๑๐๐. เอกฺรตฺตี วสิตฺวาน
 ปาโต คจฺฉสิ พุราหุมน
 ตสฺสา นฺหาเต อุปคฺฆาเต^๑
 อถ เน มาลธาริเน.
๒๑๐๑. เอกฺรตฺตี วสิตฺวาน
 ปาโต คจฺฉสิ พุราหุมน
 นานาปุเปหิ สญฺจนฺเน
- เราถามแล้ว ขอท่านจงบอก
 ความนั้น แก่เราเถิด.
๒๐๙๘. หวังน้ำ เต็มเปี่ยมตลอดเวลา
 ไม่เหือดแห้ง ฉันทใด ข้าพเจ้ามา
 สูปาใหญ่นี้ เพื่อทูลขอพระโอรส
 และพระธิดา ก็ฉันทนั้น ข้าพเจ้า
 ทูลขอแล้ว ขอพระองค์จงพระ-
 ราชทานพระโอรส และพระธิดา
 แก่ข้าพเจ้าเถิด.
๒๐๙๙. ดูกรพราหมณ์ เรายอมให้
 มิได้หวั่นไหว ท่านจงเป็นใหญ่
 พาเอาลูกทั้งสองของเราไปเถิด
 พระมัทรีผู้มารดา เสด็จไปปา
 แต่เข้า เพื่อแสวงหาผลไม้จะกลับ
 มาเวลาเย็น.
๒๑๐๐. ดูกรพราหมณ์ ท่านจงค้างเสีย
 คืนหนึ่งก่อน รุ่งขึ้นเข้าจึงค่อยไป
 พากุมารและกุมารีซึ่งพระมารดา
 ของเธอให้เสร็จแล้ว ให้ตัดทรง
 ด้วยระเบียบดอกไม้อัน.
๒๑๐๑. แนะพราหมณ์ ท่านจงอยู่ค้างเสีย
 คืนหนึ่งก่อน รุ่งขึ้นเข้าจึงพาไป
 ตามทาง ที่ปกคลุมด้วยดอกไม้

^๑ อ. ตสฺสา นฺหาเต อุปคฺฆาเต.

นานคนุเธหิ ภูสิเต
 นานามูลผลากิณฺเณ
 คจฺจ สุวาทาย พุราหฺมณ.

ชนิดต่างๆ ประดับด้วยนานา
 คันธชาติ ดารดาษไปด้วยมูล
 ผลาผลชนิดต่างๆ (ที่พระมารดา
 ของเธอประทาน สำหรับเป็น
 เสบียงทาง) นะพราหฺมณ.

๒๑๐๒. น วาสมภิโรจามิ
 คมนิ มยุหิ^๑ รุจฺจติ
 อนฺตรายปิ เม อสฺส
 คจฺจญฺเฒว รเถสภ.

๒๑๐๒. ข้าแต่พระขัตติยดาบส ข้าพเจ้า
 ไม่ชอบใจการพักอยู่ ข้าพเจ้า
 ชอบใจการกลับไป อันตราย
 จะพึงมีแก่ข้าพเจ้า ข้าพเจ้า
 ต้องกลับไปทีเดียว.

๒๑๐๓. น เหตฺตา ยาจโยคี นํ
 อนฺตรายสฺส การิยา
 อิตฺติกา^๒ มนฺตํ ชานนฺติ
 สพุพฺ คณฺหนฺติ วามโต.

๒๑๐๓. ขึ้นชื่อว่าสตรีทั้งหลายเหล่านั้น
 ไม่สมควรแก่การขอ เป็นผู้
 กระทำอันตราย (แก่บุญของทายก
 แก่ลามของปฎิคาหก) ย่อมรู้
 มนต์ คือมายา ถือเอาสิ่งทั้งปวง
 โดยเบื่องซ้าย (ไม่ถือเอาโดย
 เบื่องขวา).

๒๑๐๔. สพุทฺถาย ทานํ ททโต
 มา สมทกฺขิ มาตริ^๓

๒๑๐๔. ข้าแต่พระบรมราชาดาบส เมื่อ
 พระองค์จะทรงบริจาคทาน ด้วย
 พระศรัทธา พระองค์อย่าทรง
 พบพระมารดา ของพระราชกุมาร

^๑ ฉ. มยุห.

^๒ ฉ. อตฺติโย.

^๓ ฉ. มาสํ อทกฺขิ มาตริ.

อนุตรายปี สา กยิรา
คจฺจนฺณเวยว รเถสภ.

และพระกุมารี่เลย พระมารดา
พึงทำแม่อันตรราย ข้าพเจ้า
จะกลับไปทีเดียว.

๒๑๐๕. อามนฺตยสฺส เต ปฺตุเต
มา เต มาตรมทุทสฺ
สทุธาย ทานํ ททโต
เอวํ ปุณฺณํ ปวทุตฺตติ.

๒๑๐๕. ขอพระองค์ จงตรัสเรียกพระโอรส
และพระธิดามา อย่าให้พระโอรส
และพระธิดาต้องพบพระมารดา
เลย เมื่อพระองค์ทรงปริจฉาทาน
ด้วยพระศรัทธา บุญย่อมนเจริญ
ทั่วด้วยประการฉะนี้.

๒๑๐๖. อามนฺตยสฺส เต ปฺตุเต
มา เต มาตรมทุทสฺ
มาทิสฺสส ฐนํ ทตฺวา
ราช สคฺคํ คมิสฺสสสิ.

๒๑๐๖. ข้าแต่ราชาฤาษี ขอพระองค์จงตรัส
เรียกพระโอรส และพระธิดามา
อย่าให้พระโอรส และพระธิดา
ต้องพบพระราชมารดาเลย ครั้น
พระองค์ พระราชทานทรัพย์
แก่ยากจน เช่นกับข้าพเจ้าแล้ว
จักเสด็จสู่สวรรคต.

๒๑๐๗. สเจ ตวํ นิจฺจนฺเส ทฏฺฐํ
มม ภริยํ ปติพฺพตํ
อชฺชยกสฺสปีเม เทหิ^๑
ชาลึ กณฺหาชินํ จโก.

๒๑๐๗. ถ้าท่าน ไม่ปรารถนาจะพบพระ
เทวีผู้มีวัตรอันงามของเรา ท่าน
จงถวายชาลีกุมาร และกัณหา-
ชินากุมารี่ทั้งสองนี้ แต่พระเจ้า
สัณฺฑชัย มหาราชผู้อัยกาของเธอ.

๒๑๐๘. อิเม กุมาเร ทิสฺวาน
มณฺชฺเฏ ปิยภาณินเ

๒๑๐๘. พระอัยยิกาภิราช ทอดพระเนตร
เห็นราชนัดดาทั้งสอง ผู้มีเสียง

^๑ ฉ. อชฺชยกสฺสปี ทสฺเสหิ.

๒๑๑๒. ตโต กุมารฯ พุยตติตา^๑
 สุตฺวา ลุทฺทสุส ภาสิตฺถ
 เตน เตน ปธาวิสุ
 ชาลี กณฺหาชิโน จโก.

๒๑๑๓. เอหิ ตาต ปิยปฺตุต
 ปุเรถ มม ปารมี
 ทหฺย เมภิสฺสิญฺเจถ
 กโรถ วจัน มม.

๒๑๑๔. ยานนาวาว^๒ เม โหถ
 อจลา ภวสาครเว
 ชาติปาริ ตริสุสามิ
 สนฺตาวเรสุสฺสึ สเทวกิ.

๒๑๑๕. เอหิ อมฺม ปิยา ธีตา^๓
 ปิยา เม ทานปารมี^๔
 ทหฺย เมภิสฺสิญฺเจถ
 กโรถ วจัน มม.

๒๑๑๖. ยานนาวาว เม โหถ
 อจลา ภวสาครเว

๒๑๑๒. แต่นั้น พระกุมารและพระกุมารี
 คือพระชาลีและพระกณฺหาชิโน
 ได้สดับคำของชุกกผู้หยาบช้า
 แล้ว ก็ตกพระทัยกลัว จึงพากัน
 เสด็จวิ่งหนีไปจากที่นั้น ๆ.

๒๑๑๓. ดูกรพ่อลูกรัก ลูกทั้งสอง จงยัง
 บารมีของพ่อให้เต็ม จงรอดนภัย
 ของพ่อให้ชุ่มเย็น จงทำตามคำ
 พ่อ.

๒๑๑๔. ขอเจ้าทั้งสอง จงเป็นดุจยานนาวา
 ของพ่อ อันไม่หวั่นไหวต่อสาคร
 คือภพ ด้วยว่าพ่อจะข้ามฝั่งคือ
 ชาติ จักช่วยสัตว์โลกทั้งเทวดา
 ให้ข้ามด้วยกัน.

๒๑๑๕. ดูกรแม่ธิดาที่รัก แม่จงมา จง
 เพิ่มพูนทานบารมี ที่รักของพ่อ
 จงรอดนภัยของพ่อ (ให้ชุ่มชื้น)
 จงทำตามคำของพ่อ.

๒๑๑๖. ขอเจ้าทั้งสอง จงเป็นดุจยานนาวา
 ของพ่อ อันไม่หวั่นไหวต่อสาคร

^๑ ฉ. พุยตติตา.

^๒ ฉ. ยานา นาวา จ.

^๓ ฉ. ปิยธีติ.

^๔ ฉ. ปุเรถ มม ปารมี.

ชาติปาริ ตริสุสามิ
อุทธริสฺส สเทวกิ.

คือภพ ด้วยว่าพ่อจักข้ามฝั่งคือ
ชาติ จักช่วยสัตว์โลกทั้งเทวดา
ให้ข้ามด้วยกัน.

๒๑๑๗. ตโต กุมारे อาทาย
ชาลี กณฺหาชินิ จุโ
พฺราหฺมณฺสฺส อทา ทานิ
สิวีนิ ภูจฺจวฑฺฒโน.

๒๑๑๗. แต่กาลนั้น พระเวสสันดร
ผู้ยังแคว้นแห่งชาวสีพีให้เจริญ
ทรงพาพระชาลีไอรส และพระ-
กัณหาชิณาธิดาทั้งสองพระองค์
มาพระราชทานแก่ชูชกพราหมณ์.

๒๑๑๘. ตโต กุมारे อาทาย
ชาลี กณฺหาชินิ จุโ
พฺราหฺมณฺสฺส อทา จิตฺโต^๑
ปุตฺตเก ทานมุตฺตมि.

๒๑๑๘. แต่กาลนั้น พระเวสสันดร ทรง
พาพระชาลี และพระกัณหาชิมา
ทั้งสองพระองค์มา เป็นผู้
พระมันส์ปลื้ม พระราชทาน
พระไอรสและพระธิดา ให้เป็น
ทานอันอุดมแก่ชูชกพราหมณ์.

๒๑๑๙. ตทาสิ ยิ ภิสฺนํ
ตทาสิ โลมหฺสนิ
ยิ กุมारे ปทินฺนฺมฺหิ
เมทนี สมกฺมฺปถ.^๒

๒๑๑๙. มหิศจรรยิ อันให้สยดสยของและ
ยังโลมชาติให้ชูชัน ได้มีแล้วใน
กาลนั้น เมื่อพระกุมารและพระ
กุมารีทั้งสอง อันพระเวสสันดร
พระราชทานแก่ชูชก เมทนีดล
ก็กัมปนาทหวั่นไหว.

๒๑๒๐. ตทาสิ ยิ ภิสฺนํ
ตทาสิ โลมหฺสนิ

๒๑๒๐. มหิศจรรยิ อันให้สยดสยของและ
ยังโลมชาติให้ชูชัน ได้มีแล้วใน

^๑ ฉ. วิตุโต.

^๒ ฉ. สมปทมปถ.

ยํ ปณฺชลิกโต ราชชา
 กุมารเว สุทฺทวจฺฉิต
 พุราหฺมณฺสฺส อทา ทานํ
 สิวีนํ ฏฺฐจฺจวฑฺฒโน.

กาลนั้น พระเวสสันดร ผู้ยัง
 แวนแคว้นชาวสี่พีให้เจริญ ผู้อัน
 ประชุมชนทำอัญชลี ได้พระ-
 ราชทานพระกุมารและพระกุมารี
 ผู้กำลังเจริญในความสุข ให้เป็น
 ทาน แก่ชุกกพรหมณ์.

๒๑๒๑. ตโต โส พุราหฺมโณ ลุฑฺโฑ
 ลตํ ทนฺเตหิ ฉินฺนุทฺติย
 ลตาย หตฺถเณ พนฺธิตฺวา
 ลตาย อนฺนปฺชฺชถ.^๑

๒๑๒๑. แต่กาลนั้น พรหมณ์ผู้ร้ายกาจ
 ก็เอาพินักัดเถาว์ลัย มาผูก
 พระหัตถ์ แห่งพระกุมารและ
 พระกุมารี จับเถาว์ลัยไว้.

๒๑๒๒. ตโต โส ราชฺชฺมาทาย
 ทนฺททญฺจาทาย พุราหฺมโณ
 อาโกฏฺยนฺโต เต เนติ
 สิวีราชฺสฺส เปกฺขติ.

๒๑๒๒. แต่กาลนั้น พรหมณ์ก็ถือ
 เชือก และถือไม้เท้าทุบตีนำ
 พระกุมารและพระกุมารีไป เมื่อ
 พระเวสสันดร ผู้สืวิราชกำลัง
 ทอดพระเนตรอยู่.

๒๑๒๓. ตโต กุมารว ปกฺกามุํ
 พุราหฺมณฺสฺส ปมฺญจฺฉิย
 อสฺสุปฺนฺนฺณเณหิ เนตฺเตหิ
 ปิตฺรํ โส อุทฺธิกฺขติ.

๒๑๒๓. พระชาติพระกัณหา พ้นจากชุกก
 พรหมณ์ มีพระเนตรทั้งสอง
 เต็มไปด้วยอัสสุชล หลีกไปจาก
 ที่นั้น พระชาตินั้น แลดูพระบิดา.

๒๑๒๔. เวมฺมสฺสฺสตุปฺตตฺวา
 ปิตุ ปาทานิ วนฺทติ
 ปิตุ ปาทานิ วนฺทิตฺวา
 อิทํ วจนฺมพฺุริ.

๒๑๒๔. พระชาติมีองค์สิ้น ดุจใบอัสสัตถ-
 พฤษ์หวั่นไหวอยู่ จึงอภิวัต
 พระยุคลบาทพระบิดา ครั้นไหว้
 พระบาทพระบิดาแล้ว ได้ตรัส
 คำนี้ว่า

^๑ ฉ. อนุมชฺชถ.

๒๑๒๘. กุมภโทโร ภคคปิฏจี
อโถ วิสมจกขุโก
โลหมสุสุ หริตเทโส
วลีนํ ติลกาหโต.

๒๑๒๙. ปิงคโล ๑ วินโต ๑
วิกโก ๑ พุรหา ขโร
อชินานิปี^๑ สนุนทุโร
อมนุสุโส ภยานโก.

๒๑๓๐. มนุสุโส อุทานุ ยกุโข
มंसโลหิตโกชโน
คามา อรณฺณมาคมม
ธนํ ตํ ตาต ยาจติ.

๒๑๓๑. นียามเน ปิสาเจน
กินฺนุ ตาต อุทิกขสิ
อสุมา นฺน เต หทยํ
อยสา^๒ ทพฺพพฺพณฺนํ.

๒๑๓๒. โย โน พนฺธ^๓ น ชานาสี
พฺรามาณณ ธเนสินา

๒๑๒๘. พงพลฺลยเหมือนหม้อ ๑ หลังค่อม
๑ ตาข้างหนึ่งเล็ก ข้างหนึ่งโต ๑
หนดแดง ๑ ผมบางเหลือง ๑
หนังย่นเป็นเกลียว ตัวตกกระ ๑.

๒๑๒๙. ตาเหลือง ๑ คดสามแห่ง คือ
ที่สะเอว หลัง และคอ ๑ ขากาง
๑ เดินดั่งกฏะกฏะ ๑ ขนตามตัว
ยาวและหยาบ ๑ นุ่งห่มหนังเสือ
เป็นอมมนุษย์น่ากลัวเหลือเกิน.

๒๑๓๐. แก่เป็นมนุษย์ หรือเป็นยักษ์
กินเนื้อและเลือด ออกจากบ้าน
สู่ป่า ทูลขอทรัพย์ คือลูกกับ
พระองค์.

๒๑๓๑. ลูกทั้งสอง กำลังถูกพราหมณ์
ปีศาจนำไป ข้าแต่พระบิดา
กระไรหนอ ฝ่าพระบาทจึงทรง
นิ่งเฉยอยู่ได้ พระหฤทัยของ
พระบิดา ราวจะผูกมันไว้ด้วย
เหล็กแน่ทีเดียว.

๒๑๓๒. พระองค์ช่างไม่รู้สึถึงลูกทั้งสอง
ซึ่งถูกพราหมณ์ผู้แสวงหาทรัพย์

^๑ ฉ. อชินานิ จ.

^๒ ฉ. อายสํ.

^๓ ฉ. พพฺพ.

